Tuas souvetaa Sulkavalla

SULKAVALAISTEN MURREASENTEITA

Suomen kielen
pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopiston
kielten laitos
joulukuussa 2007

Mirja Lignell

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Kielten laitos
Tekijä – Author Lignell Mirja Sisko Irmeli	
Työn nimi – Title TUAS SOUVETAA SULKAVALLA Sulkavalaisten murreasenteita	
Oppiaine – Subject suomen kieli	Työn laji – Level pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year joulukuu 2007	Sivumäärä – Number of page 113 sivua + 8 liitettä

Tiivistelmä – Abstract

Pro gradu -tutkielmani aiheena ovat sulkavalaisten murreasenteet. Tavoitteena on ollut selvittää, miten eri-ikäiset sulkavalaiset suhtautuvat murteisiin ja miten asuinpaikka, koulutus ja työ ovat vaikuttaneet heidän kielenkäyttöönsä ja asenteisiinsa. Lisäksi keskeiseksi tutkimuskohteeksi nousi sulkavalaisvastaajien murreidentiteetti.

Sulkava on Etelä-Savon murrealueen itäisin pitäjä, ja se rajoittuu pohjoissavolaisiin murteisiin, Savonlinnan seudun siirtymämurteisiin sekä kaakkoismurteisiin, joten murteen vaihtelu alueen sisällä on runsasta.

Tutkimuksen aineisto on kerätty avoimella kyselylomakkeella ja vastaajiksi on valittu pääasiassa paikallisen yhdistyksen, Sulkavan kirkonseudun maa- ja kotitalousseuran naisjäseniä. Joukossa on lisäksi muutamia heidän Etelä-Suomen kaupunkeihin muuttaneita jälkeläisiään sekä sulkavalais-karjalaisten perheiden jälkeläisiä. Vastaajia on yhteensä 70, joista vanhimpia (1920–1930-luvulla syntyneitä) 27, työikäisiä (1950–1960-luvulla syntyneitä) 33 ja nuorimpia (pääosin 1980-luvulla syntyneitä) 10.

Tutkielma perustuu kielelliseen asennetutkimukseen ja kansanlingvistiikkaan, jossa tavalliset kielenkäyttäjät vastaavat omaa kielenkäyttöään ja kielentuntemustaan koskeviin kysymyksiin ja pohtivat suhtautumistaan omaan ja muiden murteisiin. Tutkielma on jaettu kolmeen osa-alueeseen. Ensimmäiseksi on tarkasteltu vastaajien käsityksiä omasta kielenkäytöstään ja murteestaan. Murrepiirteistä on tarkastelun kohteeksi otettu vastaajien omasta kielenkäytöstään havaitsemat keskeiset savolaispiirteet sekä karjalaispiirteistä persoonapronominien edustus. Toiseksi on tarkasteltu vastaajien käsityksiä kielenkäyttönsä tilanteisesta vaihtelusta ja kolmanneksi heidän käsityksiään muista murteista. Havaintoja on verrattu viime aikoina tehtyihin puhekielen vaihtelua ja muutosta käsitteleviin tutkimuksiin.

Vastausten perusteella sulkavalaiset suhtautuvat kotimurteeseensa hyvin myönteisesti ja useimmat haluavat säilyttää oman murteensa. Useissa vastauksissa on mainittu, että murteet värittävät kielenkäyttöä ja antavat ihmisille persoonallisuutta. Suurin osa vastaajista sanoo myös itse puhuvansa murretta. Tosin enemmistö määrittelee kielenkäyttönsä murteen ja yleiskielen sekoitukseksi. Murretta puhutaan kotona ja tuttujen keskustelukumppanien kanssa, yleiskieltä taas töissä ja virallisemmissa tilanteissa, joissa kielenkäytöltä edellytetään selkeyttä.

Vanhimpien ryhmä on omasta mielestään murteellisin ja nuorten ryhmä yleiskielisin. Murreidentiteetiltään vanhimmat ovat odotetusti savolaisimpia, mutta työikäisten runsas karjalaisuus yllätti. Muuttajien vastausten mukaan kartettavia piirteitä olivat *aa*:n ja *ää*:n diftongiutuminen eli *viäntäminen* ja yleisgeminaatio, jota varsinkin nuoret naiset ovat pyrkineet välttämään. Varsinkin Helsinkiin muuttaneet ovat pyrkineet eroon puheen *leventämisestä* eli diftonginreduktiosta ja svaavokaalista, *männä*-verbistä sekä *mie*- ja *sie*-pronomineista niiden maalaisen leiman vuoksi. Kuitenkin muuttajien mielestä heidän kielenkäyttönsä murteellisuus lisääntyy sulkavalaisten kanssa keskustellessa ja kotiseudulla käydessä.

Asiasanat – Keywords identiteetti, kansanlingvistiikka, murreasenteet, Sulkava, Etelä-Savo
Säilytyspaikka – Depository Kielten laitos
Muita tietoja – Additional information

SISÄLLYS

1. JOHDANTO 1
1.1. Sulkavan pitäjästä ja murteesta 1
1.2. Tutkimuksen teoriaa 5
1.2.1. Kielenkäytön monet muodot 5
1.2.2. Kielenkäytön muuttuminen 6
1.2.3. Kielellisten asenteiden tutkimus 11
1.3. Tutkimusaihe ja -menetelmä 12
1.4. Tutkimusaineisto 13
1.4.1. Vastaajien ikäryhmät 14
1.4.2. Vastaajien asumistausta 16
1.4.3. Vastaajien ammatti- ja koulutustausta 17
1.4.4. Vastaajien murretausta 19
1.5. Kyselylomake 21

2. VASTAAJIEN KÄSITYKSET KIELENKÄYTÖSTÄÄN JA MURREIDENTITEETISTÄÄN 25
2.1. Kielenkäyttö 25
2.2. Kielenkäyttöön vaikuttavia seikkoja 28
2.3. Murreidentiteetti 31
2.4. Kielenkäytön ja murreidentiteetin vastaavuudesta 34

3. VASTAAJIEN HAVAINNOT OMASTA MURTEESTAAN 39
3.1. Omat murrepiirteet 41
3.1.1. Pitkän *a*:n ja *ä*:n diftongiutuminen 42
3.1.2. *e*:n labiaalistuminen 49
3.1.3. Diftonginreduktio 50
3.1.4. Svaavokaali 53
3.1.5. Vokaaliyhtymä *ea, eä* 55
3.1.6. Konsonanttien yleisgeminaatio 56
3.1.7. Yleiskielen *d*:n murrevastineet 59
3.1.8. Yleiskielen *ts*:n murrevastineet 60
3.1.9. *Mennä*-verbin *männä*-edustus 62
3.1.10. Kieltosana *elä* 63
3.1.11. Persoonapronominit 63
3.2. Karjalaispiirteet 68

4. VASTAAJIEN KÄSITYKSET OMAN MURTEENSA MUUTTUMISESTA 74
4.1. Suhtautuminen omiin murrepiirteisiin 75
4.2. Kartettavat murrepiirteet 79
4.3. Kielenkäytön muuttuminen 80

5. VASTAAJIEN KÄSITYKSET OMAN KIELENKÄYTTÖNSÄ TILANTEISESTA VAIHTELUSTA 86

6. VASTAAJIEN HAVAINNOT MURTEIDEN HERÄTTÄMÄSTÄ HUOMIOSTA.....95
6.1. Oman kielenkäytön herättämä huomio puhetilanteissa 95
6.2. Vieraan murteen huomioiminen puhetilanteissa.....100

7. PÄÄTÄNTÖ.....107

LÄHTEET.....111

LIITTEET
1. Kyselylomake
2. Sulkavan kartta
3. Etelä-Savon maakunta ja murrealue
4. Savonlinnan seudun murteet
5. Turun rauhan raja Sulkavan seudulla
6. Suomen murrealueet
7. Siirtoväen sijoitussuunnat
8. Murreruno

1. JOHDANTO

1.1. Sulkavan pitäjästä ja murteesta

Sulkavan kunta sijaitsee Etelä-Savon maakunnassa, Itä-Suomen läänissä. Kunnan pinta-ala on 769,33 km2, josta vesistöjä on 184,50 km2. Asukkaita Sulkavalla on noin 3 000, joista kirkonkylässä asuu noin 1800. Sulkavan naapurikunnat ovat Rantasalmi, Savonlinna, Punkaharju, Ruokolahti, Puumala ja Juva. Lähin kaupunki on Savonlinna, jossa kuntalaiset enimmäkseen käyvät asioimassa ja jossa myös sijaitsee lähin sairaala. Matkaa Savonlinnaan on Sulkavan kirkonkylästä noin 40 kilometriä. Sulkava kuuluu siis Savonlinnan seutukuntaan. Etelä-Savon maakuntakeskus sijaitsee Mikkelissä, joka on myös Itä-Suomen läänin pääkaupunki. Mikkeliin kertyy matkaa keskustaajamasta yli 80 kilometriä, joten asiointi siellä on harvinaisempaa. (Ks. liitteet 2 ja 3.)

Nykyinen Sulkavan pitäjä, entinen Iitlahden eli Idänlahden neljänneskunta, on kuulunut osana Suur-Sääminkiin, joka vuoden 1510 tienoilla erosi 1442 perustetusta Juvan kirkkopitäjästä. Tuolloiseen Suur-Sääminkiin kuului neljä neljänneskuntaa: Haapala, Puumala, Sääminki ja Iitlahti, jonka neljänneskunta käsitti myös alueita Säämingin länsi- ja eteläosista. Pääosiltaan neljänneskunnat vastasivat nykyisiä pitäjiä, Kerimäkeä, Puumalaa, Savonlinnaa ja Sulkavaa. Kun Iitlahti itsenäistyi Sulkavan pitäjäksi vuonna 1630, siihen liitettiin lisäksi muutamia aikaisemmin Juvan kirkkopitäjään kuuluneita kyliä (Sairalanmäki, Ruottila, Mäntynen ja Leipämäki sekä Halttula, joka oli kuulunut alueena Rantasalmeen) sekä joitakin Puumalan neljänneskuntaan kuuluneita kyliä (Väätälänmäki, Pulkkila, Koskutjärvi, Kyrsyä, Kammola, Partala, Linkola sekä Karjulanmäki, Ryhälä ja Heikkurila). Toisaalta nykyisen pitäjän ulkopuolelle jäi joitakin osia entisestä Iitlahden neljänneskunnasta (muun muassa Särkilahden ja Vuoriniemen seudut sekä osa Pihlajaveden saaristoa). (Ks. liite 2.) Aikaisempi Iitlahden neljänneskunta oli nykyistä Sulkavaa suurempi ja sijaitsi lähes puoli sijaansa idempänä ja kaakompana. Se sijaitsi Pihlajaveden kautta kulkevien vesireittien varrella, joten sieltä oli hyvät yhteydet Viipuriin. (Seppänen 1999: 111–115, 127.)

Murremaantieteellisestä sijainniltaan Sulkava on Etelä-Savon murrealueen itäisin pitäjä, ja se sijaitsee neljän murrealueen rajalla. Pohjoisessa se rajoittuu Pohjois-Savon murteisiin (Rantasalmeen), idässä Savonlinnan seudun siirtymämurteisiin (Savonlinnaan ja Punkaharjuun) ja kaakossa kaakkoismurteisiin (Ruokolahteen). Sulkavan läntisenä naapuripitäjänä on Juva ja eteläisenä Puumala, jotka molemmat kuuluvat Etelä-Savoon. (Ks. liitteet 3 ja 4.) Savonlinnan seudun välimurteet ovat itäisten savolaismurteiden eli Pohjois-

Karjalan murteiden, sydänsavolaisten (Pohjois- ja Etelä-Savon) murteiden ja kaakkois-murteiden välinen siirtymäalue. Ne ovat syntyneet vanhasta karjalaisesta pohjamurteesta ja siihen 1500- ja 1600-luvuilla sekoittuneesta savolaismurteesta. Alueen länsiraja kulkee Sulkavan ja Säämingin (nykyisen Savonlinnan) pitäjien välillä, mutta raja on ainakin joiltain osin häilyvä, mikä selittynee alueiden yhteisestä asutushistoriasta. (Palander 2005a: 20; Jeskanen 2005: 217; liite 4.) Sulkavan kaakkoispuolella sijaitseva Ruokolahden pitäjä kuuluu Etelä-Karjalan maakuntaan, jossa puhutaan kaakkoismurteita tai kansanomaisesti sanottuna Karjalan murretta, jota myös Kannaksen suomalaiset puhuivat (Lehikoinen 2005: 19–20).

Koko Itä-Suomen historiaan vaikuttaneista tapahtumista merkittävimpiä lienee ollut vuonna 1323 solmittu Pähkinäsaaren rauha, jossa Ruotsi ja Novgorod jakoivat Savon ja Karjalan keskenään. Samalla sopimus vahvisti idän ja lännen välisen rajan, jonka kulloinenkin kulku on vaikuttanut koko Suomen ja varsinkin Itä-Suomen kohtaloihin. Raja kulki nykyisen Sulkavan itäpuolitse, joten pitäjän alue jäi lännen vaikutuspiiriin. Seppäsen mukaan on mahdollista, että rajan vaikutukset ulottuivat myös savolaismurteiden sisäisen murrerajan syntyyn, sillä rajan takana itäsavolaisten murteiden alueella ovat säilyneet monet karjalanmurteiset muodot, jotka eivät ole esiintyneet Sulkavan murteessa. Sulkavalaisten ja rantasalmelaisten vanhan sanonnan mukaan ”Siäminkiläeset sannoo *sie* ja *mie*”. (1999: 100–103.) Raja halkoi myös Karjalan Kannaksen kaakosta luoteeseen ja jakoi Karjalan ja karjalaiset kolmeen osaan: rajan itäpuolelle jäi Novgorodin eli Käkisalmen Karjala, länsipuolelle Ruotsin eli Viipurin Karjala ja pohjoisemmaksi sisämaahan Mikkelin tienoille Savo. Viipurin ja Käkisalmen Karjalat lienevät olleen muinaiskarjalaisia. Ruotsille jäänyt Viipurin Karjala suuntautui kuitenkin kielellisesti länteen, ja syntyi suomen kaakkoismurteiden esimuoto. Mikkelin eli Savilahden tienoille jo 1000-luvulla sijoittuneiden karjalaislähtöisten asukkaiden muinaiskarjala oli sekoittunut läntiseen, ilmeisesti hämäläismurteeseen, ja oli syntynyt kantasavo. Tämä Suur-Savon kantasavo alkoi etääntyä muinaiskarjalasta, kun yhteydet vuonna 1323 Käkisalmen Karjalaan katkesivat. Rajantakaisia karjalaisia alettiin 1400-luvulta asti pitää Novgorodin ja myöhemmin Venäjän valtaväestöön kuuluvina venäläisinä ja ortodokseina, mikä sinällään aiheutti karjalaisten ”ryssittelyä”. Monet rajaseudun kahakat sekä Ruotsin laajentumispyrkimykset 1500-luvun lopulla johtivat aseellisiin yhteenottoihin ja viimein Stolbovan rauhaan (1617), jossa Ruotsi sai haltuunsa Käkisalmen läänin. Alueen ortodoksinen karjalaisväestö pakeni Venäjälle toisaalta uskonnollisten ja kielellisten syiden, toisaalta raskaan verotuksen vuoksi, ja tilalle tuli asukkaita Savosta. Monien vaiheiden jälkeen Uudenkaupungin rauhassa 1721 Ruotsi menetti Venäjälle koko Kaakkois-Suomen, jolloin osa karjalaisväestöä saattoi pala-

ta takaisin vanhoille asuinsijoille. Rauhanteossa Pohjois-Karjalan alue jäi Ruotsin yhteyteen, mikä puolestaan johti kyseisen alueen savolaistumiseen. (Leskinen 1998: 357–359; Jeskanen 2005: 218; ks. myös Mielikäinen 1981: 27, 30.) Pian seurasi uusi sota, josta koitui uusia aluemenetyksiä. Turun rauhassa 1743 venäläiset saivat haltuunsa Savonlinnan ja 1400-luvun lopulla rakennetun Olavinlinnan sekä lähes koko Säämingin. Raja jakoi myös Sulkavan kahtia. Käytännössä Sulkavan läpi kulkenut raja oli miltei yksinomaan vesirajaa, joka kulki nykyisen Partalansaaren itäpuolitse Vekaraan ja Tuohiselälle (liite 5). Raja aiheutti hallinnollisia ongelmia ja vaikeutti myös paikallisten asukkaiden elämää ja kulkuyhteyksiä. (Seppänen 1999: 387–389.) Sulkavan kahtiajako päättyi vasta Suomen sodan jälkeen solmitussa Haminan rauhassa vuonna 1809, jolloin koko Suomi liitettiin Venäjän keisarikuntaan autonomisena Suomen suuriruhtinaskuntana, jota aikaa kesti vuoteen 1917, Suomen itsenäistymiseen saakka (1999: 498–499).

Sulkavan murremaantieteellinen sijainti savolais- ja kaakkoismurteiden rajalla on murretutkimuksen kannalta mielenkiintoinen lähtökohta, sillä pitäjän sisälläkin saattaa esiintyä huomattavaa vaihtelua. Savolaismurteiden ja kaakkoismurteiden rajankäynti on ollut myös useiden tutkijoiden kiinnostuksen kohteena. Aila Mielikäisen murreryhmittely poikkeaa aikaisemmasta Lauri Kettusen (1930: 167) laatimasta ja Terho Itkosen (1964: 31) täydentämästä savolais- ja kaakkoismurteiden rajauksesta. Mielikäisen mukaan Suomenniemi kuuluu läheisemmin eteläsavolaisiin murteisiin kuin kaakkoismurteisiin, joten se on liitetty Lappeenrannan seudun välimurteista Etelä-Savon murrealueeseen. (1981:13–16; 1990: 112–113, 127–128; liite 3.) Kaakkoismurteiden alue on ollut hyvin pirstaloitunut, ja Heikki Leskinen on erottanut siitä neljä, jopa viisi pienempää aluetta: Lemin, Taipalsaaren, Kaakkois-Saimaan, Luoteis-Laatokan ja Sortavalan seudun murteet (1982: 16–17; vrt. liite 6).

Sulkavan asema rajaseutupitäjänä on muodostunut merkittäväksi myös historiamme myöhemmissä vaiheissa. Sulkavalle asutettiin talvisodan aikana ja sen jälkeen vuosina 1940 ja 1941 satoja karjalaisia siirtolaisia, jotka oli jouduttu evakuoimaan Neuvostoliitolle luovutetuilta alueilta. Sulkavalla muodostettiin siirtoväen pika-asutusta varten 57 viljelystilaa, 7 asuntoviljelystilaa sekä 1 asuntotila. (Seppänen–Soikkanen 2002: 358–359.) Siirtoväki, evakot, tulivat Sulkavalle pääasiassa Parikkalasta ja Rautjärveltä, mutta myös muista, lähinnä Itä-Kannaksen pitäjistä (liite 7). Kaikki eivät suinkaan kirjoittautuneet pysyviksi asukkaiksi. Henkikirjoitetun väestön määrä oli vuoden 1940 lopussa Sulkavan kunnalliskertomuksen mukaan 7667 henkeä, joista Karjalasta muuttaneita siirtolaisia oli 452 henkeä. Vuonna 1946 asukkaita oli 7232, joista siirtolaisia oli 599. Vuoden 1951 lopussa Sulkavan kunnan väkiluku oli 7543 henkeä. Heistä siirtolaisia oli 690, joista 450

Parikkalasta ja Rautjärveltä muuttaneita siirtokarjalaisia. (Seppänen–Soikkanen 2002: 350; MTO 1989: 1–4.)

Vuosi 1951 oli Sulkavan väestönkehityksen taitekohta. Sodan jälkeinen väestönkasvu vaihtui maaltapaoksi, kun nuorempi väki muutti kaupunkeihin opiskelun ja työn perässä. Sulkava on 1950-luvulta lähtien ollut muuttotappiokunta, kuten monet muutkin alueen maalaiskunnat. Parissa vuosikymmenessä, vuoteen 1973 mennessä, väkiluku laski reilusta 7500 hengestä alle 5000 asukkaan. Vuonna 1989 alittui 4000 asukkaan raja. Nykyisin Sulkavalla on väkeä 3087 henkeä (30.9.2007), mikä on 62 henkeä vähemmän kuin edellisvuonna. Muuttoliikkeen seurauksena syntyvyys on vähentynyt ja väestön ikärakenne muuttunut olennaisesti. Yli 65-vuotiaita on nykyisin noin 25 %, 15–64-vuotiaita 60 % ja 0–14-vuotiaita 15 %. Myös kunnan elinkeinorakenne on muuttunut sodanjälkeisestä tilanteesta. Vuonna 1950 maa- ja metsätaloudesta sai elantonsa noin 70 % sulkavalaisista, teollisuudesta ja rakennustoiminnasta hieman yli 15 % ja kaupan, liikenteen ja palvelujen alalta alle 15 %. Nykyisin maa- ja metsätalouden osuus on alle 25 %, teollisuuden ja rakennusalan noin 15 % ja kaupan, liikenteen ja palvelujen osuus yli 50 %. (Seppänen–Soikkanen 2002: 351–353.)

Samanaikaisesti, kun kunnan väkimäärä on vähentynyt, kirkonkylän taajaman väkiluku on lisääntynyt, ei vain suhteellisesti, vaan myös absoluuttisesti. Kun 1920-luvulla Sulkavan kirkonkylässä asui noin 7,6 % kunnan väkimäärästä eli noin 490 henkeä, nykyään kirkonkyläläisiä on jo yli 1800 eli noin 60 % koko pitäjän väestä. Vastaavasti muiden kylien asukasmäärä on vähentynyt viimeisten 50 vuoden aikana noin 6700 asukkaasta 1500:aan. Myös kotitalouksien koko on muuttunut. Entiset kylien suuret lapsiperheet ovat vaihtuneet yhden ja kahden hengen talouksiksi, joita Sulkavallakin on valtaosa, yli 60 % kaikista kotitalouksista. Kylien autioituminen ja asukkaiden muutto kirkonkylään näkyy selvästi myös Sulkavan kirkonseudun maa- ja kotitalousseuran jäsenmäärän kasvuna. Maataloudesta ennen elantonsa saaneet emännät ovat usein leskeksi jäätyään muuttaneet eläkepäivikseen kirkonkylään. Yhdistyksen jäseneksi on parin viimeisen vuosikymmenen aikana liittynyt parikymmentä muilta kyliltä muuttanutta naisihmistä. Entiset maalaistalot ovat jääneet muualle muuttaneiden perillisten kesäpaikoiksi.

Sulkava tunnetaan nykyään parhaiten souduistaan, jotka tuovat heinäkuun toisena viikonloppuna pitäjään kymmenisentuhatta soutajaa ja moninkertaisen määrän soutuvieraita. Leppoisaa kesätapahtumaa isännöi savolaiseen tapaan ”piäsoutaja”, ja suursoutujen tunnus ”tuas souvetaa Sulkavalla” komeilee myös tämänvuotisessa 40. juhlasoutujen mitalissa ja kirkonkylän keskustaan pystytetyssä uudessa soutupatsaassa. Soutujen tuoma mainosarvo

on pienelle maaseutupitäjälle korvaamaton, ja myös savon murre tukee positiivisella tavalla sulkavalaista paikallisidentiteettiä. (Ks. liite 8.)

1.2. Tutkimuksen teoriaa

1.2.1. Kielenkäytön monet muodot

Suomessa puhutaan lukuisia paikallismurteita, jotka voidaan jakaa kahteen pääryhmään: länsi- ja itämurteisiin. Länsimurteet voidaan ryhmitellä kuudeksi päämurteistoksi ja itämurteet kahdeksi. (Ks. liite 6; Lehikoinen 2005: 105.) Kuitenkin samankin murteiston piirissä puhutaan eri tavalla eri pitäjissä ja eri kylissä, ja myös jokaisella yksilöllä on oma murteensa, idiolektinsä. Toisessa ääripäässä on tiettyjä normeja noudattava yleiskieli. Näiden ääripäiden väliin mahtuu lukematon määrä puhutun kielen eri asteita. (Ikola 1985: 3; Lehikoinen 2005: 90–91.) Yleiskielellä tarkoitetaan sekä kirjoitettua että puhuttua kieltä. Kirjakieli on yhtenäinen valtakunnallinen kirjoitetun kielen muoto. Valtakunnallinen puhekieli ei ole kuitenkaan saavuttanut samanlaista yhdenmukaisuutta kuin kirjakieli, sillä paikallismurteet ovat pitäneet sitkeästi puoliaan. (Ikola 1986: 5.) Julkisissa puhetilanteissa joudutaan kuitenkin yleensä käyttämään huoliteltua yleispuhekieltä, eli kansanomaisesti sanottuna ”puhumaan kirjakieltä”, jota julkisen hallinnon, opetuksen ja viestinnän edustajat joutuvat myös työssään käyttämään (Koivusalo 1986: 8–11).

Kielenkäyttöön vaikuttavat ulkoiset tekijät ovat nykyään moninaiset. Esimerkiksi median vaikutus jokapäiväiseen elämään on kiistaton. Myös sosiaalinen kanssakäyminen on muuttunut, ja ihmisten elinpiiri on laajentunut oman perheen ja suvun ulkopuolelle. Yleensäkin ihmisten liikkuminen ja matkustelu ovat lisääntyneet, mikä lisää uusia kielikontakteja. Ihminen saa ympäristöstään malleja paitsi muista murteista, myös yleiskielisestä puheesta ja pääkaupunkiseudun kielenkäytöstä, mikä ei voi olla vaikuttamatta yksilön omaan kielenkäyttöön ja murteeseen. Murteiden tasoittumisella tarkoitetaan sitä, että murteista on siirrytty sekakielimuotoihin, joissa alueellisten piirteiden rinnalla esiintyy sekä yleiskielisiä että puhekielisiä piirteitä ja mahdollisesti muualtakin tarttuneita aineksia. Murrekäsitettä on siksi syytä väljentää, ja on myös syytä muistaa, että nykyisetkin murteet ovat puhujiensa kannalta arvokkaita, sillä ne ovat osa heidän paikallista identiteettiään. (Paunonen 1982: 138.)

Murre voidaan ymmärtää puhutun kielen normittamattomaksi varieteetiksi, ja tällöin voidaan puhua myös *idiolektista* eli yksilömurteesta, *dialektista* eli aluemurteesta ja *sosio-*

lektista eli sosiaalimurteesta (Mielikäinen 1982: 280). **Paikallismurteiden** (tai aluemurteiden) ja yleiskielen välille on syntynyt joukko vaihtelevia kielimuotoja, joiden tarkempi määrittely ja ryhmittely ovat osoittautuneet hankaliksi. Sosiolingvistisissä tutkimuksissa on otettu avuksi käsite **aluepuhekieli**, jolla tarkoitetaan tasoittunutta murretta. Siitä on erotettavissa alueellisia murrepiirteitä, joiden perusteella voi päätellä, mistäpäin Suomea puhuja on. Aluepuhekielen ja yleiskielen väliin jää vielä joukko kielimuotoja, jotka sisältävät murteiden laajalevikkisimpiä äänne- ja muotoasuja. Nämä kielimuodot valtaavat alaa muilta puhekielen muodoilta, ja niitä voitaneen nimittää **yleispuhekieleksi**. Norminmukaisen **yleiskielen** käyttö yksilökielenä on vähäistä, eivätkä asenteet näytä tukevan sen yleistymistä puhekieleksi, vaikka murteet tasoittuvatkin. (Mielikäinen 1986: 14–16.)

Edellinen Mielikäisen esittämä kielimuotojen nelijako perustuu kielenkäytön **käyttäjäkohtaiseen** eli dialektaaliseen **vaihteluun**, jossa muuttujina ovat puhujan ikä, sukupuoli, koulutus ja ammatti, asuinpaikka sekä kielellinen tausta. Kielenkäytön **tilannekohtainen** eli diatyyppinen **vaihtelu** ilmenee erilaisen rekisterin valintana puhetilanteen muodollisuuden mukaan. Epävirallisissa tilanteissa kielenkäytön variaatio on laaja, mutta se vähenee puhetilanteen muodollistuessa. Se, ettei tilanteisen vaihtelun asteikko ole samanlainen kaikilla puhujilla, johtuu kielenkäyttäjien erilaisesta taustasta, koulutuksesta, ammatista, harrastuksista ja jopa heidän sosiaalisen nousun toiveistaan. Kielenkäytössä voidaan siten havaita sekä sosiaalista että tyylillistä vaihtelua puhujan sosiaalisen taustan ja aseman sekä puhetilanteen muodollisuuden mukaan. (Paunonen 1982: 140–145.)

1.2.2. Kielenkäytön muuttuminen

Puhekielemme on kehittynyt ja muuttunut muun yhteiskunnallisen kehityksen mukana, ja se on aina sidoksissa kulloiseenkin ympäristöön ja puhetilanteeseen. Artikkelissaan Muuttuvat puhesuomen muodot Heikki Paunonen on tarkastellut suomen puhekielen kehityksen vaiheita vuoden 1863 keisarillisesta kieliasetuksesta meidän päiviimme saakka. Sivistyneistön tarpeisiin kehitetyn normatiivisen puhekielen pohjaksi otettiin kirjakieli, ja sen sitkeimmiksi puolustajiksi osoittautuivat kansakoulunopettajat, jotka pyrkivät kitkemään kaikki murteellisuudet koululaisten kielestä. Samaan aikaan, 1800-luvun lopulla, Suomessa oli alkanut voimakas teollistuminen ja kaupungistuminen. Sen seurauksena perinteiset kansanmurteet ja aluemurteet ovat pyrkineet tasoittumaan ja sekoittumaan muihin kielimuotoihin, jolloin ovat syntyneet niin sanotut sosiaaliset murteet, jotka ovat tyypillisiä sekakielimuotoja. Sosiaalisten murteiden pohjalla ovat paikalliset aluemurteen piirteet,

mutta kirjakielisen puhekielen paine vaikuttaa eri puolilla Suomea hieman eri tavoin periaatteessa samoihin puhujaryhmiin. Niinpä esimerkiksi Tampereella tai Turussa paikallinen murrepohja saattaa kuulua virkamiehen arkipuhekielestä, kun taas Helsingissä murrepiirteet ovat karsiutuneet kouluja käymättömän työläismiehenkin puheesta. Tällaisten erojen taustalla vaikuttavat erilaiset asenne- ja arvostusseikat. Alueellisten murteiden osuus sosiaalisten murteiden rakenteesta näkyy olevan yhteydessä siihen, miten voimakas kieliyhteisön paikallinen identiteetti on. Tampereen ja Turun puhekielessä esiintyvät hämäläis- ja lounaismurteen piirteet tukevat paikallista identiteettiä, ja niillä on näin ollen positiivinen merkitys. Helsingissä on toinen tilanne. Kansanmurteen piirteet eivät siellä lainkaan tue paikallista identiteettiä, vaan paljastavat puhujan ei-helsinkiläisen taustan, joten niitä on alettu välttää, ja niistä on suorastaan haluttu pyrkiä eroon. (Paunonen 1982: 131–136.)

Kielenkäytön vaihtelu eli variaatio on nähty osana kielenkäytön muutosprosessia, jossa trendinä on ollut perinteisten paikallismurteiden tasoittuminen ja vähittäinen yleiskielistyminen. Muutoksen on havaittu olevan sidoksissa siihen, mistä murrepiirteestä on kysymys: jotkut murrepiirteet ovat herkempiä yleiskielistymään, mutta toiset taas säilyvät murteellisina ja jopa leviävät entistä laajempaan käyttöön. (Palander 1987: 329.) Kielenpiirteen muutoksen etenemistä voidaan tutkia muun muassa näennäisaikamenetelmällä, jota on sovellettu sosiolingvistisessä tutkimuksessa jo 1960-luvulta lähtien, jolloin alan uranuurtajana tunnettu amerikkalainen William Labov (1963) ryhtyi tutkimaan kielen ja kieliyhteisön välisiä suhteita ja kielen muutosprosesseja. (Palander 1987: 329, 333.) Näennäisaikamenetelmän perusajatuksena on, että diakronisen muutoskehityksen vaiheet voidaan todistettavasti osoittaa tarkastelemalla puheyhteisön eri ikäryhmien kieltä. Lisäksi on voitava osoittaa tutkittavan piirteen lähtökohta, jotta voidaan todistaa, että kysymyksessä on muutos. Menetelmä soveltuu nopeasti etenevien, tiedostamattomien kielenmuutosten, kuten murteiden tasoittumisen ja yleiskielistymisen tutkimiseen. (Palander 2005a: 12.)

Mitkä seikat vaikuttavat siihen, että toiset murrevariantit säilyvät nykypuhekielessä, toiset taas väistyvät? Nykysuomen puhekielen murroksen Jyväskylän osatutkimuksen tulosten mukaan selittävänä tekijänä on piirteen alueellinen levinneisyys. Mielikäinen on tutkimuksissaan tarkastellut muutamia paikallismurteisiin kuuluneita piirteitä, jotka ovat säilyneet, levinneet ja yleistyneet nykypuhekieleen, vaikka muut murrepiirteet vähitellen väistyisivätkin. Kyseisiä piirteitä voidaan pitää epävirallisen nykypuhesuomen tuntomerkkeinä, ja hän on jakanut ne viiteen ryhmään sen mukaan, mikä on niiden vanhan alueellisen taustan ja nykyedustuksen suhde. (1982: 281.) Kyseiset puhekieliset variantit edustavat enää vain osalle suomalaisia maantieteellistä murretta, ja useimmille ne lienevät vain puheen epävirallisuutta osoittavia äänne- ja muotoasuja. Lisäksi muutamat nykypuhekieli-

set variantit ovat taas nuorten kielessä valtaamassa alaa yleiskielisiltä ilmauksilta, mihin on usein syynä pyrkimys lyhyempiin äänne- ja muotoasuihin. (Mielikäinen 1986: 12–14.) Mielikäisen esittämä piirrejako on seuraavanlainen (1982: 281–287):

Ensimmäiseen ryhmään voidaan lukea **laaja-alaisia nykypuhekielisyyksiä**, joita ovat esimerkiksi passiivin käyttö monikon 1. persoonassa (*me tullaan*), monikon 3. persoonan inkongruenssi (*ne tulee*) sekä pronominit *se* ja *ne* henkilöihin viittaamassa. Kyseisillä piirteillä on laaja murretaustansa ja niiden käyttö liittyy tilanteiseen eli diatyypiseen vaihteluun. Niitä voidaankin pitää epävirallisen rekisterin variantteina, joiden valintaa ohjailevat asenteet. (Mielikäinen 1982: 281–282.)

Toisen ryhmän murrevariantit ovat **leimattomia nykypuhekielisyyksiä**, kuten painottomissa asemissa esiintyvät pronominien ja verbien pikapuhemuodot (*mä, sä: mulla, sulla*; *tää, nää* sekä *oon, ois, tuun, meen, paan*), *eA* ja *oA* -yhtymien assimilaatiotyyppi (*korkee, sanoo*), *-t*:tön aktiivin 2. partisiippi (*ollu, antanu*), *s*:n jälkeisen *i*:n loppuheitto (*osas, tekis*) ja painottomien *i*-loppuisten diftongien jälkikomponentin kato (*punanen, sellanen*) (1982: 283–284).

Kolmannen ryhmän **leimalliset murteellisuudet** ovat lähinnä hyvin säilyneitä itämurteiden piirteitä, kuten *t*:n heikon vastineen katoedustus *ht*-yhtymässä (*kaheksan, lähen*) sekä pronominivariantti (*myö, työ, hyö*). Sen sijaan svaavokaali ja yleisgeminaatio osoittavat sosiaalista vaihtelua, eli nuoret naiset ovat uudessa ympäristössä luopuneet niiden käytöstä. Myös savolainen pitkien vokaalien diftongiutuminen (*mua, piä*; *matkoo, leipee*) sekä verbimuoto *männä* näyttävät olevan väistyviä variantteja samoin kuin savolainen aktiivin 2. partisiipin essiivi (*ei tulla, ei männä, ei kuolla*) ja *loi*-monikko (*taloloita, tyttölöitä*). (1982: 284–285.)

Neljänteen ryhmään voidaan lukea **yleistyvät länsimurteiset piirteet**, kuten *ts*-yhtymän edustus *mettä* ja 3. infinitiivin lyhyt illatiivimuoto *tekeen, käveleen.* Viidentenä voidaan mainita etenkin nuorten kieleen ja kaupunkikieleen levinneet *ia, iä* ja *ua, yä* -yhtymien tyypit *sellasii, kouluu, sai tehtyy* sekä *a*:n ja *ä*:n loppuheittotapaukset. (1982: 286–287.)

Edellinen Mielikäisen laatima muuttujien ryhmittely perustuu murrevarianttien alueelliseen levikkiin Jyväskylän tutkimusaineistossa, mutta samansuuntaisia havaintoja on tehty muissakin tutkimuksissa.

Harri Mantila on artikkelissaan Murre ja identiteetti (2004) tukeutunut samantyyppiseen murrepiirrejakoon tarkastellessaan kielellisen identiteetin käsitettä sekä yksilön että sosiaalisen ryhmän kannalta. Hänen mielestään ihminen voi itse rakentaa omaa kielellistä identiteettiään valitsemalla kielenkäyttöönsä sellaisia puhekielen piirteitä, jotka sopivat

hänen persoonallisuuteensa ja käsillä olevaan tilanteeseen. Mantila on esittänyt artikkelissaan (2004: 325–330, 329) viisiportaisen puhekielen piirteiden jaottelun, jossa hän ryhmittelee piirteitä seuraavasti:

1**. Yleiset ja neutraalit puhekielisyydet** ovat kaikkialla puhesuomessa tunnettuja sekä alueellisesti että sosiaalisesti. Näitä piirteitä ovat passiivin käyttö monikon 1. persoonassa (*me leivotaan*), monikon 3. persoonan inkongruenssi (*ne leipoo*), *i*:n loppuheitto (*kaks, hyppäs*), *i*-loppuisen diftongin jälkikomponentin kato (*punanen, sellanen*) ja jotkin persoonapronominit (*mä* ja *sä* sekä 3. persoonassa *se* ja *ne*).

2. **Laaja-alaiset puhekielisyydet** ovat kaikille suomalaisille tuttuja piirteitä, joiden perusteella ei voi tarkasti tunnistaa puhujan kotiseutua. Maaseudulla ne ovat eläviä, mutta kaupungissa selvästi sosiaalisesti varioivia, joten naiset ja nuoret karttavat niitä. Tyyppiesimerkkejä tällaisista piirteistä ovat svaavokaali (*kolome*) ja yleisgeminaatio (*mennee kottiin*).

3. **Yleistyvät puhekielisyydet** ovat tällä hetkellä sekä alueellisesti että sosiaalisesti yleistyviä piirteitä, jotka ovat selvästi sosiaalisesti varioivia. Ne yleistyvät nopeammin kaupunkilaisten naisten ja nuorten kielessä ja ne ovat tunnettuja myös pääkaupunkiseudun puhekielessä. Tällaisia piirteitä ovat esimerkiksi jälkitavujen *A*-loppuisten vokaaliyhtymien monoftongiutuminen (*järvee, puuroo)*, *t*:n heikon asteen katoedustus (*mahoton, lähen; yheksän*), *ts*-yhtymän *tt*:lliset variantit *ht*-alueella (*mettä, kattoo*). Näiden piirteiden yleistyminen on tapahtunut yhtäaikaisesti sekä Helsingin puhekielessä että muualla maassa (Mielikäinen 1991: 36–37).

4. **Leimalliset maakuntapiirteet** ovat leimautuneet selvästi jonkin maakunnan tunnusmerkeiksi. Tyypillisiä esimerkkejä näistä ovat itämurteiden pitkän *AA*:n diftongiutuminen (*mua, piä*). Mainittu piirre on maaseudulla yleisin vanhimpien naisten kielessä, koska heillä on perinteisesti ollut miehiä vähemmän kodin ulkopuolisia kontakteja. Nykyään taas, kun piirteet ovat alkaneet leimautua kielteisesti, naiset ovat alkaneet karttaa niitä.

5. **Elävät paikallisuudet** ovat yleistyviä ja niillä on myönteinen arvovaraus, mutta niiden käyttö rajautuu maantieteellisesti suppealle alueelle eivätkä ne kuulu pääkaupungin puhekieleen. Piirteestä hyvänä esimerkkinä on persoonapronominityyppi *mie, sie*.

Edellisen jaottelun perusteella Mantila on muodostanut teoriansa erityyppisten sosiaalisten identiteettien rakentumisesta, jossa kielenpiirteiden perusteella identiteetit voidaan jakaa kaupunkilaisiin ja maalaisiin, feminiinisiin ja maskuliinisiin sekä kielteisiin ja myönteisiin. Seuraavan kuvion avulla hän on havainnollistanut esittämäänsä hypoteesia (Mantila 2004: 329):

Kuvio. Joidenkin nykypuhesuomen keskeisten piirteiden järjestyminen erilaisten identiteettien mukaan

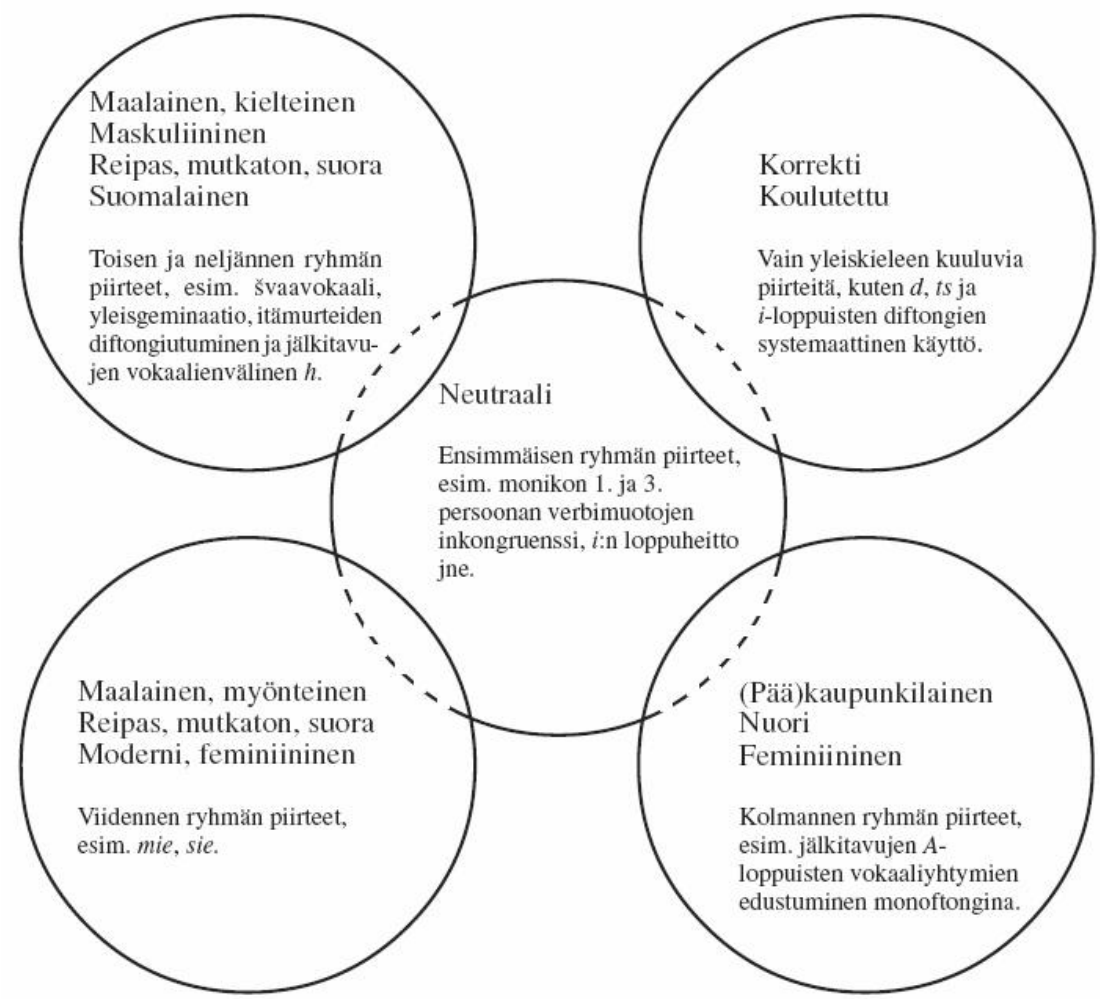

Asetelma on hypoteettinen, eikä sitä pidä Mantilan mielestä tulkita kovin mekaanisesti. Puhekielen piirteillä on kaikilla oma sosiaalinen varauksensa ja leimansa, joka voi muuttua yhteiskunnan muuttuessa samoin kuin kielenkäyttäjäryhmätkin. Kuitenkin voidaan olettaa, että puhekielen piirteiden leimautumisen taustalla ovat asetelmassa esitetyt identiteettiseikat. (Mantila 2004: 330.) Mantilan malli erilaisista identiteettityypeistä on rakentunut puhekielen piirteiden viisjaon pohjalle, mitä sinänsä on pidetty mielenkiintoisena kehitelmänä, mutta sitä on kritisoitu sen tutkijakeskeisen näkökulman vuoksi (Lappalainen–Vaattovaara 2005: 100).

Identiteetti tarkoittaa suomen kielen perussanakirjan mukaan ’ominta olemusta, ominaislaatua, yksilöllisyyttä ja myös henkilöyttä’. Psykologiassa identiteettiä on käsitelty lähinnä itsetuntoon liittyvänä käsitteenä. Suomalainen psykologian professori Liisa Keltikangas-Järvinen (1994) on määritellyt identiteettiä seuraavalla tavalla: ”Kun lapsi samastuu ja jäljittelee niitä tärkeitä ihmisiä, joita hän ihailee ja joiden kaltainen hän haluaisi olla,

hän saavuttaa myös oman identiteettinsä. Identiteetti on minän pysyvyyttä ja varmuutta kuvaava tunne, varmuutta siitä kuka on tai keneksi on kasvamassa. Se on eräänlainen minän kokonaisuus, jonka osia ovat mielikuva itsestä ja minäkäsitys." (1994: 112.) Identiteetti on keskeinen käsite murreasenteiden tutkimisen kannalta, jolloin voidaan puhua myös kielellisestä identiteetistä tai alueellisesta eli paikallisidentiteetistä.

1.2.3. Kielellisten asenteiden tutkimus

Kielelliset asenteet nousivat **sosiolingvistiikan** tutkimuskohteiksi, koska niiden katsottiin vaikuttavan kielenkäyttöön (Mielikäinen–Palander 2002: 86). Psykologian käsitteenä **asenne** tarkoittaa johonkin sosiaalisesti merkitykselliseen kohteeseen liittyvää myönteistä tai kielteistä suhtautumistapaa. Asenne siis sisältää sekä tunnepohjaisen suhtautumisen johonkin asiaan, että jonkin verran tietoa siitä. (Helkama ym. 2001: 381.)

Mielikäinen ja Palander ovat artikkelissaan Suomalaisten murreasenteista (2002) tarkastelleet myös muissa maissa tehtyjä kielenkäyttöä koskevia asennetutkimuksia ja niissä käytettyä terminologiaa. Tutkimuskohteena on sekä yksilön että ympäristön asenne esimerkiksi murteen puhumista kohtaan. Yksilön omat arvostukset, identiteetti ja sosiaalinen identifioituminen jonkin ryhmän toimintaan luovat taustan yksilön omalle kielenkäytölle, mutta toisaalta ryhmän arvostukset ja odotukset asettavat myös omat rajoituksensa yksilön kielivalinnoille. Kielelliset käyttäytymismallit, arvot ja asenteet ovat yleensä opittuja, ja niiden oppiminen liittyy olennaisena osana lapsen ja nuoren sosiaalistumiseen. Tämä oppiminen voi olla tietoista tai tiedostamatonta. Asenteet omaksutaan monelta eri taholta, kuten vanhemmilta ja suvulta, koulusta, ystäviltä, työyhteisöstä tai tiedotusvälineistä. Asennetutkimuksissa on asenteiden **alkuperän** lisäksi tarkasteltu myös niiden rakennetta ja funktiota. Asenteiden **rakenteen** erittelyssä on päädytty kognitiiviseen, affektiiviseen ja konatiiviseen komponenttiin. Kognitiivinen taso tarkoittaa esimerkiksi sitä, että henkilöllä on tietoa kielen eri murteista ja eri murrepiirteistä. Affektiivinen taas merkitsee muun muassa arviota kielenpiirteiden esteettisyydestä ja mieluisuudesta. Konatiivinen taso puolestaan liittyy esimerkiksi kielenkäyttötapoihin ja niiden tilannevaihteluun eli käytännössä siihen, minkä kielenkäyttötavan tai rekisterin ihminen missäkin tilanteessa valitsee. Asenteiden **funktiot** liittyvät ympäristön hahmottamiseen, oman identiteetin ja minäkuvan luomiseen sekä näiden kahden seikan yhteensovittamiseen eli yksilön suhteeseen muihin henkilöihin ja ympäristöönsä. (Mielikäinen–Palander 2002: 88.)

Suomessa kielellisten asenteiden tutkimus pohjautuu 1970-luvun lopulla aloitettuun Nykysuomalaisen puhekielen murroksen (NPM 1976–1979) tutkimushankkeeseen, jota Helsingissä johti Heikki Paunonen, Turussa Matti K. Suojanen ja Jyväskylässä Aila Mielikäinen. Tutkimuksen yksilöhaastatteluihin sisältyi kysymyksiä omasta kielenkäytöstä, tilannevaihtelusta ja murre-eroista, mutta myös kielenkäyttöä koskevista mielipiteistä. Myös muuttajien kieli on ollut tutkimuksen kohteena, ja Pirkko Nuolijärvi on tutkinut väitöskirjassaan (1986) Helsinkiin muuttaneiden suurten ikäluokkien eteläpohjalaisten ja pohjoissavolaisten kielellistä sopeutumista. Haastattelujen lisäksi sosiolingvistisinä tutkimusmenetelminä on kokeiltu kuuntelutestejä, kirjallisia kielennäytetestejä sekä kirjallisia lomakekyselyjä. 1980–1990-luvulla syntyneet kansanlingvistiikka ja kansandialektologia keskittyvät tavallisten ihmisten kielitietoisuuteen ja käsityksiin kielenkäytöstä. (Mielikäinen–Palander 2002: 86.) Uusimpia alan tutkimuksia ovat erilaiset variaatiotutkimukset ja yksilömurteen seuruuhankkeet. Marjatta Palanderin seuruututkimus itäsavolaisen yksilömurteen kehityksestä (2005) on toistaiseksi pitkäaikaisin yksilömurteen seuruuhanke Suomessa.

1.3. Tutkimusaihe ja -menetelmä

Pro gradu -tutkielmani aiheena ovat sulkavalaisten murreasenteet. Tutkimuksessani tarkastelen sosiolingvistiikan periaatteiden mukaisesti, miten kotipitäjäni sulkavalaiset suhtautuvat omaan ja muiden murteisiin, ja miten ikä, asuinpaikka, koulutus ja ammatti ovat vaikuttaneet heidän kielenkäyttöönsä ja asenteisiinsa. Tutkimukseni liittyy lähinnä kansandialektologiaan, jossa tavalliset kielenkäyttäjät vastaavat omaa kielenkäyttöään ja kielentuntemustaan koskeviin kysymyksiin ja pohtivat yleensä suhtautumistaan omaan ja muiden murteisiin. Tarkastelen pääasiassa paikallisten sulkavalaisten kielenkäyttöä, mutta pienempinä taustaryhminä aineistossani on myös paikkakunnalta pois muuttaneita sekä paluumuuttajia. Lisäksi ryhmien sisällä tarkastelen muutamien sulkavalais-karjalaisten seka-avioliitoista syntyneiden jälkeläisten kielenkäyttöä ja murreasenteita.

Aineisto koostuu lomakevastauksista, joiden pohjalta pyrin selvittelemään vastaajien kielenkäyttöä ikäryhmittäin ja tarkastelemaan, miten paikallisten ja muuttajien vastaukset eroavat toisistaan. Muutto uudelle paikkakunnalle on ulkoinen tekijä, joka vaikuttaa kielenkäyttöön, ja varsinkin nuoret joutuvat opiskelun tai työpaikan takia muuttamaan pois kotiseudultaan halusivatpa sitä tai eivät. Onko murre vain paikallisten ihmisten käyttämä kielimuoto vai onko se säilynyt poismuuttaneiden sulkavalaistenkin puheessa? Mitä mur-

teellisuuksia vastaajat tunnistavat kielenkäytöstään ja miten he niitä kuvaavat? Pyrin myös tekemään havaintoja murteen yleiskielistymisestä tai tasoittumisesta ja toisaalta murrepiirteiden säilymisestä. Mitkä murrepiirteet ovat sellaisia, joita eniten kartetaan, ja mitkä piirteet taas helpommin säilyvät? Missä tilanteissa paikkakunnalta pois muuttaneet puhuvat murretta? Tarkastelen tekemiäni havaintoja sekä kvalitatiivisesti että kvantitatiivisesti, jotta tulosten analysointi ja vertailu olisi havainnollisempaa.

1990-luvulla ja sen jälkeen julkaistuissa kielen vaihtelua ja muutosta kuvaavissa tutkimuksissa on yleisenä vaatimuksena ollut, että tutkimuksen haastatellut ovat olleet paikkakunnalla syntyneitä ja siellä koko ikänsä asuneita henkilöitä, jotka eivät puhu ammatikseen eivätkä ole suorittaneet korkeakoulututkintoa (Nuolijärvi–Sorjonen 2005: 19–20). Aineistoni poikkeaa edellisestä asumisvaatimuksesta ainakin osittain ensinnäkin siirtolaisperheiden osalta. Siirtolaiset toivat mukanaan uuden murteen, mutta joutuivat myös sopeutumaan kantaväestön savolaismurteeseen. Seka-avioliittoja solmittiin ja syntyi uusi sukupolvi, jonka elinpiiri oli erilainen kuin aikaisempien ja jonka kielenkäyttö joutui alttiiksi uusille vaikutuksille. Tutkimuksessani olen tarkastellut myös sulkavalaismuuttajia, jotka mielestäni täytyy voida lukea saman kieliyhteisön jäseniksi, sulkavalaisiksi, joilla on sulkavalaiset juuret ja siteet Sulkavaan ja siellä asuviin lähisukulaisiin. Aineiston heterogeenisuus ei suinkaan liene tutkimusta heikentävä tekijä, vaan pikemminkin päinvastoin. Se antaa pohjaa tutkimukselle, miten sulkavalaisten kielenkäyttö ja murreasenteet ovat ajan kuluessa muotoutuneet ja miten vastaajat kyselyhetkellä murteisiin suhtautuvat.

1.4. Tutkimusaineisto

Olen kerännyt tutkimustani varten aineiston lomakekyselyn avulla kotipitäjässäni Sulkavalla, joka murrealueena kuuluu eteläsavolaisiin murteisiin (liite 3). Kyselyn toteutin pääasiassa paikallisen yhdistyksen, Sulkavan kirkonseudun maa- ja kotitalousseuran naisjäsenten keskuudessa. Yhdistyksessä on jäseniä kaikkiaan noin 130, joista naisjäseniä on noin 115. Naisjäsenet muodostavat jaoston, jonka nimenä on *Sulkavan kirkonseudun maa- ja kotitalousnaise*t. Se on perustettu vuonna 1947, ja sen toiminta-alueena on Sulkavan kirkonkylä lähiympäristöineen. Olen itse toiminut kyseisen naisjaoston sihteerinä vuosina 1986–1991 ja puheenjohtajana vuodesta 1992 lähtien. Naisjaosto on osa valtakunnallista maa- ja kotitalousnaisten neuvontajärjestöä, ja sen tarkoituksena on koota maa- ja kotitaloutta harjoittavat, harrastavat ja siinä työskentelevät naiset keskinäiseen yhteistoimintaan ja kehittää heidän ammattitietojaan ja -taitojaan. Jaoston tehtävänä on kohottaa jäsentensä

aineellista ja henkistä hyvinvointia ja edistää kulttuuriperinnön säilyttämistä ja siirtämistä. Yhtenä tärkeänä tehtävänä on ollut suomalaisen ruokaperinteen säilyttäminen. Kotitalousjärjestöjen ja yksityishenkilöiden yhteistyönä on saatu kokoon mittavat teokset, Savolainen keittokirja (1978), Suomen pitäjäruoat (1986) sekä Savokarjalainen ateria (1980). Myös nuorten ammatillinen ja harrastustoiminta on tärkeällä sijalla. Tavoitteensa toteuttamiseksi naisjaosto järjestää erilaisia tilaisuuksia, kursseja, kilpailuja, näyttelyitä, retkiä, juhlia ja kerhotoimintaa. Lisäksi se hoitaa erilaisia muonituksia. Esimerkiksi pitäjän merkittävimmän kesätapahtuman, Sulkavan suursoutujen, muonituksesta suuren vastuun kantavat maa- ja kotitalousnaiset yhdessä muiden yhdistysten ja yksityisten talkoolaisten kanssa (liite 8).

Aineiston keräämisessä olen käyttänyt kyselylomaketta (liite 1), jossa on aluksi kysymyksiä, jotka koskevat vastaajien taustatietoja: sukupuoli, syntymäaika ja -paikka, asuminen Sulkavalla ja muualla sekä ammatti, koulutus, työskentely kotona tai kodin ulkopuolella sekä mahdollisen puolison syntymäpaikka ja murre.

1.4.1. Vastaajien ikäryhmät

Lomakekyselyn vastaajiksi valitsin aluksi pelkästään Sulkavalla asuvia yhdistyksen naisjäseniä ja pääasiassa paikkakunnalla syntyneitä henkilöitä. Valinnan tein yhdistyksen jäsenluettelon perusteella. Tavoitteenani oli jakaa vastaajat kolmeen ikäryhmään: 1920–1930-luvulla syntyneet, 1950–1960-luvulla syntyneet ja 1980-luvulla syntyneet. Vastaajat olisivat siis iältään 65–85-vuotiaita, 35–55-vuotiaita ja 15–25-vuotiaita. Mahdolliset rajatapaukset pyrin sijoittamaan lähimpänä olevaan ikäryhmään. Pääosan aineistosta, 45 lomaketta, keräsin kevään ja alkukesän 2005 aikana. Järjestin keruun alkajaisiksi, huhtikuussa 2005, yhden yhteisen tilaisuuden, johon olin pyytänyt yhdistyksemme naisjäseniä. Selostin aluksi lyhyesti kyselylomakkeen sisältöä, ja sitten jokainen sai keskittyä itsekseen lomakkeen täyttöön. Tilaisuudessa oli mukana kymmenen naisjaostomme jäsentä. Jatkoin sitten lomakekyselyä paikallisten jäsenten keskuudessa. Lomakkeiden alustavan tarkastelun perusteella havaitsin, että vastauksissa oli mainintoja karjalaisista siirtolaisista ja että kahden vastaajan puolisokin oli siirtolainen. Tässä vaiheessa päätin laajentaa kyselyä koskemaan myös perheellisten jäsenten kotona olevia tai paikkakunnalla asuvia jälkeläisiä. Lisäksi poismuuttaneiden jälkeläisten ottaminen mukaan tutkimukseen tuntui mielenkiintoiselta. Muutamat naisjäsenet lupautuivatkin lähettämään kyselylomakkeen myös jo kotoa pois muuttaneille lapsilleen. Kesäkuussa vastauksia oli kertynyt lisää 35 kappaletta.

Osan vastauksista sain omaisten, osan postin välityksellä, kaukaisimman USA:sta asti. Aineistoa täydensin samaa kyselylomaketta käyttäen vielä syksyllä 2005 ja alkuvuodesta 2006, jolloin sain lisää 18 vastausta. Viimeiset 7 vastausta sain huhtikuussa 2006. Vastauksia kertyi yhteensä 70.

Kyselyyn vastaaminen oli täysin vapaaehtoista, mutta kaikki, joita pyysin vastaamaan kysymyksiin, palauttivat lomakkeen. Vastaajia on aineistossani 70. **Vanhimpien**, 1920–1930-luvulla syntyneiden ryhmässä on 27 vastaajaa eli 39 % koko aineistosta, 26 naista ja yksi mies. Vanhin vastaaja on syntynyt vuonna 1922 ja nuorin vuonna 1938. Ryhmän keski-ikä on 72 vuotta. Vanhimpien vastaajien ryhmän kirjaintunnuksena käytän **V**:tä. Vastaajista 25 on paikallisen yhdistyksen naisjäseniä, ja lisäksi ryhmässä on kaksi paikkakunnalta pois muuttanutta henkilöä, vielä jäsenenä oleva nainen ja perheenjäseniin lukeutuva mies, joiden vastaukset sain kyselyn täydennysvaiheessa. Vastaajista suurin osa, 20, on Sulkavalla syntyneitä. Loput seitsemän vastaajaa ovat syntyneet naapurikunnissa, Juvalla, Puumalassa ja Säämingissä, nykyisessä Savonlinnassa, mistä he ovat nuorena muuttaneet Sulkavalle. Ryhmän jäsenistä kuusi on niin sanottuja paluumuuttajia: he ovat olleet töissä ja asuneet muualla ja muuttaneet sitten takaisin syntymäpitäjäänsä.

Nuoremmissa ikäryhmissä, 1950–1960-luvulla ja 1980-luvulla syntyneissä, on naisten lisäksi useampia miespuolisia perheenjäseniä, joista suurin osa on paikkakuntalaisia, mutta osa on myös Sulkavalta pois muuttaneita. Heidän vastaustensa perusteella pyrin tarkastelemaan, miten paikkakunnalta pois muuttaneet suhtautuvat kotiseutunsa murteeseen ja milloin he murretta käyttävät. Lisäksi pyrin tekemään havaintoja siitä, mitkä murrepiirteet ovat sellaisia, joita pyritään välttämään, ja mitkä taas säilyvät helpommin. 1950–1960-luvulla syntyneistä käytän nimitystä **työikäiset**, ja ryhmän kirjaintunnuksena on **T**. Ryhmässä on vastaajia 33 eli 47 % kaikista vastaajista, 24 naista ja 9 miestä. Vanhin on syntynyt vuonna 1949 ja nuorin vuonna 1973, ja keski-ikä on 47 vuotta. Vastaajista 30 on Sulkavalla syntyneitä ja kolme naapuripitäjästä nuorena muuttanutta. Heistä 24 asuu nykyisin paikkakunnalla ja on myös yhdistyksen jäseniä. Muut yhdeksän ovat muuttaneet muualle, ja heidän joukossaan on vain yksi yhdistyksen jäsen, seuran entinen puheenjohtaja. Kyseiset kahdeksan ei-jäsentä olen valinnut informanteiksi siksi, että he ovat vanhimpaan ryhmään kuuluvien vastaajien perheenjäseniä ja Sulkavalla syntyneitä. He pitävät säännöllisesti yhteyttä Sulkavalla asuviin vanhempiinsa ja käyvät usein kotipitäjässään. Oletukseni mukaan heidän asenteensa kotipitäjän murretta kohtaan on myönteinen.

Nuorimpien vastaajien, 1980-luvulla syntyneiden, ryhmä on pienin: siinä on 10 henkilöä eli 14 % kaikista vastaajista, 7 naista ja 3 miestä. Ryhmän kirjaintunnuksena on **N.** Vanhin on syntynyt vuonna 1977 ja nuorin vuonna 1990. Vastaajien keski-ikä on 21 vuot-

ta. Vastaajista kuusi on paikkakuntalaisia, yksi poismuuttanut ja kolme muualla syntynyttä ei-sulkavalaista. Nuorimmat eivät ole yhdistyksen jäseniä, mutta kyseisen ryhmän otin aineistoon täydentämään ikäjakaumaa ja myös siksi, että ryhmän jäsenet ovat edellisten vastaajien jälkeläisiä ja poismuuttaneet pitävät yhteyttä Sulkavalla asuviin vanhempiinsa ja isovanhempiinsa.

Kaikkien vastaajien keski-ikä on 53 vuotta. Aineistoni vastaajien ikäjakauma noudattelee nähdäkseni melko hyvin Sulkavan väestön nykyistä ikäjakaumaa, jota käsittelin Sulkavan pitäjää ja murretta esittelevässä johdantoluvussa. Koko aineistosta naisia on 57 (81,4 %) ja miehiä 13 (18,6 %). Se, että vastaajista suurin osa on naisia, johtuu siitä, että kysely on tehty naisjärjestön keskuudessa ja miehet ovat mukana vain perheenjäseninä. Tutkimuksessani en vertaile naisten ja miesten vastauksia millään tavalla, eikä sukupuolijakaumalla ole mielestäni varsinaista merkitystä tutkimuksen kannalta. Kuviosta 1 ilmenee eri ikäryhmien sukupuolijakauma:

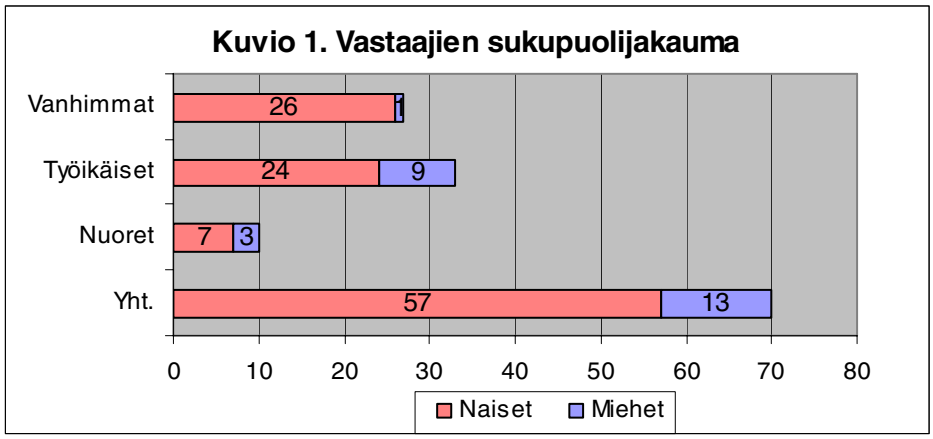

Informanttien vastauksia siteeratessani käytän vastauksen jäljessä yleensä vastaajakoodia, esimerkiksi V0n22-01. Tällä pyrin vastausten mahdollisimman hyvään jäljitettävyyteen. Vastaajakoodissa on ensiksi ikäryhmän tunnus V (vanhimmat), T (työikäiset) tai N (nuoret), sitten vastaajan asumista kuvaava koodi 0, 1, 2, 3, 4, tai 5 (ks. kuvion 2. selite) ja seuraavaksi vastaajan sukupuoli, n (nainen) tai m (mies) ja syntymävuosi. Viimeisenä on vastauksen numero, 01–70, jonka mukaan vanhimman ryhmän vastaukset ovat 01–27, työikäisten 28–60 ja nuorten ryhmän vastaukset 61–70.

1.4.2. Vastaajien asumistausta

Tärkeimmät muuttujat ovat vastaajan ikä ja asuinpaikka. Kuviossa 2 on tiedot vastaajien ikäjakaumasta ja syntymä- ja asuinpaikasta.

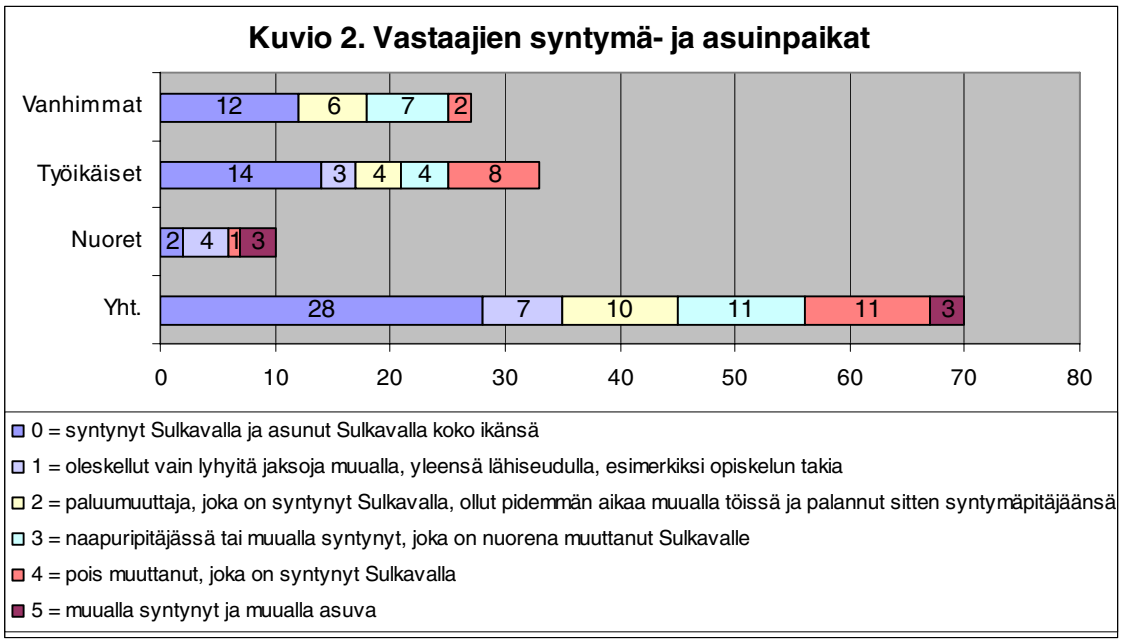

Kuviosta 2 ilmenee, että koko ikänsä Sulkavalla asuneita (0) on yhteensä 28 eli 40 % koko aineistosta. Naapuripitäjistä nuorena muuttaneita (3) on vanhimpien ja työikäisten ryhmissä yhteensä 11 henkilöä. Vain lyhyen ajan muulla paikkakunnalla olleita (1) on yhteensä seitsemän henkilöä. Eniten heitä on nuorimpien vastaajien ryhmässä, mikä kuvastaa sitä, että nuoret ovat vasta siirtymässä opiskelemaan muulle paikkakunnalle ja siksi ilmoittavat vielä kotipaikakseen Sulkavan. Poismuuttaneita (4) on 11 ja paluumuuttajia (2) 10. Poismuuttaneita on eniten työikäisten ryhmässä, koska ihmiset ovat joutuneet muuttamaan työn perässä pois kotiseudultaan. Paluumuuttajia taas on eniten vanhimpien ryhmässä, koska ihmiset ovat eläkkeelle jäätyään halunneet muuttaa takaisin kotiseudulleen. Ei-sulkavalaisia (5) on kolme henkilöä nuorten ryhmässä.

Tutkimushetkellä kaikista kyselyyn vastanneista asui Sulkavalla 56 (80 %) ja muualla 14 henkilöä (20 %). Vanhimman ryhmän vastaajista Sulkavalla asuvia on 25 (93 %) ja poismuuttaneita 2 (7 %). Työikäisten ryhmästä sulkavalaisia on 25 (76 %) ja poismuuttaneita 8 (24 %). Nuorimpien ryhmästäkin Sulkavalla asuvia on vielä 6 eli 60 % ja muualla asuvia 4 eli 40 %.

1.4.3. Vastaajien ammatti- ja koulutustausta

Pyrin myös huomioimaan vastaajan koulutuksen ja ammatin vaikutuksen heidän kielenkäyttöönsä ja muihin tarkasteltaviin ilmiöihin. Kuvioon 3 on koottu tiedot vastaajien koulutuksesta.

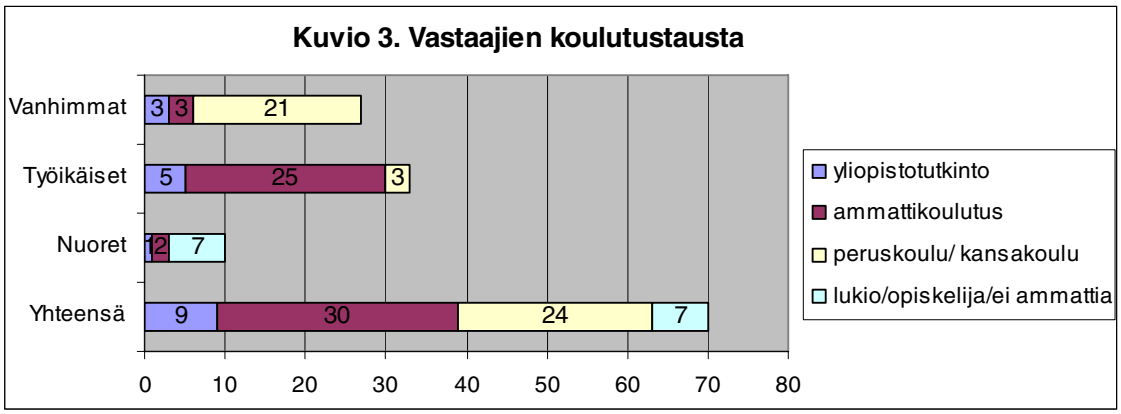

Vanhimman ryhmän 27 vastaajasta yli puolet, 15, on ennen eläkeikää työskennellyt pääasiallisesti kotona, yleensä maatilan emäntänä, ja muut 12 jossain ammatissa kodin ulkopuolella. Tilapäisesti kodin ulkopuolella on työskennellyt useampikin vastaajista, mutta työpaikan suhteen on noudatettu heidän omaa tulkintaansa. Vastaajista suurin osa, 21 ilmoittaa koulutuksekseen kansakoulun, ja heistä kuusi mainitsee lisäksi käyneensä joitakin ammatillisia kursseja, joiden myötä he ovat saaneet työtä kodin ulkopuolelta. Varsinaisen ammatillisen koulutuksen on suorittanut kolme henkilöä. Vanhimman ryhmän ammateista voidaan mainita maitotilaneuvoja, pankkivirkailija, mielisairaanhoitaja, toimistosihteeri, laitosemäntä, liikeapulainen, maatalouslomittaja, siivooja ja tarjoilija. Yliopistotutkintoa vastaavaa koulutusta on saanut kolme henkilöä: luokanopettaja, voimistelunopettaja ja maatalousopettaja (agronomi).

Työikäisten 33 vastaajasta 29 ilmoittaa työskentelevänsä kodin ulkopuolella ja neljä kotona. Kuvion 3 mukaan vastaajista kolme mainitsee koulutuksekseen peruskoulun, ja he työskentelevät maataloudessa maatilan emäntänä tai maanviljelijänä. Yksi kotona työskentelevä viljelijä on saanut maatalousteknikon koulutuksen. Vastaajista suurin osa, 25 on saanut ammatillisen koulutuksen, ja heistä neljä on suorittanut ammattikorkeakoulututkinnon. He työskentelevät kodin ulkopuolella palvelu- tai hoitoalalla (laitoskeittäjä, kanslisti, myyjä, perushoitaja, lähihoitaja, pankkitoimihenkilö, yrittäjä, ompelija, linja-autonkuljettaja ja toimittaja). Yliopisto- ja korkeakoulutasoisen koulutuksen on ryhmän vastaajista saanut 5 henkilöä, ja he työskentelevät terveydenhuollon, koulutuksen ja tutkimuksen alalla.

Nuorimman ryhmän kymmenestä vastaajasta yhdeksän on suorittanut ylioppilastutkinnon ja yksi on lukiossa. Suurin osa eli seitsemän vastaajaa on opiskelemassa tai kirjoittanut juuri ylioppilaaksi, yksi on suorittanut yliopistollisen tutkinnon ja kaksi ammattikorkeakoulututkinnon (toimittaja ja metsätalousinsinööri). Yleiskielisimpinä itseään pitävät henkilöt asuvat tai ovat asuneet useita vuosia pääkaupunkiseudulla tai vastaavasti opiskelleet jo pitemmän aikaa yliopistossa tai korkeakoulussa. Suurin osa ryhmän vastaajista on

kuitenkin vasta aloittelemassa opintojaan ja muuttamassa pois kotiseudultaan, eivätkä he ole vielä ehtineet muuttaa kielenkäyttöään. Murre on vielä vahvasti säilynyt muutamien paikallisten sulkavalaisnuorten puheessa. Heidän vastauksistaan on mielenkiintoista tarkastella, miten he suhtautuvat omaan kielenkäyttöönsä vastaushetkellä ja mitä muutoksia he ennakoivat kielenkäytössään tapahtuvan.

1.4.4. Vastaajien murretausta

Vastaajista suurin osa on sulkavalaissyntyisiä, jotka lähtöoletukseni mukaan puhuvat hieman tasoittunutta paikallista eteläsavolaista Sulkavan murretta. Aineistossani kuitenkin karjalaisten siirtolaisten vaikutus näkyy selvästi. Avioliittoja solmittiin savolaisten ja karjalaisten välillä, joten perheissä puhuttiin kahta murretta. Vanhimpien ryhmässä on kolme vastaajaa, jotka ovat tai ovat olleet avioliitossa siirtolaisen kanssa. Lisäksi yksi nainen on itse tullut siirtolaisena Sulkavalle, jossa on avioitunut. Työikäisten ryhmässä on kuusi siirtolaisperheiden jälkeläistä. Myös nuorten ryhmässä on kaksi vastaajaa, joiden isovanhemmista toinen on siirtolainen. Muissakin työikäisten ja nuorten ryhmän vastauksissa on havaintoja naapurissa asuvien siirtolaisten vaikutuksesta ja murteesta. Kaakkoismurteista käytän poikkeuksellisesti nimitystä *karjalan murre*, koska se on vastaajienkin keskuudessa lähes yksinomainen nimitys.

Siirtokarjalaisten asuttaminen vaati varmasti sekä paikalliselta väestöltä että itse siirtolaisilta kykyä sopeutua niin ympäröiviin olosuhteisiin kuin vieraaseen murteeseen ja erilaiseen luonteenlaatuunkin. Savolaisista ja karjalaisista esitetyt luonnehdinnat perustuvat usein vanhoihin heimostereotypioihin, jotka ovat osaltaan peräisin aina 1875 ilmestyneestä Topeliuksen Maamme kirjasta (Mielikäinen–Palander 2002: 103). Topelius on kuvannut karjalaisia muun muassa sanoilla *avomielinen*, *kohtelias*, *vilkas* ja *hellätunteinen*. Lisäksi karjalainen on muita heimoja *puheliaampi, kerskaavaisempi* ja *uteliaampi*. Savolaiset ovat Topeliuksen mukaan samaa kansanheimoa kuin karjalaiset, mutta he ovat aikanaan asettuneet asumaan Saimaan vesien varsille ja täten tulleet tavoiltaan ja luonteeltaan erilaisiksi; savolainen on *ymmärtäväisempi* ja *enemmän omaa etuansa katsova*, kuin tuo hyväntahtoinen karjalainen. (1981: 154–155.) Karjalaisten *vilkkaus* ja *eloisuus* tunnustetaan nykyisinkin yleisesti. Samoin maininnat *vääräleukaisista* savolaisista ja väite, että *savolaisten puhuessa vastuu siirtyy kuulijalle*, ovat yleisiä asenteellisia ilmauksia. Teoksessa *Monenlaiset karjalaiset* (2005) useat tutkijat ovat tarkastelleet laajasti karjalaisuutta, karjalaisten kielellistä identiteettiä ja suhdetta savolaisiin.

Sulkavan Karjalaseura on julkaissut vuonna 2005 kirjan *Tännehä myö jäätii* (TMJ), joka käsittelee siirtoväen asutustilojen historiaa Sulkavalla. Kirjaa varten noin sadalle Sulkavalla asuvalle siirtokarjalaiselle lähetettiin keväällä 2004 kyselylomake, jossa oli noin viisikymmentä kysymystä. Joukossa oli kysymyksiä sulkavalaisten suhtautumisesta siirtolaisiin ja siirtolaisten vaikutuksesta paikkakunnan elämään. Siirtolaisilta kysyttiin myös heidän karjalan murteen käytöstään ja mahdollisesta kielenkäytön muutoksesta sekä yleensä siirtolaisperheen nykyisestä suhtautumisesta karjalaisuuteen. Kirjaan on saatu tietoja 52 vastaajalta. (TMJ 2005: 5, 46–47.)

Sulkavalaisen kantaväestön suhtautuminen karjalaisiin siirtolaisiin on tutkimuksen mukaan ollut melko hyvä. Kyselyyn vastanneista 52 siirtolaisesta huomattavasti yli puolet eli 55,8 % on arvioinut kantaväestön suhtautuneen heihin *hyvin*, 1,9 % *tasavertaisesti* ja 9,6 % *varovaisen uteliaasti* tai *ihan tyydyttävästi*. Vastaajista 15,4 % arvioi kantaväestön suhtautuneen heihin *oudoksuen* tai *huonosti*. Mielipidettään ei ilmaissut 17,3 % vastaajista. Ajan kuluessa kantaväestön suhtautumisen sanoi muuttuneen hieman myönteisemmäksi noin kolmasosa vastaajista, runsas kolmannes taas oli sitä mieltä, ettei muutosta tapahtunut, ja kolmasosa ei ilmaissut mielipidettään. (2005: 25.)

Siirtolaisten vaikutus paikkakunnan elämään ja erityisesti vapaa-ajan toimintoihin oli useimpien vastaajien (75 %) mielestä piristävä. Vastaajista 25 % ei ilmaissut mielipidettään tai ei pitänyt toiminnan vilkastumista merkittävänä. (2005: 26.)

Karjalaiset ovat huolissaan oman murteensa säilymisestä, koska käyttäjien määrä vähenee. Kyselyyn vastanneista 4 % on kotikarjalan murteen käyttäjiä, 23 % sanoi käyttävänsä omaa murretta runsaasti, 17 % entiseen tapaan ja 24 % vähänlaisesti. Vastaajista 32 % on taas sitä mieltä, että oma murre on savolaistunut. (2005: 27.)

Sulkavalla savolaisten ja karjalaisten yhteiselo on alkuvaikeuksien jälkeen sujunut ilmeisen mutkattomasti. Erilainen murre on rikastuttanut seudun kielenkäyttöä, ja myös karjalaisten toimeliaisuus ja vieraanvaraisuus sekä heidän runsas ja monipuolinen ruokakulttuurinsa ovat tuoneet tervetulleen lisän sulkavalaiseen elämänmenoon. Savolainen kalakukko ja Sulkavan perinneruoka *talakkuna* ja *tirripaesti* ovat saaneet rinnalleen karjalanpiirakan, karjalanpaistin ja monta muuta hyvää ruokalajia (B. Räsänen 1985; M. Räsänen 1980). Heimojen luonne-erot tunnustetaan toki nykyäänkin, mistä kertoo myös seuraava sulkavalaisvitsi:

> Karjalaismies lainasi savolaisisännältä venettä ja lupasi tuoda sen huomenna takaisin. Tuli huominen ja meni monta viikkoa, mutta venettä ei kuulunut. Vihdoin eräänä päivänä karjalaismies ajoi pihaan vene mukanaan. Savolaisisäntä kiiruhti vastaan ja aikoi sanoa pari sanaa, mutta karjalaismies ehätti ensin ja sanoi: ”Mie arvasi, jot sie luulet, et mie tuo tää huomen, mut mie toikii tää jo tännää.”

Aineistoni vastaajat edustavat mielestäni hyvin eri ammattialoja, ja heidän joukossaan on sekä paikallaan pysyneitä että paluumuuttajia. Työikäisten ja nuorimpien vastaajien ryhmässä on myös paikkakunnalta opiskelun ja työn perässä pois muuttaneita henkilöitä, joiden vastauksista saataneen tietoa heidän kielenkäyttönsä muuttumisesta ja vaihtelusta esimerkiksi kotiseudulla lomailtaessa. Lisäksi aineistoa leimaa tietty yhteisöllisyys, koska vastaajat ovat saman yhdistyksen jäseniä ja heidän jälkeläisiään. Mielestäni aineisto kuvastaa hyvin realistisesti nykyistä tilannetta pienessä maalaiskunnassa: väestön ikääntymistä ja nuorten muuttovirtaa pois maaseutupitäjästä etelän kaupunkeihin. Aineiston heterogeenisyydestä huolimatta pyrin lähtökohdaksi ja eräänlaiseksi lähtömurteeksi ottamaan paikallisen eteläsavolaisen Sulkavan murteen. Muuttajien aiemman kielimuodon arviointi on arvailua samoin kuin se, millaisessa kieliyhteisössä ja -ilmapiirissä he ovat Sulkavalta muutettuaan eläneet.

1.5. Kyselylomake

Aineiston keräämisessä olen käyttänyt kyselylomaketta (liite 1), jossa vastaajien taustatietojen jälkeen on yhdeksän kysymystä, jotka käsittelevät heidän murretietämystään ja käsityksiään omasta kielenkäytöstään erilaisissa puhetilanteissa sekä heidän suhtautumistaan murteisiin yleensä.

Ensimmäisessä kysymyksessä tarkastellaan vastaajien arkista kielenkäyttöä eli millaista kieltä he mielestään käyttävät jokapäiväisissä arkitilanteissa. Viidestä vaihtoehdosta on pyydetty rastittamaan sopivin: *hyvin yleiskielistä, melko yleiskielistä, murteen ja yleiskielen sekoitusta, melko murteellista* ja *hyvin murteellista.* Kansanlingvistisissä tutkimuksissa on kuitenkin tullut esiin joitakin käytännön ongelmia, jotka koskevat lähinnä kielimuotojen jaottelua ja nimeämistä. Esimerkiksi *yleiskieli* ei välttämättä merkitse maallikolle samaa kuin kielitieteilijälle, joten *murteen* vastakohdaksi ymmärretään kansan keskuudessa mieluummin *kirjakieli*. Myöskään *murre*-sanan merkitys ei ole maallikoille yksiselitteinen, sillä moni murteenpuhuja kieltää puhuvansa murretta ja sanoo puhuvansa *tavallista yleiskieltä*. (Mielikäinen–Palander 2002: 91–92; Mielikäinen 2005: 108–109.) Tämä asia tuli omassa tutkimuksessanikin ilmi.

Toiseksi kysytään vastaajien identiteettiä: pitävätkö he itseään savolaisina? Lähtöoletamuksenani oli, että koska Sulkava kuuluu eteläsavolaisiin murteisiin, sulkavalaiset ovat murreidentiteetiltään savolaisia. Savolaisuus merkitsee kuitenkin eri ihmisille erilaisia asioita. Sillä ei tarkoiteta pelkästään kielenkäytön savolaisuutta, vaan siihen voi sisältyä

arvoja ja asenteita, jotka liittyvät enemmän paikkaan ja asukkaisiin. Maakunta ja heimo ovat vanhastaan olleet hallitsevia käsitteitä, joiden perusteella esimerkiksi savolaiset ja karjalaiset vieläkin määrittelevät oman identiteettinsä. (Ks. Mielikäinen–Palander 2002: 95; Mielikäinen 2005: 105.) Identiteetin määrittely nousi omassa tutkimuksessanikin tärkeään asemaan, koska aineiston tarkastelun alkuvaiheessa selvisi, että Sulkavalla on merkittävä määrä karjalaisia siirtolaisia, joiden vaikutusta paikalliseen murteeseen on myös syytä selvittää. Onko siirtolaisten murre sulautunut paikalliseen murteeseen vai ovatko he säilyttäneet oman murteensa? Miten he määrittelevät oman identiteettinsä? Omassa aineistossani on muutamia naisjäseniä, joiden puoliso on karjalainen ja joilla on Sulkavalla syntyneitä lapsia. Esitin kyselylomakkeen myös näiden perheiden jälkeläisille, joista osa asuu Sulkavalla, mutta osa on muuttanut muualle. Pyrin saamaan selville, onko jommankumman vanhemman murre ollut perheessä vallalla ja miten jälkeläiset määrittelevät oman murreidentiteettinsä ja kielenkäyttönsä. Tässä vaiheessa mukaan tuli myös muutama mies. En kuitenkaan pidä todennäköisenä, että sukupuolella olisi olennaista merkitystä tutkittavan aiheen kannalta, joten en ryhmittele vastaajia sukupuolen mukaan millään tavalla. Vertailen tekemiäni havaintoja Leskisen tutkimukseen karjalaisen siirtoväen murteen sulautumista (1974) ja Riitta Makkosen tutkimukseen pohjoiskarjalaisten muuttajien kielestä (2005) sekä sulkavalaisille siirtokarjalaisille tehdyn kyselytutkimuksen tuloksiin (TMJ 2005).

Siirtolaisten lisäksi toinen mielenkiintoinen ryhmä ovat sulkavalaismuuttajat. Muuttoliike maaseudulta kaupunkiin on varmasti ainakin välillisesti vaikuttanut sulkavalaisten murreasenteisiin, onhan asuinpaikalla keskeinen vaikutus yksilön kielenkäyttöön ja murteeseen. Sulkavalla syntyneet ja välillä muulla paikkakunnalla asuneet ja työskennelleet paluumuuttajat ovat sulkavalaisia, joiden kielenkäyttö ja murreidentiteetti ovat olleet alttiina vieraille vaikutteille. Myös muutamat Sulkavalla syntyneet, mutta paikkakunnalta pois muuttaneet henkilöt antavat todennäköisesti kaivattua lisäväriä tutkimukseen. Sekä paluumuuttajia että poismuuttaneita käsittelen omina alaryhminään ikäryhmien tarkastelun yhteydessä. Tutkimukseni on edellä selittämälläni tavalla laajentunut paikallisten sulkavalaisten lisäksi koskemaan myös sulkavalaissyntyisiä muuttajia sekä syntyperäisten sulkavalaisten ja Sulkavalle muuttaneiden siirtokarjalaisten jälkeläisiä.

Kolmannessa kysymyksessä pyydetään mainitsemaan esimerkkejä murrepiirteistä, joita vastaajat tunnistavat omasta kielenkäytöstään. Vastauksista voidaan päätellä, millaiseksi kielimuodoksi informantit Sulkavan murteen nykyisin ymmärtävät. Murteellisuuksien tunnistaminen kuvaa puhujan murretietämystä ja -tuntemusta, joka osaltaan liittyy murreasenteeseen, sen kognitiiviseen komponenttiin. Murteellisuuksia voidaan eritellä joko

kielenainesesimerkkien tai sanallisten kuvausten avulla. Murteiden sanalliset kuvaukset voivat sisältää affektiivisia asenteita eri murteita kohtaan, mutta myös tiedostamisprosessiin liittyvää neutraalimpaa vertailua, määritelmiä, luonnehdintoja ja myös termejä eli varsinaista metakieltä. Kielenainesesimerkkien yhteydessä kysymykseen voivat tulla myös erilaiset murrematkimukset, fraasit ja murteiden jäljittely. Tarkoituksena on saada selville, mitä murrepiirteitä kielestä tunnistetaan ja miten piirteitä nimetään ja miten niitä kuvataan. (Mielikäinen–Palander 2002: 88; Mielikäinen 2005: 98–100, 107–114.)

Murrepiirteistä aion tarkastelun kohteeksi ottaa vastauksissa esiintyvät tärkeimmät savolaispiirteet ja myös karjalaisvaikutusta osoittavat piirteet likimain esiintymismäärien mukaisessa järjestyksessä. Tarkastelen piirteiden yhteydessä niihin liittyviä luonnehdintoja, kuten *vääntämistä* ja *leveästi* puhumista (ks. Mielikäinen 2005: 111–112) sekä muissa puhekielentutkimuksissa ilmenneitä seikkoja. Savolaismurteiden äänteellisistä piirteistä tunnusomaisimpia vokaaliston piirteitä ovat *aa*:n ja *ää*:n diftongiutuminen ensi tavussa ja kauempana sanassa, diftonginreduktio, labiaalistuminen ja svaavokaalit. Tyypillisimpiä konsonantiston piirteitä ovat yleiskielen *d*:n ja *ts*:n murrevastineet, konsonanttien yleisgeminaatio ja geminaattanasaalien ja -likvidojen lyheneminen. Morfologisista piirteistä tyypillisin ja useimmin mainittu on persoonapronominien edustus. Varsinaisia murresanoja eli lekseemejä on aineistossa hyvin vähän, joten niitä käsittelen pääosin murrepiirteiden yhteydessä.

Neljäs kysymys käsittelee murrepiirteitä, jotka vastaajien mielestä ovat olleet vältettäviä ja joista he ovat tietoisesti pyrkineet eroon. Joidenkin murrepiirteiden karttaminen voi olla täysin tiedostamatonta. Usein kuitenkin henkilö pystyy nimeämään sellaiset murteellisuudet, joita pyrkii välttämään tietyissä puhetilanteissa. Sosiaalisen ilmapiirin vapautumisen myötä murteen käyttö voi myös levitä uuteen ympäristöön, mikä voi ilmetä kielenkäytön tilannevaihteluna. Vastaavasti puhuja voi mainita murresanoja tai -piirteitä, joita haluaa korostaa omassa kielenkäytössään. Vastauksista ilmenee vastaajan affektiivinen asenne (ks. Mielikäinen–Palander 2002: 88) murretta ja murrepiirteitä kohtaan eli se, mitä murrepiirteitä hän pitää soveliaina ja käyttökelpoisina, mitä taas sopimattomina ja vältettävinä. Poismuuttaneiden vastauksista oletan saatavan tietoa niistä murrepiirteistä, joita he kenties pyrkivät välttämään uudella asuinseudullaan.

Viides ja kuudes kysymys käsittelevät kielenkäytön tilannevaihtelua. Millaisissa tilanteissa ja millaisten ihmisten kanssa henkilöt puhuvat murretta, milloin yleiskieltä? Miten he kokevat tilanteet, joissa heiltä mahdollisesti odotetaan yleiskielen käyttöä? Informanttien käsitys oman kielenkäyttönsä tilannekohtaisesta vaihtelusta on usein hyvin subjektiivinen eikä välttämättä vastaa todellisuutta. Siitä kuitenkin ilmenee vastaajan konatiivinen

asenne (ks. Mielikäinen–Palander 2002: 88), eli miten vastaaja suhtautuu murteen käyttöön erilaisissa puhetilanteissa. Puhuja siis valitsee sellaisen kielenkäytön rekisterin tai puhetyylin, mikä kulloiseenkin tilanteeseen hänen mielestään parhaiten sopii.

Seitsemäs kysymys koskee kielenkäytön muuttumista. On todennäköistä, että koulutus ja työelämä muuttavat yksilötasolla kielenkäyttöä. Myös muutto uudelle paikkakunnalle voi olla syy kielenkäytön muuttumiseen. Kahdeksannessa kohdassa kysytään, onko vastaajien kielenkäyttö herättänyt muiden ihmisten huomiota. Kysymys liittyy läheisesti edellä käsiteltyihin murteen välttämistä ja kielenkäytön vaihtelua koskeviin kysymyksiin. Lopuksi vastaajat saavat esittää omia havaintojaan ja käsityksiään eri paikkakunnalta olevien henkilöiden puhetavasta ja murteesta.

Kyselylomakkeen pohjalta aineisto voidaan jakaa kolmeen osa-alueeseen: vastaajan näkemykseen omasta murteestaan ja identiteetistään, vastaajan kielenkäytön tilannevaihteluun sekä vastaajan havaintoihin ja mielipiteisiin muista murteista ja niiden puhujista.

Mielestäni lomakekysely on tämäntyyppisessä aineistonkeruussa käyttökelpoinen tapa. Se on yhdenmukainen ja helppo toteuttaa, ja myös vastaajien tavoitettavuus on hyvä, joten myös vastausprosentti on erinomainen. Lisäksi aineistoa on helppo lisätä ja täydentää tutkimuksen kuluessa. Lomakekysely antaa riittävästi informaatiota, jonka pohjalta voidaan tehdä päätelmiä vastaajien murreasenteista ja kielenvaihtelusta, eikä kyselijä pääse vaikuttamaan vastauksiin. Informanttien vastaukset perustuvat kuitenkin pelkästään heidän omaan näkemykseensä kielenkäytöstään ja sen vaihtelusta, joten on todennäköistä, että heidän käsityksensä poikkeaa paitsi todellisesta tilanteesta, myös jonkun ulkopuolisen näkemyksestä. Oletan, että vastaukset ainakin osittain antavat tietoa vastaajien kielellisistä asenteista. Aineisto on omalta kannaltani erityinen siksi, että tutkimuksen kohteena on yhdistys, jonka jäseneksi itsekin kuulun, ja tunnen siten henkilökohtaisesti kaikki informantit, muutamat Sulkavalta pois muuttaneet työikäisten ryhmän edustajat tosin lapsuus- ja nuoruusvuosilta. En kuitenkaan usko kyseisellä seikalla olevan mitään vaikutusta vastaajiin ja vastausten sisältöön, joskin vastausaktiivisuutta se on saattanut jonkin verran lisätä.

2. VASTAAJIEN KÄSITYKSET KIELENKÄYTÖSTÄÄN JA MURREIDENTITEETISTÄÄN

2.1. Kielenkäyttö

Kyselylomakkeen 1. kysymys koski jokapäiväistä kielenkäyttöä arkitilanteissa. Viidestä vaihtoehdosta on pyydetty rastittamaan sopivin: *hyvin yleiskielistä, melko yleiskielistä, murteen ja yleiskielen sekoitusta, melko murteellista* ja *hyvin murteellista.* Oletin, että kaikki vastaajat olisivat ymmärtäneet *yleiskieli*-termin merkityksen ilman erityistä selvitystä. (Ks. Mielikäinen–Palander 2002: 91–92; Mielikäinen 2005: 108–109.) Se osoittautui kuitenkin hieman hankalaksi kahdelle vanhimman ryhmän vastaajalle, jotka ymmärsivät yleiskielellä tavanomaista paikallista puhetapaa. Toinen heistä, vuonna 1937 syntynyt nainen (V3n37-23) vastasi käyttävänsä hyvin yleiskielistä kieltä, ja oli selventänyt asiaa lisäyksellä ”*tavallista savvoo*”. Suullisesti hän sitten tarkensi vastaustaan ja korjasi vaihtoehdoksi ”*melko murteellista*”. Toinen, vuonna 1928 syntynyt nainen (V3n28-08) oli myös vastannut ”*hyvin yleiskielistä*”, ja koska tunnen hänet vahvasti murteelliseksi, tarkistin asian puhelimitse. Hän ei ollut ymmärtänyt *yleiskieli*-termiä, ja halusi korjata vastauksensa muotoon ”*hyvin murteellista*” selittäen puhuvansa ”*ihan tätä tavallista, mitä tiälä nyt puhutaa*”.

Kuviosta 4 ilmenevät vastaajien käsitykset omasta kielenkäytöstään arkitilanteissa.

Kuvio 4. Vastaajien käsitykset kielenkäytöstään arkitilanteissa

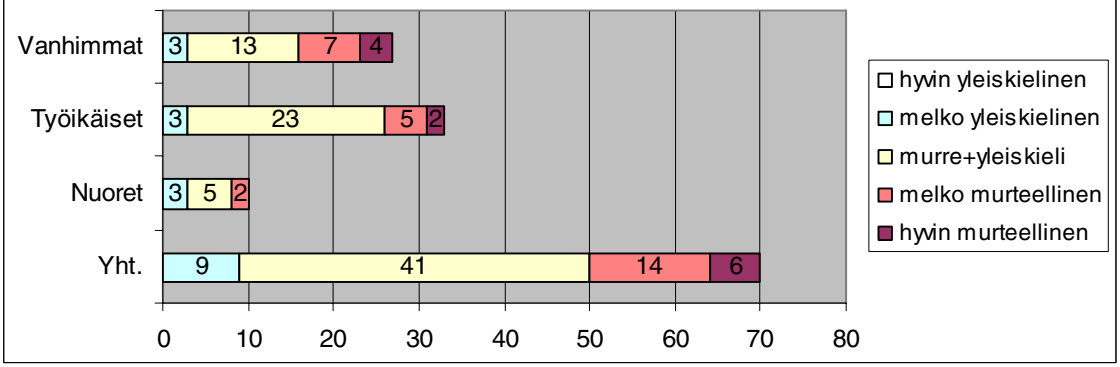

Vanhimpien ryhmä on selvästi murteellisin, ja vastaajien murteellisuus on ehkä vieläkin leimallisempaa kuin mitä vastauksista voi päätellä, sillä murteen välttämiseen ei paikallistasolla ole tarvetta. Vastaajien kielenkäyttö lienee myös niin vakiintunutta, että se tuskin on alttiina muutoksille. Toisaalta voidaan kuitenkin olettaa, että myös he ovat havainneet jonkinlaista tasoittumista kielenkäytössään, koska lähes puolet vastaajista määrittelee puhekielensä murteen ja yleiskielen sekoitukseksi. Yleiskieltä kuulee päivittäin, ai-

nakin televisiosta ja radiosta, eikä sen tartunnalta voi välttyä, vaikkei muita yhteyksiä yleiskieltä puhuviin juuri olisikaan.

Työikäisten ryhmässä melko murteellisia ja hyvin murteellisia on noin viidennes, ja suurin osa puhuu mielestään murteen ja yleiskielen sekoitusta. Työelämässä joutuu varmasti monenlaisiin kielenkäyttötilanteisiin, ja työ sinänsä saattaa vaatia kielenkäytöltä aivan erityistä täsmällisyyttä. Kuitenkin etenkin paikallinen työympäristö on kielenkäytön kannalta varmasti joustavampi kuin esimerkiksi opiskeluympäristö, joten murteellisuudet ovat hyväksyttyjä. Vastaajien joukossa on monia paikkakunnalta pois muuttaneita henkilöitä, joiden kielenkäyttöön vaikuttaa työn ja koulutuksen lisäksi myös uusi asuinpaikka, mutta silti melko yleiskielisiä vastaajia on vain muutama.

Nuorimpien vastaajien ryhmä on selvästi yleiskielisin, sillä kolme kymmenestä ryhmän vastaajasta määrittelee arkisen kielenkäyttönsä melko yleiskieliseksi. Koulu ja opiskelu vaikuttavat yleiskielistävästi nuorten kielenkäyttöön. Kuitenkin puolet ryhmän vastaajista määrittelee kielenkäyttönsä murteen ja yleiskielen sekoitukseksi, mikä on hyvin ymmärrettävää, sillä paikallinen murreympäristö vaikuttaa vahvasti myös nuorten kielenkäyttöön, eivätkä murteellisuudet ole vieraita koulumaailmassakaan. Kuitenkin melko murteellisia on kaksi, ja heitä voisi pitää murteen säilyttäjinä. Tosin kyseiset sulkavalaisnuoret eivät ole vielä ehtineet aloittaa opiskeluaan, mikä tietäisi muuttoa maaseutupitäjästä kaupunkiin ja todennäköisesti murteettomampaan kieliympäristöön. Nuorten ryhmä on pienestä koostaan huolimatta hyvin selkeä ja odotuksenmukainen. Oletan, että suurempi aineisto vain vahvistaisi käsitystä, jonka ryhmän vastauksista sellaisinaan pystyy muodostamaan.

Yhteensä 70 vastaajasta suurin osa, 41, puhuu mielestään murteen ja yleiskielen sekoitusta, mikä nähdäkseni on selvä osoitus kielenkäytön tasoittumisesta. Melko murteellisia on 14 ja hyvin murteellisia kuusi, mikä osoittaa murteen vahvaa asemaa sekä paikallistasolla että poismuuttaneidenkin keskuudessa. Vastaajista 9 on mielestään melko yleiskielisiä, mutta hyvin yleiskielisiä ei ole yhtään. Koska vastaajien joukossa on 20 % muualla asuvia ja myös muita, pitkälle kouluttautuneita henkilöitä, voisi olettaa, että yleiskielisiä olisi enemmän (ks. kuviot 2 ja 3). Puhdas yleiskieli olisi kuitenkin ehkä liian ilmeetön tai jopa turhan tärkeilevä monissa arkipäivän tilanteissa, joten murteellisuudet antavat kieleen ilmettä ja lisäväriä. Murteellisuuksien hyväksyminen ja suvaitsevaisuus yleensä luovat hyvät edellytykset vapaammalle kielenkäytölle. Tulos on selkeä ja kuvastaa sekä vastaajien että ympäristön myönteistä asennetta murteita ja murteen puhumista kohtaan.

Kielellisiä asenteita on viime aikoina tutkittu useissa pro gradu -tutkielmissa. Hermanni Honkimäki (2007) on tarkastellut lapualaisten opiskelijoiden murreasenteita ja vertaillut

Helsinkiin, Jyväskylään ja Ouluun muuttaneiden lapualaisopiskelijoiden käsityksiä oman kielenkäyttönsä murteellisuudesta. Hän on antanut kullekin kielenkäyttöä koskevalle vastaustyypille arvon 1:stä (hyvin murteellinen) 5:een (hyvin yleiskielinen) ja laskenut oheiseen taulukkoon vastausten keskiarvot. Jakauma on kaupungeittain ja sukupuolittain jaoteltuna seuraavanlainen:

Taulukko. Vastaajien käsitys arkipäivän puhekielestään, keskiarvo

	Helsinki	Jyväskylä	Oulu	Yht.
Miehet	2,83	3,83	2,67	3,11
Naiset	3,5	3,17	3,17	3,28
Yht.	3,17	3,5	2,92	3,2

1 = hyvin murteellinen
2 = melko murteellinen
3 = murteen ja yleiskielen sekoitus
4 = melko yleiskielinen
5 = hyvin yleiskielinen

Taulukko kertoo, että keskiarvoisesti kaikki informantit ajattelevat puhuvansa murteen ja yleiskielen sekoitusta, hieman enemmän yleiskieltä painottaen (3,2). Kaikkein yleiskielisimmiksi vastaajiksi ilmoittaudutaan Jyväskylästä (3,5), ja eniten murretta kerrotaan puhuttavan Oulussa (2,92). Pääkaupunkiseudun vastaajat ovat tältä väliltä (3,17). (Honkimäki 2007: 28.)

Honkimäen mukaan tutkimuksen paikkakuntien naisryhmät ovat miehiä yleiskielisempiä muualla paitsi Jyväskylässä (2007: 28–29). Myös Nuolijärvi on todennut tutkimuksessaan (1986: 161), että Helsinkiin muuttaneet pohjalaismiehet olivat murteellisempia kuin naiset, vaikka ero ei tuolloinkaan ollut kovin suuri.

Omasta aineistostani saamani tulokset voidaan edellisen kaltaista pisteytystä käyttäen muuttaa lukuarvoiksi, jolloin niistä saadaan vertailukelpoisia. Aineistoni vanhimpien ryhmä saa kielenkäytön arvoksi 2,56, työikäisten ryhmä 2,82 ja nuorten ryhmä 3,10. Koko aineiston keskiarvo on 2,76. Vertailu osoittaisi sulkavalaisvastaajien kielenkäytön olevan keskimäärin murteellisempaa kuin lapualaisopiskelijoiden, mikä johtunee ainakin osittain siitä, että valtaosa sulkavalaisvastaajista edustaa enemmän paikallaan pysyneitä ja vanhempia ikäryhmiä. Sulkavalaisnuorten kielenkäytön murteellisuus olisi lähimpänä lapualaisopiskelijoiden keskiarvoa. Tuloksesta voitaneen päätellä, että opiskelu tasoittaa murteellisuuksia ja yleiskielistää puhetta.

Laura Arve on tutkinut (2002) jyväskyläläisopiskelijoiden murreasenteita ja todennut, että lähes 90 % vastaajista sanoo puheessaan esiintyvän ainakin jonkinasteista murteisuutta. Tutkimuksen opiskelijat määrittelevät kielenkäyttönsä murteen ja yleiskielen sekoitukseksi. Muista tutkimuksista poiketen miehet osoittautuvat yleiskielisemmiksi kuin naiset,

mikä Arven mielestä voi johtua siitä, että miehet identifioituvat enemmän opiskeluun ja naiset kotiseutuunsa (2002: 24, 28–29). Samansuuntaisia tuloksia on saatu myös Marjatta Palanderin ja Anne-Maria Nupposen tutkimuksessa (2005), jossa on tarkasteltu Pohjois- ja Etelä-Karjalasta kotoisin olevien 20–30-vuotiaiden karjalaisnuorten murrekäsityksiä. Riitta Makkosen tutkimuksessa Helsinkiin muuttaneiden rääkkyläläisten murteellisuus vaihteli 60 %:sta 5,5 %:iin asumisajan pituuden mukaan. Rääkkylässä asuvien murteellisuuden keskiarvo oli 65 %. (2005:142–145.)

2.2. Kielenkäyttöön vaikuttavia seikkoja

Murteellisuus- ja kielenkäyttöerot selittyvät paitsi iän, myös asuinpaikan ja ympäristön mukaan. Voidaan olettaa, että mitä kauemmin henkilö on asunut samalla paikkakunnalla tai samalla murrealueella, sitä todennäköisemmin hän on säilyttänyt oman murteensa, tai ainakaan hänellä ei ole ollut suurta tarvetta muuttaa puhetapaansa (ks. kuvio 2). Näin ollen paikoillaan pysyneet olisivat murteellisempia kuin muuttajat. Kuviosta 5 näkyvät aineistoni vastaajien käsitykset omasta kielenkäytöstään ja tiedot heidän asumistaustastaan.

Kuvio 5. Vastaajien kielenkäyttö ja asumistausta

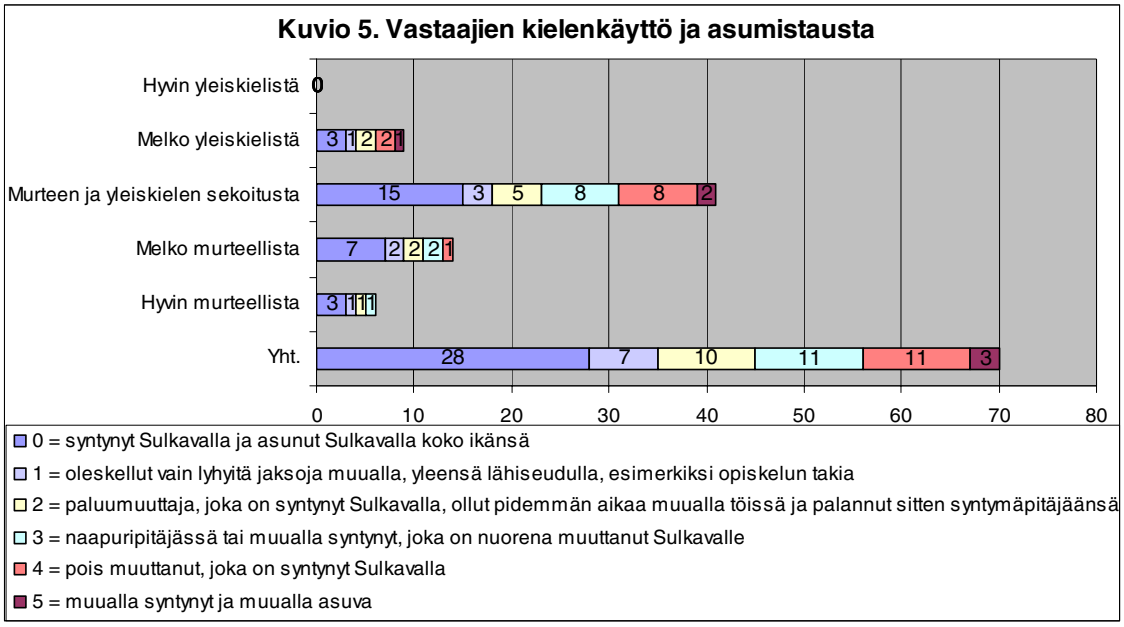

Vastaajat, jotka määrittelevät kielenkäyttönsä melko yleiskieliseksi tai murteen ja yleiskielen sekoitukseksi, ovat asumistaustaltaan hyvin heterogeenisiä, ja heistä vain reilu kolmasosa on paikallisia sulkavalaisia. Melko murteellisista ja hyvin murteellisista taas puolet on paikallisia sulkavalaisia. Poikkeuksena melko murteellisten joukossa on Sulkavalta nuorena Etelä-Suomeen muuttanut mies, jonka voikin tyypitellä murteen säilyttäjäksi.

On täysin odotuksenmukaista, että Sulkavalla asuvien kielenkäyttö on murteellisempaa ja muuttajien kielenkäyttö yleiskielisempää. Murteellisen kielenkäytön tasoittumista, myös paikallaan pysyneiden vastaajien joukossa, osoittanee kuitenkin se, että murteen ja yleiskielen sekoitus on yleisin vastaus kaikissa vastaajaryhmissä. Pieni yllätys on, että koko ikänsä Sulkavalla asuneista kolme määrittelee kielenkäyttönsä melko yleiskieliseksi. Tarkastelen seuraavaksi ikäryhmien sisäisiä kielenkäyttöeroja ja pyrin selvittämään, miten asuinympäristön vaikutus vastaajien kielenkäytössä ilmenee.

Vanhimpien ryhmän 27 vastaajasta poismuuttaneita on kaksi ja Sulkavalla asuvia 25, joista koko ikänsä Sulkavalla asuneita on 12, nuorena naapuripitäjästä muuttaneita seitsemän ja paluumuuttajia kuusi. Vanhimmista suurin osa, 21, on käynyt ainoastaan kansakoulun, kolme on suorittanut korkeakoulutasoisen tutkinnon ja kolme on saanut ammattikoulutuksen (Kuvio 3). Maatalouden ja kotitalouden parissa työskentelevät ovat vähiten koulutettuja, ja he ovat yleensä asuneet koko ikänsä samalla paikkakunnalla. Kuviossa 6 on koottuna vanhimman ryhmän vastaajien mielipiteet omasta kielenkäytöstään ja tiedot heidän asumistaustastaan.

Kuvio 6. Vanhimpien ryhmän kielenkäyttö ja asumistausta

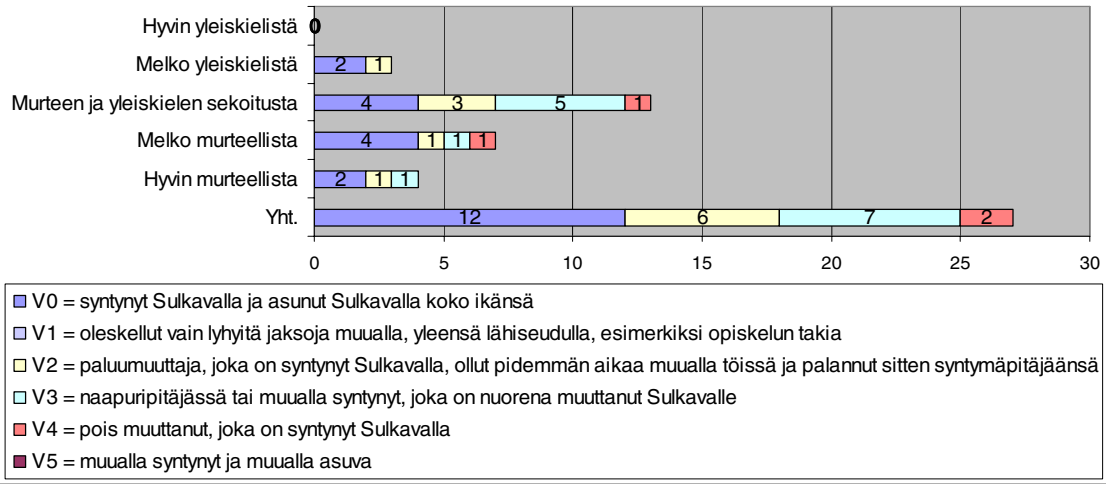

Kuvion 6 mukaan vanhimman ryhmän 27 vastaajasta 24 määrittelee kielenkäyttönsä ainakin jossain määrin murteelliseksi ja vain 3 melko yleiskieliseksi. Jonkinlaista kielenkäytön tasoittumista osoittanee se, että noin puolet ryhmän vastaajista sanoo puhuvansa murteen ja yleiskielen sekoitusta. Voidaan olettaa, että mitä enemmän henkilö on työnsä puolesta sidoksissa kotiin ja samaan murreympäristöön, sitä todennäköisemmin hän säilyttää murteellisuutensa. Sulkavalla asuvista paikallaan pysyneet näyttävät odotetusti olevan hieman murteellisempia kuin paluumuuttajat. Poikkeuksena on kaksi paikallista henkilöä, jotka ovat mielestään melko yleiskielisiä. Voidaan myös olettaa, että mitä korkeammin koulutettu henkilö on, sitä todennäköisemmin hän on luopunut murteen käytöstä. Näin ollen

murreasenteen kannalta on merkittävää se, että nuorena Sulkavalta muuttanut mies, yliopistollisesta koulutuksestaan huolimatta, määrittelee kielenkäyttönsä melko murteelliseksi. Häntä voidaan syystä pitää murteen säilyttäjänä.

Vanhimman ryhmän murteellisuus näyttäisi keskimäärin korreloivan sekä vastaajien asumistaustan että koulutus- ja ammattitaustan suhteen. Leskinen on esittänyt samanlaisia tuloksia tutkimuksessaan karjalaisen siirtoväen kielestä (1974: 361–362).

Työikäisten ryhmän 33 vastaajasta poismuuttaneita on kahdeksan ja tutkimushetkellä Sulkavalla asuvia 25, joista koko ikänsä Sulkavalla asuneita 14, paluumuuttajia neljä ja ryhmiin 1 ja 3 kuuluvia yhteensä seitsemän. Työikäisistä suurin osa, 25, on saanut ammatillisen koulutuksen, viisi on suorittanut korkeakoulututkinnon ja kolme on käynyt vain peruskoulun (Kuvio 3). Kolme vähiten koulutusta saanutta vastaajaa työskentelevät kotona maatalouden parissa.

Kuvioon 7 on koottuna työikäisten ryhmän vastaajien mielipiteet omasta kielenkäytöstään ja tiedot heidän asumistaustastaan.

Kuvio 7. Työikäisten ryhmän kielenkäyttö ja asumistausta

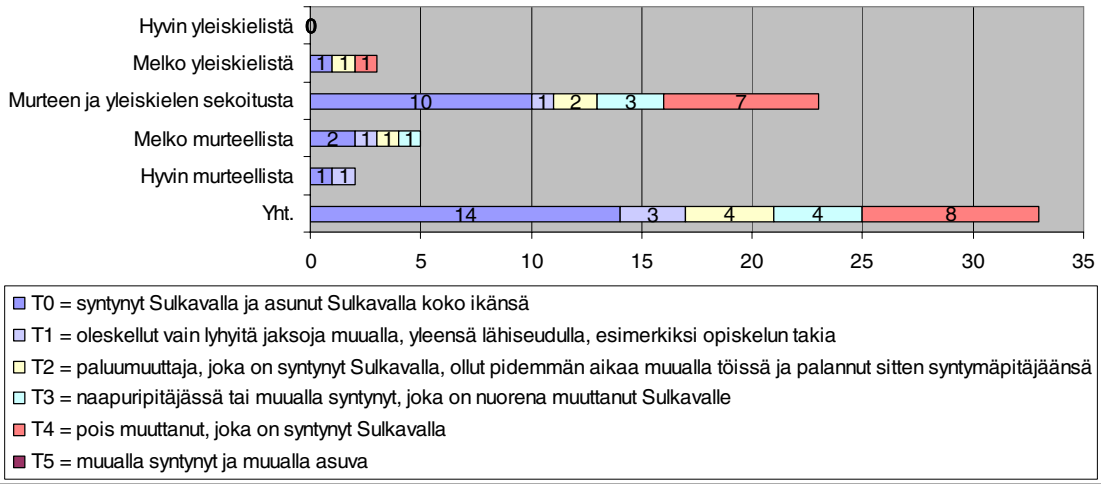

Kuviosta 7 voidaan havaita, että murteen ja yleiskielen sekoitus on selvästi yleisin kielenkäyttötapa työikäisten ryhmässä: peräti 70 % kaikista vastaajista, ja myös Sulkavalla asuvista henkilöistä, sanoo puhuvansa sekakieltä. Poismuuttaneista seitsemän sanoo puhuvansa murteen ja yleiskielen sekoitusta ja vain yksi määrittelee kielenkäyttönsä melko yleiskieliseksi. Poismuuttaneet ovat kaikki pitkälle kouluttautuneita: viisi on suorittanut yliopisto- tai korkeakoulututkinnon ja kolme opistotasoisen ammattitutkinnon. Melko murteellisten ja hyvin murteellisten joukossa on yksi Kuopiosta muuttanut paluumuuttaja ja kuusi paikallista sulkavalaista, jotka ovat vähiten kouluja käyneitä. Työikäisten käsitykset kielenkäytöstään vaikuttavat hyvin realistisilta ja kielenkäytön tasoittuminen tunnustetaan kaikissa ryhmissä, myös kotiseudulla (ks. myös Makkonen 2005: 148).

Nuorimman ryhmän kymmenestä vastaajasta kaksi asuu vielä vakituisesti Sulkavalla. Neljällä on opiskelupaikka muualla, mutta hekin viettävät yhä suuren osan ajastaan Sulkavalla ja käyvät usein viikonloppuisin kotiseudulla. Joukossa on myös yksi paikkakunnalta pois muuttanut sekä kolme ei-sulkavalaista. (Ks. kuvio 8.)

Kuvio 8. Nuorten ryhmän kielenkäyttö ja asumistausta

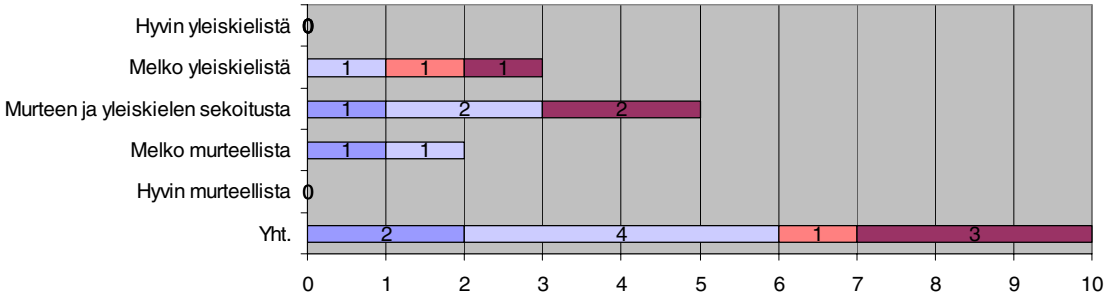

Kuviosta 8 nähdään, että nuorimmat ovat vastausten mukaan aineiston yleiskielisimpiä. Ryhmän kymmenestä vastaajasta viisi määrittelee kielenkäyttönsä murteen ja yleiskielen sekoitukseksi, kaksi melko murteelliseksi ja kolme melko yleiskieliseksi. Kaksi Sulkavalla asuvaa määrittelevät kielenkäyttönsä melko murteelliseksi tai murteen ja yleiskielen sekoitukseksi, kun taas poismuuttanut sekä enemmän opiskelupaikkakuntaan sitoutunut henkilö ovat mielestään melko yleiskielisiä. Ryhmän kymmenestä vastaajasta seitsemän on opiskelijoita, kaksi ammattikoulun käyneitä ja yksi yliopistollisen tutkinnon suorittanut (Kuvio 3). Vastaajien käsitys omasta puhekielestään tuntuu hyvin realistiselta ja vaikuttaa olevan monin tavoin yhteneväinen sekä heidän asumistaustansa että koulutus- ja ammattitaustansa kanssa.

2.3. Murreidentiteetti

Murreidentiteetti on käsitteenä huomattavasti laajempi kuin pelkkä kielenkäytön murteellisuus. Kyselylomakkeella vastaajilta kysyttiin, pitävätkö he itseään savolaisina. Vastaajat ovat ymmärtäneet savolaisuuden toisaalta kielellisenä ominaisuutena, johon sisältyy tiettyjä savon murteen piirteitä, savolaisuuksia, ja toisaalta alueellisena tekijänä, joka yhdistää kotiseudultaan pois muuttaneita henkilöitä. On huomattava, että vaikka suurin osa vastaajista määrittelee kielenkäyttönsä ainakin jossain määrin murteelliseksi, heistä kaikki eivät

pidä itseään savolaisina. Toisaalta useimmat vastaajista pitävät itseään savolaisina, mutta kaikki eivät määrittele kielenkäyttöään murteelliseksi.

Aluksi tarkastelen ikäryhmittäin, miten vastaajat ovat määritelleet murreidentiteettinsä. Kyselylomakkeen kysymys 2 *Pidätkö itseäsi savolaisena?* sisältää kolme rastitettavaa vaihtoehtoa: *Kyllä, täysin ~ Kyllä, osittain ~ En, pidän itseäni____*. Kuvioon 9 on koottu tiedot vastauksista.

Kuvio 9. Vastaajien murreidentiteetti

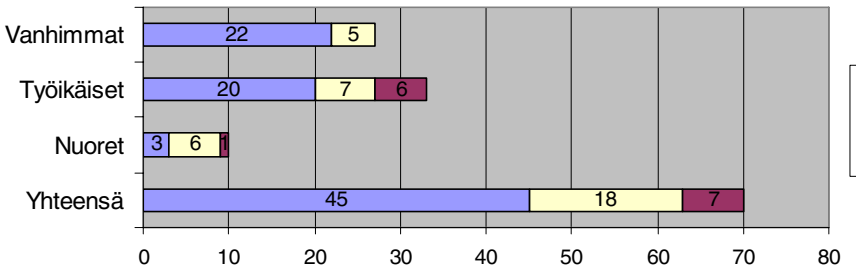

Täysin savolaisiksi itsensä määrittelee suurin osa eli 45 kaikista 70 vastaajasta. Osittain savolaisia on 18 ja ei-savolaisia 7. Kuviosta 9 ilmenee, että täysin savolaisia on eniten vanhimpien ja työikäisten ryhmissä ja vähiten taas nuorten ryhmässä. Osittain savolaisia on selvästi eniten nuorten ryhmässä, mutta vain vähän vanhimpien ja työikäisten ryhmissä. Ei-savolaisia taas on eniten työikäisten ryhmässä, mutta vanhimpien ryhmässä ei lainkaan ja nuorten ryhmässäkin vain yksi. Identiteettivastaukset osoittavat, että vanhimpien ryhmä on savolaisvoittoinen, mutta työikäisten ja nuorten ryhmät ovat heterogeenisempia. Tämä johtunee ainakin osaksi karjalaissiirtolaisista, joihin nuorempi polvi pääsi koulunkäynnin ja harrastusten kautta paremmin tutustumaan.

Asuinpaikka ja kielellinen ympäristö vaikuttavat todennäköisesti kielenkäytön murteellisuuteen ja murreidentiteettiin. Voisi olettaa, että paikallaan pysyneet olisivat keskimäärin savolaisempia kuin muuttajat, mutta asia ei liene aivan niin suoraviivainen. Kuviossa 10 on tiedot vastaajien murreidentiteetistä ja asumistaustasta.

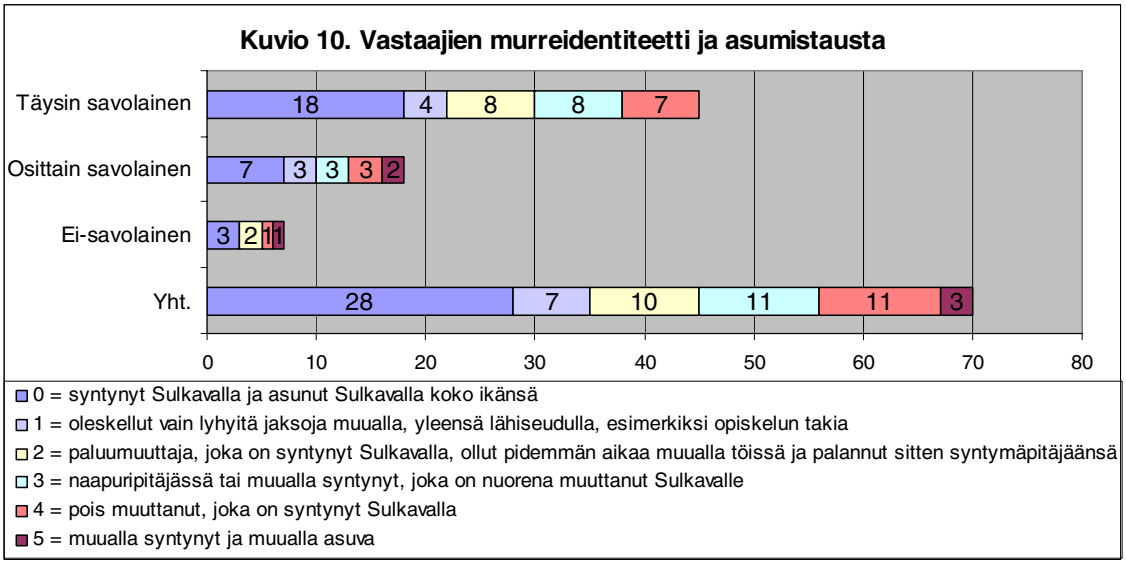

Kuviosta 10 voidaan todeta, että täysin savolaisista vastaajista (45) Sulkavalla asuvia on 38 ja Sulkavalta pois muuttaneita seitsemän. Osittain savolaisista (18) Sulkavalla asuvia on 13, poismuuttaneita kolme ja ei-sulkavalaisia kaksi. Ei-savolaisista vastaajista (7) Sulkavalla asuvia on viisi, poismuuttaneita yksi ja ei-sulkavalaisia yksi.

On odotuksenmukaista, että kaikista vastaajista, ja varsinkin Sulkavalla asuvista, suurin osa pitää itseään täysin savolaisina. Poismuuttaneistakin reilusti yli puolet on mielestään täysin savolaisia. Pieni yllätys on, että ei-savolaisia on jopa 10 % kaikista vastaajista ja että savolaisten ja karjalaisten seka-avioliitoista syntyneet jälkeläiset ovat lähes poikkeuksetta vastanneet olevansa ei-savolaisia, usein karjalaisia. Onko karjalaisuus koettu jotenkin suosituimmaksi kuin savolaisuus? Ainakin Makkosen tutkimuksen Helsinkiin muuttaneilla pohjoiskarjalaisilla oli vahva karjalainen heimoidentiteetti, ja he tunnustivat haluavansa erottautua savolaisista (2005: 154–155). Tutkimusten mukaan naapurimurteeseen suhtaudutaankin aina kielteisimmin. Itämurteita on useissa tutkimuksissa luonnehdittu myönteisillä ilmauksilla, kuten lämpimyys, vilkkaus ja sujuvuus, ja näyttää siltä, että karjalaiset ovat menneet näissä piirteissä ohi savolaisista. (Mielikäinen–Palander 2002: 102–103.)

Eri ikäryhmien väliset murreidentiteettierot heijastelevat sukupolvien välisiä eroja, sillä sodanjälkeiset olot ovat paljon muuttuneet sotaa edeltävistä. Koska asuinpaikalla on todennäköisesti vaikutusta henkilön murreidentiteettiin, tarkastelen seuraavaksi, miten eri ikäryhmät eroavat toisistaan.

Vanhimman ryhmän 27 vastaajasta suurin osa, 22, pitää itseään täysin savolaisina ja viisi osittain savolaisina. Se, että vanhimpien vastaajien joukossa ei ole yhtään ei-savolaista, selittynee sillä, että vastaajat ovat syntyneet 1920- ja 1930-luvulla ja eläneet varhaislapsuutensa ennen sotia melko puhtaasti savolaisessa ympäristössä. Sotavuodet olivat eräänlainen murrosvaihe paitsi alueellisessa, myös aineellisessa, henkisessä ja kie-

lellisessä kehityksessä. Talvisodan jälkeen vuonna 1940 alkanut ja noin vuoteen 1951 asti kestänyt karjalaisten siirtolaisten muutto vaati sekä kantaväestöltä että siirtolaisilta sopeutumista. Savolaiset olivat asuttajia ja karjalaiset olivat muuttajia, joilla ei ollut enää paluuta entiseen. Jälkeenpäin katsoen siirtolaisten tulo on rikastuttanut sekä sosiaalista elämää että kulttuuria. Siirtolaisten asuttamisen lisäksi sodan jälkeinen jälleenrakennustyö ja suurten ikäluokkien koulutus ovat olleet yhteisenä haasteena alueen asukkaille ja nimenomaan vanhemmalle ikäpolvelle, 1920- ja 1930-luvulla syntyneille.

Työikäisten ryhmä osoittautuu murreidentiteetiltään huomattavasti heterogeenisemmaksi kuin vanhimmat. Ryhmän 33 vastaajasta 20 pitää itseään täysin savolaisina ja seitsemän osittain savolaisina, joista yksi tarkentaa pitävänsä itseään *osittain karjalaisena*, koska hänen isänsä on karjalainen ja äiti savolainen. Ei-savolaisia on työikäisistä kuusi vastaajaa, joista viidellä toinen vanhemmista on karjalainen. Poikkeuksena on yksi sulkavalaisnainen, jonka molemmat vanhemmat ovat savolaisia. Hänen naapurustossaan asuu useita siirtolaisperheitä, mistä johtuen hän ilmeisesti vastauksessaan haluaa kiinnittää asiaan huomiota. Ei-savolaisista (6) kaksi pitää itseään *karjalaisena*, kaksi *savonkarjalaisena* ja yksi *enemmän karjalaisena puheessaan.* Yksi ei-savolaisen vaihtoehdon rastittaneista on jättänyt vastauskohdan tyhjäksi, ja puhelinkeskustelussakin toteaa, ettei tiedä, mikä hän on, mutta jos siinä jotakin täytyy olla, niin sitten mieluummin *karjalaisena*. Ryhmän jäsenet ovat pääosin 1950- ja 1960-luvulla syntyneitä, joten he ovat lapsuudesta ja kouluvuosista asti olleet tekemisissä paikkakunnalle muuttaneen karjalaisväestön kanssa. Lisäksi joukossa on myös sulkavalais-karjalaisten siirtolaisperheiden jälkeläisiä, peräti 18 % koko ryhmästä.

Nuorimpien vastaajien ryhmä poikkeaa edellisistä siinä, että ryhmän kymmenestä vastaajasta suurin osa, kuusi, pitää itseään osittain savolaisina. Heistä kaksi on siirtolaisperheen jälkeläisiä, joista toisen isä ja toisen äidin isä ovat karjalaisia. Täysin savolaisia on kolme. Yksi Imatran seudulla asuva vastaaja, jonka äidin isä on karjalainen, ei pidä itseään savolaisena, mutta ei kuitenkaan määrittele identiteettiään sen tarkemmin.

2.4. Kielenkäytön ja murreidentiteetin vastaavuudesta

Ovatko identiteetiltään täysin savolaiset omasta mielestään murteellisempia kuin osittain savolaiset tai ei-savolaiset? Vastausten perusteella savolaisidentiteetti on vahva: 90 % vastaajista pitää itseään joko täysin tai osittain savolaisina ja 10 % ei-savolaisina (Kuvio 9). Murteellisuus samoin on vahvoilla, sillä lähes 90 % kaikista vastaajista pitää kielenkäyttöään ainakin jossain määrin murteellisena. Kukaan vastaajista ei pidä kielenkäyttö-

ään hyvin yleiskielisenä, ja melko yleiskieliseksi kielenkäyttönsä määrittelee ainoastaan 13 % vastaajista. (Kuvio 4.)

Täysin savolaisista runsas kolmasosa määrittelee kielenkäyttönsä melko tai hyvin murteelliseksi, hieman yli puolet murteen ja yleiskielen sekoitukseksi ja vain noin kymmenesosa melko yleiskieliseksi. Osittain savolaisista murteellisia on vain noin kymmenesosa, murteen ja yleiskielen sekoitusta puhuvia kaksi kolmasosaa ja melko yleiskielisiä lähes neljäsosa. Ei-savolaisista melko murteellisia on lähes kolmasosa ja murteen ja yleiskielen sekoitusta puhuvia kaksi kolmasosaa. Kuvioon 11 on koottu tiedot vastauksista.

Kuvio 11. Vastaajien murreidentiteetti ja kielenkäyttö

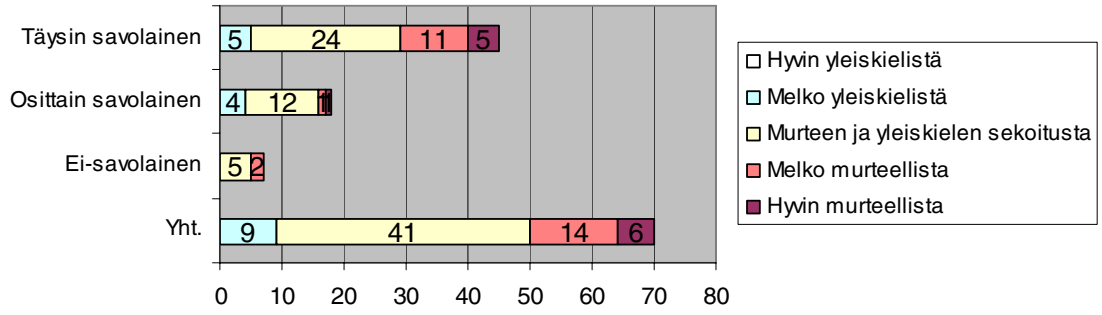

Kielenkäytön murteellisuus ja savolaisidentiteetti korreloivat hyvin. Täysin savolaiset ovat murteellisimpia ja osittain savolaiset yleiskielisimpiä. Jonkinlaisena poikkeuksena ovat ne viisi vastaajaa, jotka pitävät itseään täysin savolaisina, mutta määrittelevät kielenkäyttönsä melko yleiskieliseksi. Voisi ajatella, että karjalaisten siirtolaisten kielenkäytön jonkinasteinen yleiskielistyminen heijastuisi myös nuorempien ikäryhmien kieleen ja heidän vastauksiinsa. Seuraavaksi on syytä tarkastella, miten vastaukset jakaantuvat kielenkäytön murteellisuuden ja savolaisen identiteetin suhteen ja mitä eroja on havaittavissa ikäryhmien välillä.

Vanhimpien ryhmä on murreidentiteetin suhteen melko yhtenäinen, sillä kaikki vastaajat pitävät itseään savolaisina. Sen sijaan kielenkäytön kannalta ryhmä on huomattavasti heterogeenisempi. Kuvioon 12 on koottu tiedot vastauksista.

Kuvio 12. Vanhimpien ryhmän murreidentiteetti ja kielenkäyttö

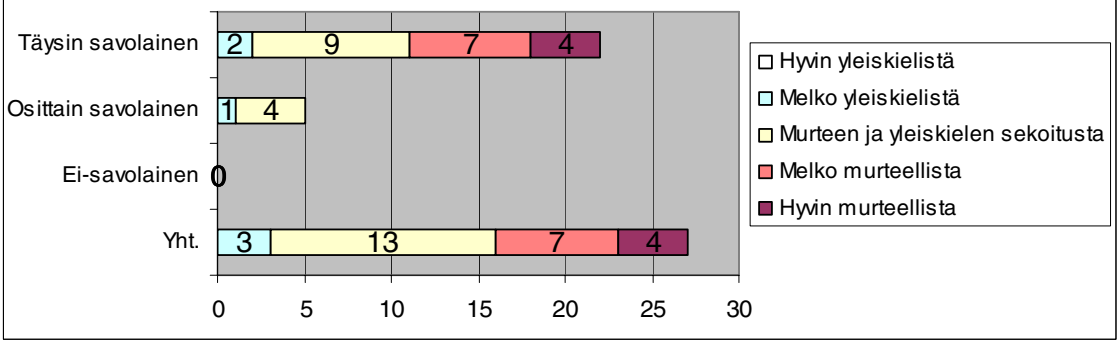

Vanhimman ryhmän 27 vastaajasta täysin savolaisina itseään pitää 22 henkilöä, joista 20 määrittelee kielenkäyttönsä ainakin jossain määrin murteelliseksi. Muista poiketen kaksi henkilöä määrittelee kielenkäyttönsä melko yleiskieliseksi. He ovat paluumuuttaja-opettaja ja liikeapulainen, joka on koko ikänsä asunut Sulkavalla ja avioitunut siirtokarjalaisen kanssa. Savolaisuus ei heidän kohdallaan näytä olevan riippuvainen kielenkäytön murteellisuudesta. Osittain savolaisina itseään pitää viisi vastaajaa, joista neljä määrittelee kielenkäyttönsä murteen ja yleiskielen sekoitukseksi ja yksi melko yleiskieliseksi. Heidän vastauksissaan on havaittavissa pientä ristiriitaisuutta murteen puhumisen ja murreidentiteettivastausten kesken. He kieltävät karttavansa murretta, mutta kuitenkin heidän vastauksiaan leimaa pyrkimys yleiskielisempään kielenkäyttöön. Tämä saattaa johtua heidän erilaisista kielikontakteistaan, koska heidän jälkeläisensä ovat pitkälle kouluttautuneita ja asuvat kaupunkiympäristössä. Useimmat vastaukset ovat tosin kovin niukkasanaisia, eikä niiden perusteella voi tehdä tarkkoja päätelmiä. Tarkastelen vastauksia tarkemmin muun esimerkkiaineiston yhteydessä.

Työikäisten ryhmä on murreidentiteetin määrittelyssä heterogeenisempi kuin vanhimpien ryhmä, sillä ryhmässä on myös ei-savolaisia. Kielenkäytön suhteen työikäisten ryhmä taas vaikuttaa homogeenisemmalta kuin muut ryhmät. Kuvioon 13 on koottu tiedot työikäisten kielenkäytöstä ja murreidentiteetistä.

Kuvio 13. Työikäisten ryhmän murreidentiteetti ja kielenkäyttö

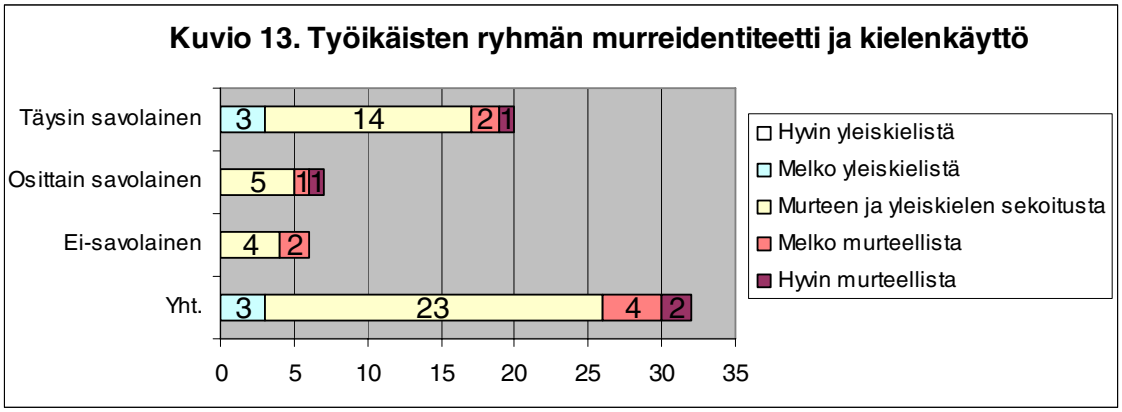

Työikäisten ryhmän 33 vastaajasta täysin savolaisia on 20, joista 17 pitää kielenkäyttöään ainakin jossain määrin murteellisena ja kolme melko yleiskielisenä. Yleiskielisiksi itsensä määritelleet ovat kaikki naisia. Heistä kaksi on sulkavalaisia, joista toinen työskentelee kirjapainoalalla ja toinen kaupassa, ja yksi on muuttanut pois paikkakunnalta ja työskentelee terveydenhoitoalalla. Osittain savolaisena itseään pitää seitsemän vastaajaa, jotka kaikki määrittelevät kielenkäyttönsä murresävytteiseksi. Myös kuusi ei-savolaista vastaajaa pitävät kielenkäyttöään ainakin jossain määrin murteellisena.

Nuorimpien ryhmän kymmenestä vastaajasta vain kolme pitää itseään täysin savolaisena. Myös kielenkäytön suhteen nuorimpien ryhmä vaikuttaa hieman yleiskielisemmältä

kuin muut ryhmät. Kuviossa 14 on tiedot nuorimman ryhmän kielenkäytöstä ja murreidentiteetistä:

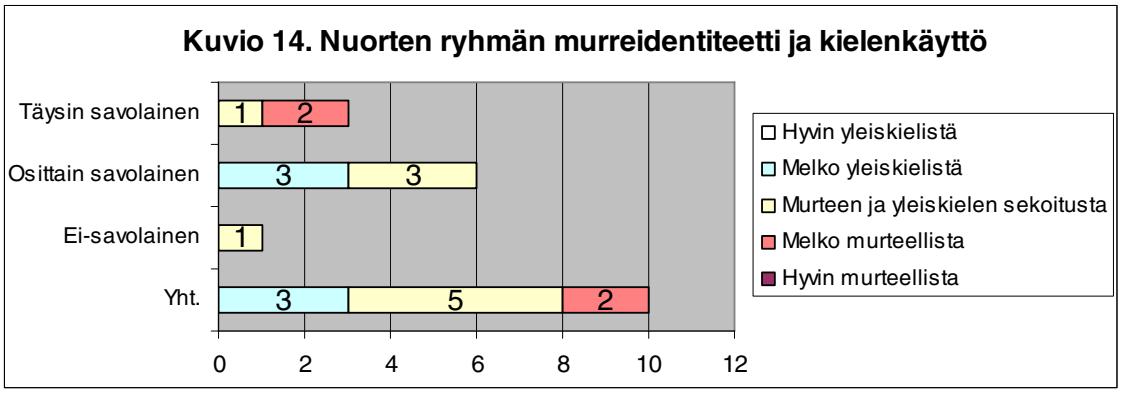

Nuorimpien ryhmän täysin savolaiset ovat kielenkäytöltään mielestään melko murteellisia, mutta osittain savolaiset ovat yleiskielisempiä. Nuorimman ryhmän vastaajien joukossa on muista ryhmistä poiketen myös kolme muulla paikkakunnalla syntynyttä ja muualla asuvaa, ei-sulkavalaista. Heistä kaksi pitää itseään osittain savolaisina, joista toinen määrittelee kielenkäyttönsä melko yleiskieliseksi ja toinen murteen ja yleiskielen sekoitukseksi. Ei-savolainen vastaaja puhuu mielestään murteen ja yleiskielen sekoitusta. Hän on asunut koko ikänsä Imatralla ja hänellä on karjalaistausta, josta hän ei kuitenkaan vastauksessaan mainitse mitään.

Aikaisemmin vastaajien kielenkäytön tarkastelun yhteydessä olen viitannut Hermanni Honkimäen tutkimukseen (2007: 28–29) ja verrannut omasta aineistostani tekemiäni havaintoja hänen saamiinsa tuloksiin. Vastaavalla tavalla olen laskenut kuvion 11 mukaan aineistoni kullekin identiteettiryhmälle kielenkäytön murteellisuutta ilmaisevan keskiarvon. Täysin savolaisten kielenkäyttövastausten keskiarvoksi tuli 2,64, osittain savolaisten 3,06 ja ei-savolaisten 2,71. Koko aineiston kielenkäyttövastausten keskiarvo oli 2,76. Tarkemmat tulokset näkyvät taulukosta 1.

TAULUKKO 1. Sulkavalaisvastaajien käsitykset kielenkäyttönsä murteellisuudesta (ikäryhmät ja murreidentiteetti).

Identiteetti / ikäryhmä	Vanhimmat	Työikäiset	Nuoret	Yht.
Täysin savolainen	2,41	2,95	2,33	2,64
Osittain savolainen	3,20	2,57	3,50	3,06
Ei-savolainen	-	2,67	3,00	2,71
Yht.	2,56	2,82	3,10	2,76

1 = hyvin murteellinen
2 = melko murteellinen
3 = murteen ja yleiskielen sekoitus
4 = melko yleiskielinen
5 = hyvin yleiskielinen

Keskiarvojen mukaan täysin savolaiset ovat vastausten perusteella odotetusti murteellisimpia (2,64) ja osittain savolaiset yleiskielisimpiä (3,06). Ikäryhmistä vanhimmat (2,41 ja 3,20) ja nuoret (2,33 ja 3,50) noudattelevat kyseistä linjaa, mutta työikäisten ryhmä on poikkeuksellinen. Siinä täysin savolaiset ovat yleiskielisempiä (2,95) kuin osittain savolaiset (2,57) ja ei-savolaiset (2,67). Tämä selittynee sillä, että työikäisten ryhmästä kolme naisvastaajaa määrittelee kielenkäyttönsä melko yleiskieliseksi, mutta pitää itseään täysin savolaisina. Heistä kaksi on sulkavalaisia, joista toinen työskentelee kirjapainoalalla ja toinen kaupassa, ja yksi on muuttanut pois paikkakunnalta ja työskentelee terveydenhoitoalalla. Todennäköisesti he kokevat työympäristön yleiskielistävän heidän kielenkäyttöään, mutta eivät katso sen vaikuttavan heidän savolaisidentiteettiinsä. Muissakin tutkimuksissa on todettu, että naisilla on suurempi pyrkimys yleiskieliseen puhetapaan kuin miehillä (ks. Arve 2002: 24). Myös Honkimäki on tutkimuksessaan todennut, että naiset keskimäärin määrittelevät kielenkäyttönsä yleiskielisemmäksi kuin miehet. Toisaalta hän on arvellut, että miesten käsitys kielenkäytöstään noudattelisi ympäristön murteisuutta. Naiset sen sijaan suhtautuisivat murteeseensa kokonaisvaltaisemmin, osana identiteettiään, eivätkä kaipaisi ympäristön kieleltä tukea omalle kielenkäytölleen (2007: 28–30).

Naisvaltaisessa aineistossani sukupuolten välinen vertailu ei ole relevanttia, mutta sen sijaan ikäryhmien välillä on nähtävissä joitakin eroja. Vanhimpien ryhmä, jossa on ainoastaan yksi mies, näyttäisi identifioituvan voimakkaammin kotiseutuun ja sen murteeseen ja ihmisiin. Ryhmän jäsenille on tyypillistä paikallaan pysyneisyys, murteellisuus ja savolaisuus. Työikäisten ryhmä on monessa suhteessa heterogeenisempi. Joukossa on myös muuttajia, mutta hekin näyttävät pääosin identifioituneen Sulkavaan ja siellä asuviin ihmisiin sekä savolaisuuteen, mutta myös karjalaisuuteen. Heidän vastauksistaan ilmenee murteellisen kielenkäytön tilannesidonnaisuus. Nuorten ryhmässä näkyy selvimmin jako niihin, jotka ovat identifioituneet kotiseutuun ja sen murteeseen ja niihin, jotka ovat enemmän suuntautuneet opiskeluun, uuteen asuinpaikkaan ja sen kielenkäyttöön. (Ks. Arve 2002: 28–29.) Eri ikäryhmien kielellinen vertailu vaatii vielä yksityiskohtaisempaa tietoa kielenkäyttöympäristöstä ja -tilanteesta, joita käsittelen tutkimuksessani tuonnempana.

3. VASTAAJIEN HAVAINNOT OMASTA MURTEESTAAN

Kyselylomakkeen kohdassa 3. on kysymys: *”Mitä murrepiirteitä puheessasi esiintyy (murresanoja, -muotoja ym.)? Mainitse esimerkkejä.”* Tavoitteenani on tarkastella vastaajien murretietoisuutta ja tapoja, joilla he kuvaavat omaa murrettaan ja siinä esiintyviä murrepiirteitä. Murrepiirteiden tunnistaminen ja nimeäminen on maallikoille haasteellinen tehtävä. Ei-kielitieteilijöiden murretietoisuuden tarkastelun pohjaksi on Preston (1996: 40–41) hahmotellut neljä näkökulmaa, joiden mukaan heidän tekemiään murrehavaintoja ja niiden tarkkuutta voidaan eritellä: havaintojen helppous, paikkansapitävyys ja yksityiskohtaisuus sekä murteen tai kielenilmiön hallinta. Kyselylomakkeiden, haastattelujen ja karttatehtävien avulla on saatu tietoa siitä, miten maallikot määrittelevät kielen alalajeja ja murteita, millaisia murrepiirteitä he tunnistavat ja miten niistä puhuvat (ks. Palander 2005b). Tutkimuksissa on todettu, että ei-kielitieteilijöiden mainitsemat murrenimitykset pohjautuvat joko maakuntien tai kaupunkien nimiin (*savo, Lapin murre, Turun murre*) ja joskus maakuntien asukkaiden nimiin (*hämäläismurre*) (mts. 57). Mielikäinen on käsitellyt artikkelissaan metakieltä eli tapoja, joilla ei-kielitieteilijät puhuvat murteista. Murteesta voidaan puhua joko kielenainesesimerkkien avulla tai sanallisin kuvauksin. Kielenainesesimerkkeihin kuuluvat kaikki murteesta esitetyt jäljitelmät kokonaisista lauseista ja fraaseista murresanoihin ja irrallisiin äänne- ja muotovariantteihin asti. Sanalliset kuvaukset taas sisältävät selityksiä ja kuvailuja, jotka voivat ulottua kielitieteellisten termien käytöstä affektiivisiin asenteisiin. (Mielikäinen 2005: 98–99.)

Myös omassa aineistossani olen kiinnitänyt huomiota vastaajien murretietoisuuteen. Muutamissa vastauksissa omaa kielenkäyttöä määriteltäessä on mainittu aluemurteen nimitykset *savon murre* ja *karjalan murre*, mutta myös termi *savokarjalaisuus*.

1. Tavallista savvoo. (V3n37-23)
5. En varmaan koskaan puhdasta savonmurretta. (V3n31-15)
3. Savon murretta. Karjalan murre sanoja --. (V3n35-21)
3. Savokarjalaisuus. (T3n50-29)
3. Puheeni on enemmän savolaista, ehkä siinä on jonkin verran myös karjalanmurretta, että sellaista sekalaista. (T0n52-32)
3. Hallitsevina savonmurteen ja karjalanmurteen sanoja. (T4n56-42)
4. Sukulaisten kanssa aina puhutaan savon murteella. (T4m64-53)
3. Savolaismuotoja vähän sanasta kuin toisesta. (T4n65-55)
3. Karjalan murteen sanoja --. (T0m69-59)

Seuraavista vastauksista käyvät lisäksi ilmi vastaajien terävät havainnot kielenkäyttöönsä vaikuttaneista tekijöistä: lapsuuden kielenkäyttöympäristö, erilaisten murteiden vaikutus ja asuinpaikan muutos.

> Puheeseeni, niin kuin monen muunkin sulkavalaisen puheeseen sekoittuu karjalan murretta (esim.*mie*, *sie)*. Isä ja mummo (joka asui meillä kotona) puhuivat karjalan murretta. Äiti oli puhtaasti savolainen. (T0n51-30)

> Lapsuusajan Kuopiossa puhuin melkein kirjakieltä, Sulkavalla 11-v. tarttui savo ja siitä eteenpäin kieli on ollut yhtä sekamelskaa. (T2n73-60)

Omaa kielenkäyttöä on pyritty vertailemaan myös ympäristön murteisiin. Ensimmäisessä vastauksessa Sulkavan murre rinnastetaan Savonlinnan seudun murteisiin (ks. Palander 2005a: 20–21).

> 3. Puhun mielestäni Sulkavalla ja Savonlinnassa vallalla olevaa puhetapaa. (T0m56-41)

Toinen vastaaja on huomannut puheessaan kaakkoismurteisiin kuuluvan Ruokolahden murteen vaikutuksen, millä hän tarkoittanee loppu- ja sisäheittoisia muotoja (ks. Mielikäinen 1981: 281–282).

> Kyllähä minä vähä poekkonaest [poikkonaisesti] huastan vällii, ku oon sielä Ruokolahe rajala syntynä, kyllähä minä itekkii sen oo huomana joskus. (V3n28-08)

Edellisissä vastauksissa tulee esiin paikallisten vastaajien näkemys murteiden aluejaosta, ja havainnot ovat yllättävän tarkkoja ja oikeansuuntaisia. Vastaajien kommentit saavat vahvistusta myös Palanderin tutkimuksista, joissa hän on tarkastellut Savonlinnan seudun ja sen ympäristön murrejärjestelmiä. Savonlinnan seudun välimurteille on tunnusomaista runsas äänne- ja muotopiirteiden vaihtelu, mutta vaihtelu on runsasta myös ympäristömurteissa, joita ovat Pohjois-Karjalan, Pohjois-Savon ja Etelä-Savon murteet sekä kaakkoismurteet. Sekä vaihtelevien piirteiden määrä että piirteiden sisäinen vaihtelu ovat runsainta Savonlinnan seudun murteiden lisäksi kaakkoismurteissa ja Etelä-Savossa, varsinkin Sulkavalla. (Palander 2001: 22–26, 30.) Piirteiden vaihtelua voidaan kuvata implikaatioasteikolla, ja sen perusteella vaihtelun alaiset piirteet voidaan järjestää implikaatiokaavaksi, jonka alussa ovat eniten ja lopussa vähiten vaihtelevat piirteet (2001: 30). Kaavaa noudattavia yksilömurteita eli idiolektejä on Savonlinnan seudun murteissa enemmän kuin ympäristömurteissa, mikä osoittaa selvästi alueen murrejärjestelmän yhtenäisyyttä. Sulkavan murre noudattaa kaavaa melko hyvin, mikä todistaa sen murrepiirteiden yhtenevyyttä Savonlinnan seudun murteiden ja varsinkin rajapitäjän, Säämingin kanssa. Sulkavan ja Säämingin yhteistä aluehistoriaa olen käsitellyt johdannon luvussa 1.1. (Ks. Palander 2001: 30–31; Seppänen 1999: 112–114.)

Kielenkäyttäjien tavat hahmottaa puhettaan poikkeavat toisistaan, mikä johtuu siitä, että heidän tietoisuutensa kielen eri osa-alueista vaihtelee. Mielikäisen mukaan tähänastisten aineistojen valossa ei-kielitieteilijöiden tärkeimpiä murrehavaintojen kohteita ovat paikannimien ja aluemurteen nimitysten ohessa olleet persoonapronominit ja niiden murrevariantit. Murrepiirteiden sijaan he puhuvat usein *murresanoista* ja mainitsevat niistä esimerkkeinä tavallisten sanojen murreasuja, kuten *mehtä* 'metsä'. Myös yksittäiset äänne- ja muotopiirteet ovat saaneet huomiota vastauksissa. (2005: 104–107.) Samansuuntaisia havaintoja olen tehnyt myös omasta aineistostani. On tärkeää huomata, että ne murrepiirteet, joita informantit ovat vastauslomakkeilla maininneet, eivät suinkaan ole ainoita, joita heidän kielenkäytössään esiintyy. Pyrin myös vertailemaan vastauksissa mainittuja murrepiirteitä viimeaikaisten puhekielisyys- ja yleiskielistymistutkimusten tuloksiin. Tarkastelen seuraavaksi aineistoni lomakevastauksia ja pyrin näytteiden avulla selventämään, miten eri ikäryhmien vastaajat ovat määritelleet kielenkäyttöään ja mitä piirteitä he ovat puheestaan maininneet.

Vanhimman ryhmän jäsenet ovat useimmiten tyytyneet mainitsemaan murteellisuuksista esimerkkejä, mutta työikäiset ja erityisesti nuoret ovat nimenneetkin monia piirteitä kielenkäytöstään. Nuoremmilla on paremman koulutuksen myötä kyky käyttää apuna metakieltä kielenkäytön muutoksista puhuttaessa (ks. Mielikäinen 2005: 98–99). Ainoastaan viisi henkilöä on jättänyt vastaamatta kysymykseen ja yksi on vastannut *"en osaa sanoa"*. Monet ovat tosin merkinneet vastaukseksi vain pari persoonapronominia, yleensä "*mie* ja *sie*", jotka muissakin tutkimuksissa on todettu helpoimmin todetuiksi murrepiirteiksi (ks. Mielikäinen 2005: 104). Tämä sinänsä kielii siitä, etteivät vastaajat ole motivoituneet pohtimaan murrepiirteitä. Toki runsaitakin vastauksia on, ja ne ovat yleisiä erityisesti työikäisten ryhmässä.

3.1. Omat murrepiirteet

Savolaismurteiden äänteellisistä piirteistä tunnusomaisimpia ovat *aa*:n ja *ää*:n diftongiutuminen, diftonginreduktio, *e*:n labiaalistuminen ja svaavokaali. Tyypillisimpiä konsonantiston piirteitä ovat yleiskielen *d*:n ja *ts*:n murrevastineet, konsonanttien yleisgeminaatio ja geminaattanasaalien ja -likvidojen lyheneminen. Tarkastelun kohteeksi on syytä ottaa myös yksikön 1. ja 2. persoonan pronominien edustus niiden yleisen esiintymisen vuoksi. Seuraavassa tarkastelen lähemmin vastauksissa yleisimmin esiin tulleita murrepiirteitä.

3.1.1. Pitkän *a*:n ja *ä*:n diftongiutuminen

Savolaismurteiden ehkä tyypillisimmäksi piirteeksi voisi nimetä pitkien vokaalien *aa*:n ja *ää*:n diftongiutumisen ensi tavussa. Sydänsavolaisella alueella varhemmasta *aa* > *oa, ää* > *eä* -vaiheesta on päädytty ensi tavussa *ua, iä* -asuihin (*mua* 'maa', *piä* 'pää'). Kauempana sanassa diftongit *oa* ja *eä* ovat voineet monoftongiutua pitkäksi vokaaliksi *oo, ee*. (Kettunen 1930: 103, 112–113; 1940 kartat 154, 179; Palander 2005a: 33.) Tämä muutos koskee seuraavia muotoryhmiä: yksikön partitiivia (*suoloo* 'suolaa', *leipee* 'leipää'), I infinitiiviä (*antoo* 'antaa', *jättee* 'jättää'), monikon 2. persoonan imperatiivia (*antakee, jättäkee*) supistumaverbien taivutusmuotoja (*korjoo, em pelekee*) tai johdoksia (*korjooja*) ja joitakin partikkeleita (*ennee, sitä mukkoo*) (Palander 2005a: 38). Myös pitkä *ee* on diftongiutunut sekä ensimmäisessä tavussa että määrätapauksissa kauempana sanassa *ie*:ksi (*tietin* 'teetin') (Palander 1999: 299).

Pitkän *a*:n ja *ä*:n diftongiutuminen on itäinen murrepiirre, joka esiintyy useimmissa savolaismurteissa ja itäisissä kaakkoismurteissa, mutta puuttuu läntisistä kaakkoismurteista (esim. Lehikoinen 2005: 116, 147). Kettusen murrekartastossa (1940) piirteen edustus ensi tavussa (*maa, pää*) ilmenee kartasta 154 ja kauempana sanassa (*kalaa, leipää*) kartasta 179. Piirteen edustusta on tarkasteltu myös Mielikäisen (1990: 112–130) ja Leskisen (1974: 370–371) tutkimuksissa. Paikalliset siirtolaiset näyttävät omaksuneen kielenkäyttöönsä mieluummin yleiskielisen kannan kuin savolaistumisen, joskin heidän kielenkäytössään on todennäköisesti käyty kamppailua paikallisen sulkavalaismurteen, yleiskielen ja oman murteen säilyttämisen kesken. Murteen sulautuminen on ainakin yhdessä tapauksessa tapahtunut niin päin, että sulkavalainen on luopunut savolaisuudestaan ja omaksunut karjalaisuuden tai yleiskielisyyden. Taustalla vaikuttanevat kuitenkin jokaisen kielenkäyttäjän henkilökohtaiset asenteet ja heimoidentiteettikysymykset (ks. Makkonen 2005: 154–155).

Puhekielisyystutkimuksissa pitkien vokaalien diftongiutuminen on luokiteltu itämurteisuudeksi, joka laajasta levikistään huolimatta on väistymässä nykypuhekielestä varsinkin kaupunkiympäristössä, ja maaseudullakin se osoittaa sosiaalista variaatiota. Mantila nimittää piirrettä leimalliseksi maakuntapiirteeksi, joka on leimautunut maakunnan tunnusmerkiksi ja jonka perusteella voidaan tunnistaa puhujan kotiseutu. Piirrettä kuvataan usein *viäntämiseksi* (ks. myös Mielikäinen 1982: 285; 2005: 111–112; Mantila 2004: 328). Vaikka piirrettä ei savolaismuuttajien kaupunkisuomessa juuri esiinnykään, savolaisympäristössä se kuitenkin ilmestyy melko yleisesti heidän lomasuomeensa (Nuolijärvi 1986: 250–251). Ensi tavussa diftongiutuminen säilyy ehkä helpoimmin usein käytetyissä ja vanhoissa sanoissa, mutta tietyt yleiskielestä tarttuneet sanat (*aavistus, periaate, jääkäri,*

laajentaa, maasto) sekä uudissanat ja nimet ovat usein yleiskielen mukaisia ja diftongiutumattomia (Palander 1999: 300; 2005a: 34–37).

Sulkavalla pitkän *a*:n ja *ä*:n diftongiutuminen on otettu savolaismurteen tunnusmerkiksi myös Sulkavan suursoutujen tunnukseen *tuas souvetaa Sulkavalla* ja soutujen toimitusjohtajan titteliin *piäsoutaja*. Mielikäinen on todennut, että jos paikannimeen voidaan jotenkin liittää alueen tyypillinen murrepiirre, ilmaus on helpompi muistaa ja omaksua. Tällöin se myös leviää käyttäjältä toiselle, eikä käyttäjällä tarvitse olla omakohtaisia havaintoja kyseisestä murteesta. (2005: 103.)

Omassa aineistossani diftongiutumisesta on esimerkkejä 39 lomakkeessa. Niistä 27 vastauksessa on ensi tavun tapauksia, joista 14 vastauksessa piirre esiintyy sekä ensi tavussa että kauempana sanassa. Piirteen esiintymisestä ainoastaan kauempana sanassa on esimerkkejä 12 vastauksessa.

Vanhimman ryhmän vastaajat ovat yleisesti tunnistaneet murteessaan esiintyvän pitkien vokaalien diftongiutumisen, ja 27 vastaajasta 21 on maininnut siitä esimerkkejä vastauksessaan. Ensi tavun esiintymiä on 14 vastauksessa, joista viidessä piirre esiintyy ainoastaan ensi tavussa ja yhdeksässä sekä ensi tavussa että kauempana sanassa. Seitsemässä vastauksessa on esimerkkejä ainoastaan kauempana sanassa esiintyvistä tapauksista. Ryhmän vastauksissa piirrettä ei ole nimitetty mitenkään eikä sitä ole pyritty selittämään. Ensi tavun diftongiutumistapauksista on esimerkkejä sekä paikallisilla sulkavalaisilla että muuttajilla.

Tuas souvetaan Sulokavalla. Sinne *vua* soutamaan. (V4n23-02)

iänenpaino suahvi, nuama, piä, hyvvee *piäsiistä, liävä* 'navetta', *liätää* 'kirvellä',Verbejä: *luahustoo* (V4m34-18)
kuapissa, piähän, piässä, kuali, kuava, mualima (V2n30-11)

potat*luatikko* (V3n26-05)

Keitin *kualia*. (V0n30-14), *kuali* 'kaali' (V0n29-09)

käykee *vua* vähäks aekoo leppeemää ni *huastellaa*, ei sinne *luavule* ennee pitkä matka oo, tuosta *vua* kierrätte lavo ympär mänevöö tietä (V0n30-13)

Ei levveenä, mutta sellasena niinku sitä *tiälä* päe *huastetaa.* (V0n35-19)

Suap riittee jo. (V3n35-20)

(käly) ihmetteli, kun sanoin, että 'tein vokila *kiämiä*'. (V0n36-22)

Onkos teilä jo tehty potattia *muaha*? (V0n38-26)

Diftongiutumattomia, yleiskielen mallin mukaisia muotoja, *lääkärissä* ja *naapuria*, ovat käyttäneet ryhmän kaksi melko yleiskielistä informanttia. (Ks. myös Palander 1999: 300; 2005a: 34–37.)

Lääkärissä käynnissä. (V0n27-06)

Esim. Mihin oot menossa? *Naapuria* tervehtimmään. Lähetkö mukkaan? En jouva tännään. On tulossa vieraita. Pittää leipova ja *laittoo ruokoo* jo etukätteen. Saonakin pittää *lämmittee* myöhemmin. (V2n22-01)

Kauempana sanassa diftongit ovat monoftongiutuneet pitkäksi vokaaliksi *oo*, *ee*, joskus *öö*, ja vanhimmilla vastaajilla se on yksinomainen edustustyyppi. Myös edellä mainitulla melko yleiskielisellä vastaajalla (V2n22-01) esiintyy kauempana sanassa monoftongiutuneita muotoja (*laittoo ruokoo*, *lämmittee*), jotka eivät äänneasultaan kenties tunnu niinkään *viäntämiseltä*, vaan ovat ainoastaan merkki epämuodollisesta kielenkäytön rekisteristä. Piirre esiintyy useimmiten yksikön partitiivissa tai monikon 2. persoonan imperatiivissa.

Ottakeehan ruis *leipee*. (V0n25-03)

--lissee-- (V2n30-11)

Hyvvee päevee, hyvvee piäsiistä Ei murteesta oo mittää *haittoo*, päevvastoin. (V4m34-18)

Minä lähen *makkoomaan*. (V0n36-22)

Ompas tää *hyvvee*. *Tulokee* käömää*. Käökee* kylässä. *Olokee* hyvät ja *käökee* pöytää. (V0n37-24)

Käökee pöytään, *olokee* hyvä ja *ottakee*. *Hyvvee päevee*. *Kahtokee* perrään lapsia. (V0n38-25)

Paljonko sinula mänö *aekoo* ku ajat Juvale? *Laettakee* ne pyykit narule, että kerkiivät kuivuva enne ku sae tulloo. /Kauheeta, nyt ne lehmät *karkoo* kaurahalameese, siitä se rytäkkä nousoo ku miehet sen näkköö./ *käykee* vua vähäks *aekoo leppeemää* ni huastellaa, ei sinne luavule *ennee* pitkä matka oo, tuosta vua kierrätte lavo ympär *mänevöö* tietä ja sitte oja vartta pitkin ni alattekkii olla perilä. / Vieläkö työ kauva akkiloitte niitä asijoita? (V0n30-13)

Savonlinnan seudulla voi kolmitavuisten *ee*-loppuisten muotojen sijasta joskus esiintyä myös analogista *öö*-loppuisuutta (*etempöö*) (Palander 2005a: 43). Tällaisia muotoja tavataan myös sydänsavolaisissa murteissa ja itäisissä savolaismurteissa (Mielikäinen 1994: 62–63). Omassa aineistossani *öö*-loppuinen muoto esiintyy ainakin viimeksi mainitun vastaajan (V0n30-13) esimerkissä (*mänevöö*).

Työikäisten 33 vastaajasta 15 on maininnut diftongiutumisesta esimerkkejä, joiden joukossa on myös joitakin yleiskielisiä variantteja. Piirteestä ei ole lainkaan esimerkkejä 18 vastauksessa. Useissa työikäisten vastauksissa piirrettä on luonnehdittu *viäntämiseksi*, josta muutamat vastaajat sanovat muualla käydessään pyrkineensä eroon, koska se herättää huomiota muissa ihmisissä ja saattaa leimata puhujan yksinkertaiseksi. Ryhmän esimerkeissä diftongiutuneet muodot ovat ensi tavussa lähes yksinomaisia.

Kohta se tulloo *tuas* kesäkin. Ei mää pitkää ku o lähtenä *jiät* järvistä. *Piäsöö tuas* heittämää verkkoja vesile. (T1n53-34)

*--huastaa--*Eihän tuota *piäse* ennee oikee kenenkää kansa *viäntämää* murretta, sen enempee ku kirjakieltäkää, ku kaikila on nii kiire, etteivät jouva *ies nuapurii* turisemmaa. (V0n49-28)

> Nurkan *piässä,* olla töröttää, kolome, *viärä, kiärme,* kyökki, hyökänkyökkä, kyörä*, nuama*
> Jossain määrin, kun olen käymässä jossain muualla kuin Sulkavalla [olen pyrkinyt eroon] äärimmäisestä *'viäntämisestä'*, että puhe tuntuisi jotenkin viisaammalta. (T0n56-40)

> kaeken *mualiman* …, *tuasko*
> (Kyllä.) Siksi, koska savon murteella *huastaminen*, varsinkin levveesti, herättää jopa kummastusta nykypäivänä, varsinkin Etelä-Suomessa ja esim. liike-elämässä.
> Tulin nuorena 'Sulokavalta', mutta ihmiset eivät ymmärtäneet sitä, joten jouduin siistimään kieltäni. Julkisissa esiintymisissä savolaisuus herättää aina huomiota. (T4m58-46)

> mie, sie, kaho, lähetään, levvee, *viäntee, kiäntee*
> Tuttujen kanssa puhun murretta, virallisissa tapaamisissa pyrin puhumaan kirjakieltä. (T0n57-44)

Muutamissa vastauksissa on myös pyritty *selittämään* diftongiutumista:

> monien sanojen kohdalla esim. kääntely > savoksi *kiäntely*
> en osaa sanoa > savoksi *en ossoo sannoo* (T3n58-45)

> Kun on kaksi *a*:ta peräkkäin esim. maali, kaali, niin tulee sanottua *muali, kuali*. (T0n61-49)

> kaalia-*kualiksi*, päätä-*piäksi,* (T3n66-57)

Poikkeuksena on Joutsenoon muuttanut nainen (T4n56-42), jonka vastauksessa on savonmurteisten sanojen ohessa ilmeisesti kaakkoismurteiden vaikutuksesta diftongiutumaton, loppuheittoinen muoto (*pääst* elat. 'päästä' tai 'päässyt') ja lisäksi muitakin loppuheittoisia ja sisäheittoisia muotoja (*sielt, jotekii, teit, ajetaaks*). (Ks. Mielikäinen 1981: 275.) Vastaajan mukaan hänen kielenkäyttöönsä on tarttunut piirteitä monista murteista eri paikkakunnilla asuessa, ja varsinkin karjalan murre on tarttuvaa. Kyseiset muodot edustanevat yleistyviä puhekielen piirteitä ja kysymys lieneekin tilannevariaatiosta eli "tilanteisesta identiteetin rakentamisesta kielellisillä valinnoilla" (Mantila 2004: 328–329, 336), mikä ilmenee myös vastauksesta:

> Pölökky, mehtä, myö, männä talavena, parahultaisesti, nyhtö 'poisto',
> sielt, *pääst* [!], jotekii, teit, ajetaaks.
> Asuin- ja työpaikkakuntien myötä puheessani on kuulemma piirteitä monista murteista.
> Hallitsevina savon murteen ja karjalan murteen sanoja.
> Asiakkaiden kanssa tulee puhuttua joko kirjakieltä tai ko. alueen murteen sekaista kieltä. Kahvihuoneessa etenkin karjalan murre on 'tarttuvaa'. (T4n56-42)

Toisella, karjalaistaustaisella paluumuuttajalla diftongiutumaton muoto (*haastaa*) esiintyy ensi tavussa rinnan diftongiutuneiden muotojen (*piä, tiälä, huastaa, huastovatte*) kanssa. Vastaaja pitää itseään enemmän karjalaisena, koska hänen äitinsä on karjalainen. Toisaalta hän on koko ikänsä asunut savolaisympäristössä, nuoruutensa Sulkavalla ja välillä 14 vuotta Kuopiossa, joten vaihtelu on ymmärrettävää.

> mie, sie, *haastaa* [!], kipiä-- *piä* [!] on sekane
> En. *Tiälä* Sulokavalla oikeen oon leventänä tätä puhumista ku asiakkaatki *huastaa* [!], ni eivät sano nirppanokaksi.
> Kuopiossa naurettiin *MIE* ja *SIE*, mutt levveetä savvoo *huastovatte* ite. Huvitti! (T2n53-35)

Kauempana sanassa olevista esiintymätapauksista on esimerkkejä 12 vastaajalla, joista seitsemällä murteellisia, diftongiutuneista kehittyneitä monoftongiutuneita muotoja. Edellinen karjalaistaustainen paluumuuttajanainen käyttää jälkitavuissa diftongiutuneita muotoja. Hän mainitsee myös puhekielen kirjoittamisen vaikeudesta, koska koulussa on opetettu kirjoittamaan yleiskieltä. (Ks. Mielikäinen 2005: 108.)

> -- En keksi näin äkkiä *lissee!*
> Niin se on, että on koulussa opetettu kirjoittamaan yleis/kirjakieltä ni piä on sekane eikä *ossoo kirjottoo* tätä puhekieltä!! (T2n53-35)

Viidessä vastauksessa on kauempana sanassa diftongiutumattomia, yleiskielen mukaisia muotoja. Seuraava sulkavalaisnainen sanoo joutuneensa luopumaan murrepiirteestä karjalaismiehensä huomauttelun takia.

> --'osaa' *ossaa*--
> Kyllä, esim. *ossoo* - *o*:n käytöstä eroon miehen 'vinoilun' takia. (T0n68-58)

Sulkavalle muuttaneet siirtolaiset ovat suurimmaksi osaksi kotoisin Parikkalasta ja Rautjärveltä, jossa on aikaisemmin esiintynyt tyyppi *moa, peä*; *kalloa, leipeä*. Sulkavalla taas on esiintynyt tyyppi *mua, piä*; *kalloo, leipee* (ks. Kettunen 1940: kartat 154, 179; TMJ 2005: 37–44.) Heikki Leskinen on tutkinut karjalaisen siirtoväen murteen sulautumista ja todennut, että osin yleiskielen vaikutuksesta kyseinen diftongikanta (*moa, peä; kalloa, leipeä*) on siirtolaisten nykyisestä puhekielestä pikaisesti väistymässä. Diftongi näyttää katoavan nopeammin pääpainollisesta ensi tavusta. Tämä johtunee siitä, että tietoista muutosta tavoitellessaan puhuja keskittää tarkkaavaisuutensa pääpainolliseen tavuun ja jättää jälkitavut vähemälle huomiolle. Lisäksi Leskinen on havainnut, että *oa* vaihtuu *aa*:ksi nopeammassa tahdissa kuin *eä ää*:ksi. Tämä tarkoittaisi käytännössä sanapareja *maa* ja *kallaa*, mutta *peä* ja *leipeä*. Hänen näkemyksensä mukaan *oa* on diftongina ärsyttävämpi kuin *eä*. Ehkä konsonanttien välinen kontrasti koetaan labiaali- ja illabiaalivokaalin muodostamassa diftongissa jyrkemmäksi kuin kokonaan illabiaalisessa. (1974: 371.) Siirtolaiset ovat omaksuneet kieleensä yleiskielen mukaisen muodon eivätkä savolaista *viäntämistä*, mikä on todettu myös Nupposen tutkimuksessa (2005: 168). Niinpä Sulkavallakin paikallisten savolaisten diftongiutuneet muodot *pulloo*, *kalloo*, *ossoo* saattavat karjalaisten mielestä kuulostaa ärsyttäviltä, jopa ärsyttävämmiltä kuin *leipee*, *veistee*, *pyytee*. Myös oman havaintoni mukaan kyseinen karjalaistaustainen mies käyttää spontaanissa keskustelussa diftongiutumattomia muotoja *kauraa* ja *ohraa*.

Kauempana sanassa diftongiutumattomia muotoja esiintyy myös yleiskielisemmissä puheympäristöissä liikkuneilla ja Sulkavalta muuttaneilla. Seuraavassa esimerkissä *keh-*

taatko-sanaa on käytetty savolaismerkityksessä ’viitsiä’. Jälkitavu on yleiskielen mukaisessa muodossa, mikä on ymmärrettävää helsinkiläisessä puheympäristössä.

> Helsingissä ei ymmärretty, kun sanoin, että *kehtaatko* vastata. (T3n54-36)

Myös seuraavan terveydenhoitoalalla työskentelevän naisen vastauksesta ilmenee, että sanat ovat ensi tavun osalta diftongiutuneessa muodossa (*kualiksi, piäksi*), mutta jälkitavujen suhteen diftongiutumattomassa, yleiskielen mukaisessa muodossa (*hölvätä rasvaa*, *paestaa voella* vs. *hölövätä rasvoo*, *paestoo voella*). Savolaispiirteet jälkitavun diftongiutuminen ja svaavokaali jäävät taka-alalle, kun taas diftonginreduktio ja murresana *hölvätä* esiintyvät vastauksessa. Tästä voitaneen päätellä, että vastaaja tietoisesti tavoittelee murremuotoja, jotka ensi tavussa tulevatkin esille. Sen sijaan jälkitavut ovat heikommin kontrolloituja, ja niissä käytetyt yleiskielen mukaiset muodot ovat merkki kielenkäytön yleiskielistymisestä.

> Puhun mielestäni aeka savolaesittain. Perunaa tulee sanottua -pottaatiksi, kaalia -kualiksi, päätä -piäksi, hölvätä *rasvaa* ’voidella rasvalla’, *paestaa* voella ’paistaa voilla’, koussikka ’löylyn heittokauha, vesikauha’ (T3n66-57)

Poismuuttaneiden vastauksissa ei kauempana sanassa diftongiutuneita muotoja esiinny lainkaan. Niinpä seuraavissakin näytteissä esimerkkisana on geminoitunut, mutta diftongiutumaton (*ossaan, lissää*).

> mie, kaksoiskonsonantti esim. *ossaan* (T4m54-37)
>
> Otat sie *lissää* maitoo? (T4n64-52)

Nuorimpien ryhmässä diftongiutuminen esiintyy vain ensi tavussa, ja siitäkin on esimerkkejä vain kahden Sulkavalla asuvan henkilön vastauksissa, joissa molemmissa on pyritty selittämään piirrettä. Jälkimmäisestä vastauksesta ilmenee myös vastaajan hieman leikillinen asenne kyseistä murrepiirrettä kohtaan: murteen säilyttämistä vaikka ymmärrettävyyden kustannuksella.

> Esim. ’pää’ voi olla *piä*, ’teen’ on *tien*. (N1n82-63)
> Puheen ymmärtämisen vaikeuttamisen maksimointia: ’maailma’ *mualima*. (N0m86-66)

Kahdessa nuorimman ryhmän vastauksessa on diftongiutumista nimitetty *viäntämiseksi.* Ensimmäinen, melko yleiskieliseksi itsensä määrittelevä opiskelijanainen sanoo pyrkivänsä välttämään sanojen viäntämistä, koska ne eivät tunnu omilta eivätkä kuulosta hyvältä. Toisen, melko murteellisena itseään pitävän naisen mielestä puhekumppanilla on vaikutusta siihen, millaista kieltä käytetään: vanhojen ja arvokkaampien kanssa muodollisempaa kieltä, mutta tuttujen kanssa murretta.

> Pyrin välttämään sanojen '*viäntämistä'* ja sopimattomien kaksoiskonsonanttien käyttöä (esim. *pittää* 'pitää'). Ne eivät tunnu omilta eivätkä kuulosta hyvältä mielestäni.
> Savon murre on tasoittunut, nyt on tullut hieman piirteitä karjalan murteesta. (N1n84-64)

> Vanhojen ja arvokkaampien ihmisten kanssa hieman muodollisempi kieli, murretta puhun kaikkien muiden kanssa, mutta oman kyläläisten, perheen ja kavereiden kanssa puhun enemmän '*viäntämällä*'. (N1n86-65)

Aineistossani pitkän *a*:n ja *ä*:n diftongiutuminen on hyvin säilynyt murrepiirre vanhimpien vastaajien puheessa ja paikallisessa kielenkäytössä, jossa se esiintyy sekä ensi tavussa että kauempana sanassa. Nuorilla piirteestä on esimerkkejä vain ensi tavun esiintymistä, mikä lienee merkki murrepiirteen tietoisesta korostamisesta. Piirre näyttää yleensäkin vaihtelevan puhekumppanin mukaan. Asia käy hyvin ilmi jo aikaisemmin esitetystä vastauksesta, jonka mukaan asiakkaiden kielenkäyttö saa paikallisen kaupan karjalaistaustaisen kassarouvankin *leventämään* puhumistaan. Vastauksista voi myös havaita, että piirre kasautuu joillekin vastaajille, kun taas toiset eivät käytä sitä juuri lainkaan, mikä on todettu myös Mielikäisen (1982: 285) ja Mantilan (2004: 328) tutkimuksissa.

Diftongiutumattomat muodot näyttävät lisääntyvän yleiskielen vaikutuksesta ja myös uudissanojen myötä (ks. myös Palander 2005a: 34–37). Myös paikallisten siirtolaisten vaikutus näyttää ilmeiseltä, ja he itse ovat omaksuneet kielenkäyttöönsä yleiskielen mukaisen muodon mieluummin kuin paikallisen diftongiutuneen muodon (ks. myös Leskinen 1974: 371). Opiskelemaan lähteneet nuoret ja muutamat työikäiset, varsinkin muuttajat, sanovat muualla kuin Sulkavalla pyrkivänsä välttämään sanojen *viäntämistä*, mutta heilläkin murteellisuus lisääntyy Sulkavalla käydessä. Myös Nuolijärvi on todennut, että savolaismuuttajien lomasuomessa eniten muuttuu suhtautuminen juuri pitkien vokaalien diftongiutumiseen: kun kaupunkisuomesta kyseinen piirre on lähes kadonnut, lomasuomessa se esiintyy kyselyn kaikilla savolaismuuttajilla (1986: 251).

Jälkitavujen diftongiutuminen näyttää poikkeavan ensi tavun diftongiutumisesta piirteen tietoisen kontrolloinnin suhteen (Leskinen 1974: 371). Yleiskielisyystutkimusten perusteella on oletettu, että puhuja pystyy kontrolloimaan sanan alussa olevaa murteellisuutta paremmin kuin jälkitavuissa olevaa piirrettä, minkä voi päätellä sellaisten muotojen avulla, joissa *aa* tai *ää* esiintyy sekä ensi tavussa että kauempana sanassa (esimerkiksi yksikön 3. persoona *paalaa*). Murreaineistojen perusteella on todettu, ettei kyseisen kaltaisissa näytteissä esiinny sellaista muotoa, jossa diftongiutuminen tapahtuisi sanan ensi tavussa, mutta jälkitavu olisi diftongiutumaton (**pualaa*), mutta päinvastaisia tapauksia esiintyy (*paaloo*). Jos siis sanan ensi tavu on diftongiutunut, myös sen jälkitavu on yleensä diftongiutunut (*pualoo*). (Palander 2005a: 41–43.)

Tutkimusten mukaan eri murteiden tyypillisimpiä piirteitä on pyritty luonnehtimaan murrematkimusten avulla (Mielikäinen 2005: 116). Havaintojeni mukaan eri murrealueella asuvat saattavat käyttää seuraavanlaisia hypersavolaisuuksia: *Savolaeset *huastoo savvoo. Emäntä *kuatoo kahvia. Isäntä *kyntee peltoo*. Savolainen pyrkii korjaamaan muodot oikeiksi (*huastaa, kuataa, kyntää*) osaamatta perustella asiaa. Vielä vaikeampi maallikon on selittää vieraalle, miksi savolainen kuitenkin sanoo: *Isäntä korjoo autova.* Jälkimmäisessä esimerkissä on kyse supistumaverbien diftongiutuneista muodoista. (Ks. myös Palander 2005a: 38.)

3.1.2. *e*:n labiaalistuminen

e-vartaloisten verbien preesensin yksikön ja monikon 3. persoonan muodoissa esiintyvä *e*:n labiaalistuminen eli muuttuminen *o*:ksi tai *ö*:ksi on yleisitämurteinen kannakselais-savolaisuus, joka ulottuu myös Etelä-Pohjanmaalle. Se on syntynyt persoonapronominin labiaalikonsonantin vaikutuksesta (**tuleβi* > *tulevi* > *tulovi* >> *tul(l)oo*). Piirre on mahdollinen aktiivin indikatiivin ja potentiaalin preesensissä, *lähtöö* 'lähtee', *lienöön* 'lienee' sekä passiivin potentiaalin preesensissä, *tultanoon* 'tultaneen'. (Kettunen 1930: 118; 1940 kartta 159; Palander 2005a: 75–76.)

Labiaalistumisesta on aineistossani esimerkkejä 13 vastauksessa. Vanhimman ryhmän 27 vastaajasta seitsemän on maininnut siitä esimerkkejä.

> männöö, tulloo, itköö (V0n30-12)
>
> Paljonko sinula *mänö* [!] aekoo ku ajat Juvale?-- Laettakee ne pyykit narule, että kerkiivät kuivuva enne ku sae *tulloo.* -- Siitä se rytäkkä *nousoo* ku miehet sen *näkköö*. (V0n30-13)
> *Männöö.* Lupsakassa keskustelussa *tulloo* murre helepommin esile --(V4m34-18)

Työikäisten 33 vastaajasta neljällä on esimerkkejä labiaalistuneista muodoista.

> mie, sie, *tulloo, männöö*, huastaa, kotväk, hyvvee, huonova, ossoo tehhä, tai eihä se ies ossoo. (T0n49-28)
>
> Hiljaa hyvä *tulloo*.-- (T2n51-31)
>
> Kohta se *tulloo* tuas kesäkin. *Piäsöö* tuas heittämää verkkoja vesile. (T1n53-34)
>
> ves *männöö* latteelle-- (T2n53-35)

Nuorimpien vastauksissa labiaalistuneita muotoja on vain kahden paikallisen henkilön vastauksessa. He ovat ryhmän murteellisin nainen ja vastaushetkellä vielä Sulkavalla asuva nuori mies, joka sanoo puhuvansa murteen ja yleiskielen sekoitusta. Kumpikin on paneutunut vastaamiseen hyvin ja pyrkinyt selittämään labiaalistumista.

Paljon kaksoiskonsonantteja: *tulloo, männöö* (sanan viimeiset kirjaimet vaihtuu). (N0m86-66)

-- tupla *l* esim. *tulloo,* --
e:n muuttuminen *o*:ksi tai *ö:*ksi esim. *lähtöö, suojeloo*;
n:n jääminen pois joidenkin sanojen lopusta (esim. eihä se, *tulooha* [!] se, kaikkiha on). (N1n86-65)

Jälkimmäisessä esimerkissä yleisgeminaatio puuttuu sanasta *tulooha*, jollainen muoto *mänö* 'menee' oli myös vanhimpien ryhmän vastaajalla (V0n30-13). Käsittelen ilmiötä yleisgeminaation yhteydessä.

e:n labiaalistumisesta on esimerkkejä etenkin paikallisten vanhimpien ja työikäistenkin vastauksissa, joissa yleisimpiä verbejä ovat *mennä* ja *tulla* (*männöö*, *tulloo*). Poismuuttaneet ja nuoret ilmeisesti pyrkivät välttämään piirrettä. Myös Nuolijärvi on todennut, että savolaismuuttajat ovat hylänneet labiaalistumisen lähes kokonaan kaupunkiympäristössä, mutta lomalla entisessä kotiympäristössä murrepiirteeseen on helppo palata (1986: 96, 250–252).

3.1.3. Diftonginreduktio

Savolainen diftongin redusoituminen koskee *i, u* ja *y* -loppuisia diftongeja, joiden alkukomponenttina on väljä tai puolisuppea vokaali (*ai, äi, oi, öi, ei; au, eu, ou; äy, ey, öy*). Tällaiset diftongit pyrkivät jälkiosaltaan väljenemään eli lähenemään alkukomponenttia, ja samalla diftongin alkuosa pitenee. Diftongien redusoituminen on vähittäinen äänteenmuutos, jossa voi havaita eri asteita. Savolaismurteen vahvin reduktioalue on Pohjois-Savossa ja Pohjois-Karjalan pohjoisosassa. Kaakkoismurteissa piirrettä ei tavata. (Kettunen 1930: 117, 134; 1940 kartta 158). Palander on tutkimuksissaan havainnut, että Savonlinnan seudulla alueen pohjoismurteissa Savonrannalla ja Enonkoskella reduktio on vahvaa, mutta se lievenee kaakkoismurteita lähestyttäessä (2005: 44).

Omassa aineistossani diftonginreduktiosta on esimerkkejä 18 lomakkeessa, joista vanhimman ryhmän vastauksia on 12 ja työikäisten vastauksia kuusi. Piirteen kirjoitusasu on valitettavan usein tulkinnanvarainen, eikä redusoitumisen aste siitä useinkaan ilmene. Sanan kirjoitusasu ei myöskään välttämättä vastaa puhujan kielenkäyttöä, sillä yleensä on totuttu kirjoittamaan yleiskielellä. Todennäköisesti kuitenkin vastaajat ovat tunnistaneet murrepiirteen omakseen, koska ovat kirjanneet sen esimerkkien joukkoon. Nuolijärvi on kuvannut puheessa ilmenevää reduktioasteen vaihtelua tunnuslukujen avulla (1986: 51–54), mikä ei kuitenkaan kirjoitetuissa vastauksissa tule kysymykseen.

Vanhimpien ryhmän 27 vastaajasta 12 on maininnut diftonginreduktiosta esimerkkejä vastauksissaan. Redusoitumatonta kirjoitusasua ovat käyttäneet ryhmän yleiskielisimmät vastaajat: paluumuuttaja-opettaja (V2n22-01) ja toinen naishenkilö, jolla on ollut karjalaispuoliso (V0n33-17). Melko yleiskieliseksi itsensä määrittelevä V2n22-01 on esimerkissään käyttänyt kahdessa sanassa redusoitumatonta (*vieraita*, *laittoo*) ja yhdessä redusoitunutta kirjoitusasua (*saonakin*). Jälkimmäinen redusoitumaton sana *laittoo* on kuitenkin diftongiutunut, mikä on ehkä osoitus halusta myötäillä kotiseudun murretta.

> On tulossa *vieraita*. Pittää leipova ja *laittoo* ruokoo jo etukätteen. *Saonakin* pittää lämmittee myöhemmin. (V2n22-01)

Myös V0n33-17, samoin kuin parikkalalaissyntyinen nainen V3n25-04, käyttävät redusoitumatonta kirjoitusasua, mikä on ehkä karjalan murteen vaikutusta (ks. Kettunen 1940 kartta 158).

> *laiskat* jalat, silimäluomet *roikkuu*. (V0n33-17)
> *käykee toistenkii* (V3n25-04)

Sitä vastoin sääminkiläissyntyinen nainen on käyttänyt täysin yleiskielistä kirjoitusasua karjalanmurteisesta sanonnasta (ks. myös Palander 1999: 319):

> *käykää* pihassa (V3n35-21)

Piirteen kirjoitusasun tulkinnanvaraisuus aiheuttaa ristiriitaa varsinkin murteellisimpien henkilöiden vastausten analysoinnissa. Seuraava sulkavalaissyntyinen nainen, joka on välillä asunut 34 vuotta Pohjois-Savossa, Heinävedellä, käyttää puheessaan vahvasti redusoituneita muotoja kertoessaan kaupunkilaisveljensä matkineen hänen murteellista puhettaan, että *aatola ajjaa.* Itse hän kuitenkin kielsi koskaan puhuneensa niin *leveästi*. Kirjoitusasu vaihtelee:

> *Kaupungissa* asuva veli matki, kun puhuin*, huastoin*, *oikeeta* [!] savon sanoja. (V2n30-11)

Seuraavalla melko savolaisella henkilöllä kahdeksasta diftongin reduktiotapauksesta osa on kirjoitusasultaan redusoituneita (*aekoo*, *laettakee*) ja osa redusoitumattomia (*kauheeta*, *kaurahalameese*, *käykee, akkiloitte, asijoita*). Kirjoitusasu vaihtelee vastaajilla yleisesti.

> Paljonko sinula männö *aekoo* ku ajat Juvale? *Laettakee* ne pyykit narule,että kerkiivät kuivuva enne ku sae tulloo. /*Kauheeta*, nyt ne lehmät karkoo *kaurahalameese*, siitä se rytäkkä nousoo ku miehet sen näkköö./ *käykee* vua vähäks *aekoo* leppeemää ni huastellaa, ei sinne luavule ennee pitkä matka oo, tuosta vua kierrätte lavo ympär mänevöö tietä ja sitte oja vartta pitkin ni alattekkii olla perilä. / Vieläkö työ kauva *akkiloitte* niitä *asijoita*? (V0n30-13)

Tulokee *käymään*. (V0n30-14)

Tulokee *käömää. Käökee* kylässä. *Käökee* pöytää. *Kaonis* ilema. (V0n37-24)

Tulokeehan *käömää*. Männääkö jo *saonaa*.(V0n38-26)

Hyvvee *päevee*. Ootko *savolaenen*? (V4m34-18)

Öönä *allakallaejassa* (V0n29-09)

Ku on olluna *näehi savolaisii* kansa *aena* tekemisissä, ni puhekkii on *säelynä savolaisena*. Ei levveenä, mutta sellasena niinku sitä tiälä *päe* huastetaa. (V0n35-19)

Viimeisessä esimerkissä vastaaja viittaa tietävänsä, ettei täkäläinen savon murre ole niin *leveää* kuin jossakin muualla, ilmeisesti Pohjois-Savossa.

Työikäisten ryhmässä piirre esiintyy kuudessa vastauksessa, joista kolmessa redusoituminen ilmenee kirjoitusasusta.

Myö männää Kuopioo ens´ pyhänä *käymää. Aeka* kylömijä ilemoja on pitäny. (T1n53-34)

Puhun mielestäni *aeka savolaesittain*. -- *paestaa voella*-- (T3n66-57)

Eihän tuota piäse ennee *oikee* kenenkää kansa viäntämää murretta, sen enempee ku kirjakieltäkää, ku *kaikila* on nii kiire, etteivät jouva ies nuapurii turisemmaa. (T0n49-28)

Tulukee *käymään*. (T2n51-31)

Piirre esiintyy myös kahdessa pois muuttaneen vastauksessa, joista miehellä redusoituneessa ja naisella redusoitumattomassa muodossa. Myös Nuolijärven tutkimuksissa on todettu, että Helsinkiin muuttaneet savolaisnaiset ovat lähes tyystin luopuneet redusoituneista diftongeista, mutta miehillä piirre on yleensä säilynyt (1986: 52). Vaikka muuttajat kaupunkiympäristössä pyrkivät välttämään tai ainakin lieventämään diftonginreduktiota, sen osuus savolaisympäristössä lisääntyy selvästi, ja sielläkin miehillä enemmän kuin naisilla (1986: 245–247). Tästä on viitteitä myös aineistoni muuttajilla. Vaikka monilla savolaismuuttajilla ei enää puheessaan redusoituneita diftongeja olisikaan, heidän ääntämyksessään on silti jokin savolaisille vokaaleille ominainen väljyys, johon eteläsuomalaisen korva reagoi (1986: 53). Puheen *leventämiseen* on vanhimman ryhmän vastaajien (V2n30-11 ja V0n35-19) lisäksi viitannut myös seuraava Etelä-Suomeen muuttanut mies (T4m58-46).

-- *kaeken* mualiman --. Yleisesti *puheen leventäminen*. (T4m58-46)

Otat sie lissää *maitoo*? (T4n64-52)

Nuorimpien vastauksissa ei ole merkkejä diftonginreduktiosta, vaikka potentiaalinen esiintymätapaus yhdessä vastauksessa onkin:

kaikkiha on, --*maitova*-- (N1n86-65)

Diftonginreduktio näyttää aineistoni mukaan sellaiselta murrepiirteeltä, joka ilman suurempaa korostusta ilmenee paikallisessa puheessa ainakin jonkinasteisena puheen *leventämisenä*, mutta kirjoitusasussa se ilmenee vain erityisesti korostettuna.

3.1.4. Svaavokaali

Savolaismurteille tyypillinen svaa- eli loisvokaali esiintyy konsonanttiyhtymissä *lk, lkk, lp, lpp, lm, lh* ja *lv*. Kun konsonanttiyhtymän edellä on vokaali *a, ä, o, ö* tai *e*, tämä ylimääräinen vokaali on sama, esimerkiksi: *halako, kolokko, toloppa, hölömö, kelevata*. Kun konsonanttiyhtymää edeltää suppea vokaali *i, u* tai *y*, svaavokaali voi olla sama kuin se tai sitä väljempi, *e, o* tai *ö*. Sulkavalla käytetään väljempää, puolisuppeaa vokaalia, esimerkiksi *ilema, kuloma, kylömä*. (Palander 1999: 303; 2005a: 51.) Svaavokaalia esiintyy Pohjanmaan murteissa vielä runsaammin kuin savolaismurteissa. Kannaksen murteista sitä ei ole tavattu. (Kettunen 1930: 120; 1940 kartta 199) Svaavokaalin esiintymistä on tutkittu savolais- ja kaakkoismurteiden raja-alueella ja todettu, että Savon ja Karjalan maakuntaraja, joka erottaa savolais- ja karjalaispiirteet toisistaan, toimii edelleen vedenjakajana svaan esiintymisen suhteen (Saukkonen 1967: 30–31; Palander 2001: 31–37).

Aineistossani svaavokaalista on esimerkkejä 21 vastauksessa, joista 12 vanhimpien, kahdeksan työikäisten ja yksi nuorimman ryhmän vastauksissa.

Vanhimpien ryhmässä svaa on melko yleinen ja esiintymätapaukset ovat *kylömä, silemä* -tyyppisiä. Parikkalalaissyntyisellä naisella (V3n25-04) on kuitenkin aineiston ainoa svaaton esimerkki, mikä viitaa hänen karjalaistaustaansa (ks. kartta 199).

> *olkee* [!] hiljaa, käykee toistenkii (V3n25-04)
> *Heleppo silemäle* --, Tulloo *kylemee* [!] vettä. (V0n29-09)
> *kaurahalameese* (V0n30-13)
> *tulokee* käömää, *olokee* hyvät, kaonis *ilema*. (V0n37-24)

Kirjoitusasu on saattanut tuottaa joillekin vastaajille vaikeuksia, mikä selittänee vastauksissa esiintyvät erikoiset muodot (**kylemee* pro *kylömee*, **pilokkoo* pro *pilekkoo* ja **pilakka* pro *pilekka*):

> Älä **pilokkoo* [!]: **pilakka* [!] männöö ommaan *nilikkaa*. -- *silimäluomet* roikkuu.-- (V0n33-17)

Pitkään Leppävirralla ja Heinävedellä asunut vastaaja käytti havaintojeni mukaan myös suppeavokaalista svaata (ks. Kettunen 1930: 126; Palander 2001: 34).

kylömä, silemä [myös *kylymä, silimä*] --. (V2n30-11)

Jos paikannimeen voidaan liittää alueen tyypillinen murrepiirre, sitä on helpompi jäljitellä, ja se jää paremmin mieleen (Mielikäinen 2005: 103). Niinpä svaallinen pitäjännimi *Sulokava* on yleinen paitsi paikallisten, myös ulkopaikkakuntalaisten puheessa.

Tuas souvetaan *Sulokavalla*. (V4n23-02)
Sulokava, *Sulokavala* (yks ällä), *helepommin* --. (V4m34-18)

Työikäisten ryhmässä svaavokaalista on esimerkkejä kahdeksassa vastauksessa, joissa kaikissa se on sulkavalaistyyppinen, myös muuttajilla. Kahdessa ensimmäisessä muuttajan vastauksessa, joissa on mainittu svaallinen pitäjännimi, on myös havaintoja piirteen herättämästä huomiosta, josta kerron tarkemmin hieman tuonnempana.

Tulin nuorena '*Sulokavalta*', mutta ihmiset eivät ymmärtäneet sitä, joten jouduin siistimään kieltäni. (T4m58-46)

tiälä *Sulokavalla*
(Vävy Helsinkiläinen >) *'Sulokavan mummo'*, huusi Stockmannilla. Kävin puhumaan ranskaa. (T2n53-35)

pölökky, männä *talavena* (T4n56-42)
kylömijä ilemoja (T1n53-34),
kolome (T0n56-40)
olokee (T0n61-49)
näläkä'nälkä' (T0n68-58),

Jo aikaisemmin mainitun, melko murteellisen naishenkilön vastauksessa sanastolliset murteellisuudet ovat ilmeisesti ohittaneet äänteelliset seikat, koska vastaaja on käyttänyt svaatonta muotoa *hölvätä* rasvaa 'voidella rasvalla' (T3n66-57).

Nuorimmilla svaavokaalista on esimerkki vain ryhmän murteellisimman naisen vastauksessa:

jalaka 'jalka' (N1n86-65)

Svaavokaali on luokiteltu laaja-alaiseksi puhekielen piirteeksi, jonka perusteella ei voi tarkasti tunnistaa puhujan kotiseutua ja murretaustaa. Mielikäisen mukaan sen on yleiskielisyystutkimuksissa todettu säilyvän miehillä paremmin kuin naisilla. Nuolijärven mukaan svaavokaali on lähes kokonaan kadonnut Helsinkiin muuttaneilta savolaisnaisilta.

Heidän lomasuomessaan svaan osuus kuitenkin lisääntyy huomattavasti, ja naiset saattavat maalaisympäristössä käyttää sitä yhtä lailla kuin miehetkin. (Mielikäinen 1982: 284–285; Nuolijärvi 1986: 63–66, 248–249; Mantila 2004: 326). Lisäksi tutkimuksissa on todettu, että *silimä*-tyyppinen suppeavokaalinen svaa on leviämässä savolaisen murrealueen itä- ja kaakkoislaidalla (Palander 2005a: 52–55), mistä lienee oireena myös yksittäinen poikkeus sulkavalaistyypistä: *Tulukee* käymään (T2n51-31).

3.1.5. Vokaaliyhtymä *ea, eä*

Jälkitavujen *ea, eä* -yhtymissä on savolaismurteissa runsaasti vaihtelua: *pimiä ~ pimmii ~ pimmee* ja *korkia ~ korkii ~ korkee* -tyypit vaihtelevat. Pohjoissavolainen variantti *ee* (*korkee* 'korkea') on ollut Sulkavalla yleisin edustus. Sen sijaan *ii*-variantti (*korkii*) on yleinen Savonlinnan seudun itäosien ja Pohjois-Karjalan eteläosien murteille sekä lähellä oleville kaakkoismurteille. Vanhaa eteläsavolaista *korki(j)a*-tyyppiä tavataan hyvin harvoin. (Kettunen 1930: 113–115; 1940 kartta 191; Palander 2001: 26–27; 2005a: 58.) Pohjoissavolaisista murteista peräisin oleva pitkävokaalinen tyyppi *ee* on leviämässä yleiseen käyttöön koko alueella. Mielikäisen mukaan muutos etenee nomineista (*korkee*) yksikön partitiiveihin (*sormee*) ja I infinitiiveihin (*lähtee*), ja hän nimittää kehitystä morfologiseksi diffuusioksi. (Mielikäinen 1994: 113–115, 128–129; Palander 2005a: 58.)

Vanhimman ryhmän vastauksissa on vallalla pitkävokaalinen tyyppi *ee*:

Elä *änkee*. (V0n29-09)
levveenä (V0n35-19)
ex. Eläkeliiton puh.joht. sanoi: 'terve tulloo' - *karmeeta*. (V3n35-20)
Kauheeta. (V0n30-13)

Työikäisten vastauksissa *ee*:llinen muoto on myös vallalla. Vain ryhmän karjalaistaustaisella vastaajalla (T2n53-35) on *ee*:llisen muodon ohessa *ii*:llinen muoto *kipiä*, jonka sijasta Sulkavalla yleensä on muoto *kippee*.

levveetä savvoo (T2n51-31)
levveesti (T4m58-46)
Ves männöö *latteelle*. --*kipiä* --[!] (T2n53-35)

Puhekielisyystutkimuksissa on todettu, että kyseinen jälkitavujen *ea, eä* -vokaaliyhtymien monoftongiutuminen (*järvee, puuroo*) on yleistyvä puhekielen piirre, joka nopeasti leviää sekä maantieteellisesti että sosiaalisesti. Se näyttää leviävän nope-

ammin naisten ja nuorten kielessä. (Mantila 2004: 326–327.) Nuolijärven mukaan savolaismurteet ja helsinkiläispuhekieli ovat molemmat monoftongiutuneiden muotojen kannalla (1986: 137).

3.1.6. Konsonanttien yleisgeminaatio

Konsonantien yleisgeminaatiossa lyhyen painollisen tavun jälkeinen yksinäiskonsonantti voi pidentyä tai jopa kahdentua eli geminoitua pitkän vokaalin tai diftongin edellä (*lukkee* 'lukea', *sammoo* 'samaa', *vettää* 'vetää') (Palander 1999: 303–304). Yleisgeminaatiota esiintyy lähes kaikissa itämurteissa. Ulkopuolelle jäävät vain ns. savolaiskiila, suurin osa Päijät-Hämettä ja Savitaipaleelta Virolahdelle ulottuva kaakkoismurteiden vyöhyke. (Mielikäinen 1981: 172.) Piirre näyttäisi levinneen Varsinais-Suomen seudulta Kannakselle ja sieltä itämurteisiin (Kettunen 1930: 105; 1940 kartta 2).

Yleisgeminaatiosta on aineistossani diftongiutumisen jälkeen eniten esimerkkejä eli 28 vastauslomakkeessa, joista vanhimman ryhmän vastauksia on 14, työikäisten 10 ja nuorimman ryhmän vastauksia neljä.

Vanhimman ryhmän 27 vastaajasta 14 on maininnut piirteestä esimerkkejä, yleisimpinä verbit *männöö* ja *tulloo,* jotka ovat olleet esillä jo labiaalistumisen yhteydessä. Myös ryhmän yleiskielisin paluumuuttaja-opettaja (V2n22-01) käyttää yksinomaan geminoituneita muotoja (*tervehtimmään, mukkaan, pittää, etukätteen*). Murteellisimmilla vastaajilla geminoituneet muodot ovat yleisiä ja odotuksenmukaisia, myös muuttajilla.

> En pyri puhumaan yleis- tai kirjakieltä, kun en *ossoo.* En *ossoo sannoo*. (V0n29-09)
> Jos jouvun *puhheen pittoon* yritän puhua kirjakieltä, jos pidän puhetta. (V2n30-11)
> Tavallista *savvoo*. (V3n37-23)
> Ompas tää *hyvvee*. (V0n37-24)
> *Hyvvee* päevee*, hyvvee* piäsiistä Ei murteesta oo *mittää haittoo*, päevvastoin. (V4m34-18)
> En *ossoo* sanoja [yl. sannoo] *mittää* erityisempee. -- *levveenä* (V0n35-19)

Jälkimmäisen esimerkin muoto *en ossoo sanoja* 'en osaa sanoa' poikkeaa tavanomaisesta sulkavalaismuodosta *en ossoo sannoo ~ sanova*.

Lisäksi vastausten joukossa on mainittu kysymyspronomini *mittee* 'mitä', jota Palanderin mukaan käytetään savon murteessa yleisesti (1999: 85, 86). Vastaaja (V2n38-27) mainitsee muodon *mittee se hyvee* esimerkkinä puheeseensa tarttuneista pudasjärvisistä piirteistä.

Työikäisten 33 vastaajasta kymmenellä on esimerkkejä yleisgeminaatiosta.

tulloo, männöö, hyvvee, ossoo tehhä, eihä se ies *ossoo, ennee, turisemmaa*-- (T0n49-28)

Hiljaa hyvä *tulloo. levveetä sahvvoo* [!] (T2n51-31)

7. Kuopiossa naurettiin MIE ja SIE, mutt *levveetä savvoo* huastovatte ite. Huvitti!
ves *männöö* latteelle-- En keksi näin äkkiä *lissee*! --eikä *ossoo* kirjottoo tätä puhekieltä (T2n53-35)

Myös muuttajilla yleisgeminaatio on säilynyt ainakin useimmin käytetyissä sanoissa (*pittää*, *levvee*, *lissää*), vaikka monet muut piirteet, kuten jälkitavun diftongiutuminen, ovat väistyneet.

Töissä *pittää* yrittää puhua yleiskieltä -- (T4n55-39)

levveesti (T4m58-46)

Otat sie *lissää* maitoo? Nyt meijän *pittää* mennä -- (T4n64-52)

Muutamat työikäisten ryhmän vastaajat ovat pyrkineet selittämään yleisgeminaatiota metakielen avulla. Vastauksissa on kielenainesesimerkkien lisäksi sanallisia selityksiä (ks. Mielikäinen 2005: 100). Joissakin vastauksissa on yleiskielen mukainen muoto muutettu murteelliseksi tai päinvastoin ja muutamissa on selityksenä käytetty myös kielioppitermiä *kaksoiskonsonantti* tai *konsonanttien kahdentuminen*:

’osaa’ *ossaa* (T0n68-58)

en osaa sanoa > savoksi en *ossoo sannoo*” (T3n58-45)

mie, kaksoiskonsonantti esim. *ossaan* (T4m54-37)

elä ’älä’, konsonanttien kahdentumista (esim. *eppäile*) jne. (T0n58-47)

Nuorten ryhmän kymmenestä vastauksesta konsonanttien geminoitumisesta on esimerkkejä vain neljässä, joissa kaikissa on myös pyritty selittämään murrepiirrettä metakielen avulla. Selityksinä on käytetty termejä *tupla l* ja *kaksoiskonsonantteja*:

Paljon kaksoiskonsonantteja : *tulloo, männöö* (sanan viimeiset kirjaimet vaihtuu). (N0m86-66)

tupla l esim. *tulloo, pallaa; minnuu, sinnuu*
n:n jääminen pois joidenkin sanojen lopusta (esim. eihä se, *tulooha* [!] se, kaikkiha on). (N1n86-65)

Jälkimmäisessä esimerkissä kiinnittää huomiota yleisgeminaation puuttuminen sanassa *tulooha*. Samanlainen tapaus on myös vanhimman ryhmän vastauksessa.

Paljonko sinula *mänö* [!] aekoo ku ajat Juvale? (V0n30-13)

Edellisenkaltaista, poikkeuksellista likvidojen ja nasaalien, joskus myös klusiilien geminoitumattomuutta on havaittu verbimuotojen *tuloo*, *männöö*, *panoo*, *tekköö* ja *pitää* yhteydessä. Ilmiötä on selitetty pikapuheisuutena. (Mielikäinen 1981: 176–177.)

Ryhmän Helsinkiin muuttaneen naisen (N4n77-61) vastauksesta paljastuu selvästi murretta välttelevä asenne, mikä voi johtua hänen toimittajan työstään. Murrepiirteistä hän on vastauksessaan viitannut ainoastaan yleisgeminaatioon mainiten, että *joihinkin sanoihin tulee satunnaisesti toinen konsonantti*. Ilmaus jo sinänsä osoittaa passiivista suhtautumista piirteen käyttöön. Vastaaja on kuitenkin huomannut kielenkäyttönsä vaihtelevan ja sanoo murteensa selvästi voimistuvan kotiseudulla.

3. Joihinkin sanoihin tulee satunnaisesti toinen konsonantti, mitään > *mittään*, pitää > *pittää* jne.
5. Kun tulen Sulkavalle, murteeni selvästi voimistuu. Kun puhun vanhusten kanssa, puheeni yleiskielisyys korostuu.
6. Töissä pitää puhua yleiskieltä. Se on luontevaa. (N4n77-61)

Seuraava, melko yleiskieliseksi itsensä määrittelevä nainen on myös kiinnittänyt huomiota savon murteen tyypillisiin piirteisiin ja sanonut pyrkivänsä välttämään niitä puheessaan. Geminoitumista hän on nimittänyt *sopimattomien kaksoiskonsonanttien käytöksi*, mistä ilmenee hänen murretta välttelevä asenteensa.

4.Pyrin välttämään sanojen 'viäntämistä' ja sopimattomien kaksoiskonsonanttien käyttöä (esim. *pittää* =pitää). Ne eivät tunnu omilta eivätkä kuulosta hyvältä mielestäni. (N1n84-64)

Vastauksista päätellen konsonanttien geminoituminen esiintyy sulkavalaisten kielenkäytössä yleisesti. Kuitenkin opiskelupaikkaan sitoutunut, nuorimman ryhmän yleiskielisin naisinformantti pyrkii välttämään piirrettä, ja myös Helsinkiin muuttaneen naisen puheesta se on jäänyt pois.

Yleisgeminaatio on luokiteltu svaavokaalin tapaan laaja-alaiseksi puhekielen piirteeksi, jonka perusteella ei voi tarkasti päätellä puhujan kotiseutua. Maaseudulla piirre on edelleenkin yleinen, mutta kaupungeissa se osoittaa sosiaalista leimautumista sukupuolen ja koulutustaustan mukaan. Yleiskielistymistutkimuksissa piirrettä pidetään maskuliinisena, ja kaupunkikielessä se näyttää väistyvältä nuorten naisten kielenkäytössä (Mielikäinen 1982: 285; Nuolijärvi 1986: 54–59; Mantila 2004: 326). Nuolijärven tutkimuksissa on todettu Helsinkiin muuttaneiden savolaisten ilmeisen tietoisesti karttavan yleisgeminaatiota, koska sillä näyttää olevan taipumusta kerätä joukkoonsa muitakin murrepiirteitä, kuten diftongiutumista ja labiaalistumista. Geminaatio säilyy kuitenkin hengissä savolaismuuttajilla määräsanojen ja -muotojen varassa. Tällaisia leksikaalistumia ovat esimerkiksi sanat *tullee*, *ossaa*, *sannoo*, *puhhuu*, *savvoo*, *ennää*, *mittää*, *jottain* ja *ylleensä*. (1986: 57.) Yleisgeminaatio näyttää olevan hyvin tiedostettava piirre, joka voidaan helposti jättää pois tai ottaa käyttöön, mikä on todettu vertailtaessa savolaismuuttajien kaupunkisuomea ja lomasuomea (1986: 247–248). Leskisen mukaan yleisgeminaatio on säilynyt siirtolaisilla harvinaisen hyvin. Piirteen säilyminen noudattaa ikäluokkajakoa, ja se on yleisempi

vanhimpien ikäryhmien kielessä, mutta pyrkii yleiskielen vaikutuksesta katoamaan nuorempien kielestä. (1974: 362–363.)

3.1.7. Yleiskielen *d*:n murrevastineet

Painollisen tavun vokaalin ja *h*:n jälkeinen *t*:n heikko vastine on yleisitäsuomalaiseen tapaan *j*, *v, h* tai kato (*pata* : *paan*, *muta* : *muvan*, *paita* : *paijan; suaha*) (Kettunen 1930: 110; 1940 kartta 65; Palander 2005a: 89–90). Jotkut sanat voivat olla vaihteluttomia, kuten *äiti* ja *täti*. Sanojen *sota* ja *edes* astevaihtelu horjuu: *sota*: *soan ~ sovan ~ sotan; edes ~ ees ~ ies ~ etes.* Äännelain vastaisen muodon *etes t*:llisyys selittyy siten, että *edes* kuuluu nuoriin yleiskielen lainoihin, jossa *d* on substituoitu *t*:llä. (Palander 2005: 90, 93.)

Vanhimman ryhmän 27 vastaajasta 11 on maininnut esimerkkejä yleiskielen *d*:n murrevastineista, jotka savon murteessa yleensä ovat *j, v* tai *kato.*

Lähetkö mukkaan? En *jouva* tännään. (V2n22-01)
Tuas *souvetaan* Sulokavalla. (V4n23-02)
kaije 'kaide' (V3n26-05)
kuava, jouvva, pöyvvällä, *ehin* 'ehdin' tai 'etsin'. Jos *jouvun* puhheen pittoon -- (V2n30-11)
enne ku *sae* tulloo, *lavo* ympär (V0n30-13)
pöyvälä (V4m34-18)
Ku on olluna *näehi* 'näiden' savolaisii kansa aena tekemisissä -- (V0n35-19)
Minä *lähen* makkoomaan. (V0n36-22)
Pittää *viijä* vasta mukkaa. (V0n38-26)

Edellä mainituista äännelain vastaisista tapauksista on pari esimerkkiä. Ensimmäisessä esimerkissä on *t*:llinen muoto *edes*-sanasta, josta Sulkavalla yleensä käytetään *ies*-muotoa. Toisessa esimerkissä paikkakunnan nimi Pudasjärvi on *t*:llisessä muodossa.

En *etes* ossookkaa kirjakieltä. (V3n28-08)
Putasjärvi (V2n38-27)

Työikäisten ryhmän 33 vastauksesta seitsemässä on esimerkkejä *d*:n murrevastineista. Piirre esiintyy myös muuttajilla, joiden joukossa on myös pitkälle kouluttautuneita. Esimerkeissä on muun muassa sanoja *tehhä*, *meijän*, *lähetään*, elä *huuva*, *käet* taskussa. Myös verbi *kehata* 'viitsiä' on mainittu kahdessa vastauksessa.

ossoo *tehhä*, tai eihä se *ies* ossoo, -- etteivät *jouva ies* nuapurii turisemmaa (T0n49-28)
meijän kissa (T1n53-34), *meijän* pittää mennä (T4n64-52)
lähetään (T0n57-44), *lähetään* (T2n73-60)

kehata ['viitsiä'], elä *huuva*! (T4m58-46)

Murresanoja ja sanontoja aina tilanteen tullen. Ei sitä itse aina edes huomaa ennen kuin toiset huomauttelevat, kuten *käet* taskussa, palentaa, ym. savolaismuotoja vähän sanasta kuin toisesta. (T4n65-55)

Nuorimpien ryhmässä neljässä vastauksessa on esimerkkejä yleiskielen *d*:n murrevastineista, joita ryhmän murteellisin nainen (N1n86-65) on myös pyrkinyt selittämään. Nuorten vastauksissa on mainittu samoja sanoja kuin edellisessäkin ryhmässä (*tehhä*, *meiän*, *teiän*, *lähen* sekä *en tiiä* 'en tiedä').

d:n jättäminen pois tai muuttaminen *t*:ksi (esim. *lähen*, *tiesel*-auto) (N1n86-65)

en tiiä (N1n81-62)

miun, siun, *meiän, teiän*. (N1n82-63)

tehhä (N0m86-67)

Puhekielisyystutkimuksissa on todettu, että itäsuomalainen katoedustus on hyvin leviävä piirre, mitä osoittaa esimerkiksi se, että Jyväskylän puhekielen tutkimuksessa koululaiset osoittautuivat olevan murteellisimmalla eli kadon kannalla (Mielikäinen 1982: 284). Katoedustus on levinnyt myös esimerkiksi Helsingin puhekieleen *me, te, he*-pronominien genetiivi- ja akkusatiivimuodoissa sekä *tietää*-verbin muodoissa (*meijän, en tiiä*) sekä kirjakielen *hd*-yhtymän vastineissa muutamissa suurfrekvenssisissä sanoissa (*yheksän, lähetään, mahoton*) (Paunonen 2005a: 166). Samanlaisia havaintoja on tehty myös muissa tutkimuksissa (Mantila 2004: 327; Palander 2005a: 92). Omassa aineistossani piirteestä on esimerkkejä myös Helsinkiin muuttaneilla sekä akateemisen koulutuksen saaneilla: *meijän* (T4n64-52), *käet* (T4n65-55) ja *en tiiä* (N1n81-62). Kyseiset esimerkit vahvistavat edellä mainittuja tutkimustuloksia piirteen leviämisestä. Vastauksissa ei ole esimerkkejä *t*:n heikon asteen yleiskielisistä vastineista.

Nuolijärven tutkimuksissa on todettu, että Helsinkiin muuttaneiden savolaisten runsas *d*-edustus ja vähäinen murteellisuus on yllättävää: savolaismuuttajat ovat lähes yhtä yleiskielisiä kuin syntyperäiset helsinkiläiset. Helsingin puhekielessäkin katoedustus on sitä yleisempää, mitä nuoremmista on kyse. (1986: 99, 102–104.) Yleiskielistyminen näkyy tavallisesti vokaalienvälisessä asemassa (*suodatin, todennäköinen*).

3.1.8. Yleiskielen *ts*:n murrevastineet

Yleiskielen *ts*-yhtymää vastaa savolaismurteissa *ht*, joka vaihtelee *t*:n tai *h*:n kanssa. Pohjoissavolainen tyyppi *mehtä* : *metän* on ollut koko Savonlinnan seudun murteistolle lei-

mallinen ja on valtavarianttina eteläsavolaisissa murteissa. Kaakkoissavolainen *mehtä* : *mehän* esiintyy itäisten savolaismurteiden eteläosissa ja kaakkoismurteiden pohjoisosissa. (Kettunen 1930: 107; 1940 kartta 8; Palander 1999: 305; 2001: 28; 2005a: 96). Sulkava ja Puumalan itäosat kuuluvat jo selvästi *mehtä* : *mehän* -tyyppiin (Palander 2001: 28, Mielikäinen 1981: 129–133). Yleiskielen *ts*:n vastine on eri puolilla kaakkoismurteita erilainen. Tyyppi *metsä* : *metsän* on esiintynyt alueen eteläosissa ja Kannaksen murteissa ja tyyppi *messä* : *messän* Viipurista pohjoiseen. (Kettunen 1930: 107; 1940 kartta 8; Leskinen 1974: 366; Lehikoinen 2005: 148.) Palanderin aineistoissa (2001: 23) *ts* esiintyy toistuvasti Saaren, Parikkalan ja Ruokolahden vanhakantaisimmilla murteen puhujilla, mistä voi päätellä, ettei kysymyksessä ole yleiskielisyys.

Omassa aineistossani vanhimman ryhmän neljässä vastauksessa on vain jokunen maininta yleiskielen *ts*:n murrevastineista. Niiden perusteella voidaan kuitenkin todeta, että sanojen edustus on tyyppiä *mehtä* : *mehän*:

mehtä, *ehin* [’etsin’ tai ’ehdin’] (V2n30-11)
mehässä/*mehtä* (V4m34-18)
Kahtokee perrään lapsia. (V0n38-25)

Seuraava, melko yleiskieliseksi itsensä määritellyt naisvastaaja on käyttänyt esimerkissään yleiskielistä *vatsa*-sanaa, joka savossa on *maha*. On mahdollista, että kannakselaispuolison murteella on ollut vaikutusta asiaan (ks. Kettunen 1940 kartta 8).

*Vatsa*nahka pingottuu -- (V0n33-17)

Työikäisten muutamat esimerkit viittaavat siihen, että vanha *mehtä* : *mehän, mehässä* -tyyppi olisi edelleen käytössä. Edustus vaihtelee runsaasti, ja havaintojeni mukaan *mehtä* : *metän, metässä* alkaa nykyään olla yleisempi. Samoin tyyppi *kahtoo* : *kato*, *katon* ’katsoo, katso, katson’ lienee nykykäytössä yleisempi kuin *kahtoo* : *kaho*, *kahon*, vaikka aineistossani on esimerkki nimenomaan jälkimmäisestä variantista.

mehtä (T4n56-42)
kaho (T0n57-44)

Nuorimman ryhmän vastaajilla ei ole aineistossani tapauksesta esimerkkejä.

Yleiskielen ja yleispuhekielen vaikutuksesta murteellisten varianttien rinnalle ovat tulleet *ts* ja *tt* (Palander 2005a: 96). Läntiset *tt*:lliset variantit näyttävät nykyään yleistyvän *ht*-alueilla, ja lisäksi niitä esiintyy enemmän nuoremmilla ryhmillä ja naisilla (Mantila 2004: 327). Sulkavalla *mettä* : *metän* -muodon käyttö herättää kuitenkin huomiota, ja ainakin paikallisten sulkavalaisten käyttämänä se tulkittaisiin mitä ilmeisimmin teeskente-

lyksi. Nuolijärven mukaan Helsinkiin muuttaneet savolaiset ovat lähes täysin luopuneet *ht* : *h* -variantista ja omaksuneet useammin yleiskielisen *ts* : *ts* -variantin kuin *tt* : *tt* -variantin (1986: 117–119).

3.1.9. *Mennä*-verbin *männä*-edustus

Useissa vastauksissa ilmenee laajalevikkinen itäsuomalaisuus, myös karjalan murteessa esiintyvä *mennä*-verbin *ä*:llinen edustus, *männä* ja sen pikapuhemuodot *mään*, *määt* (ks. Kettunen 1930: 112; 1940 kartta 142; Mielikäinen 1982: 283). Pikapuhemuodoista on aineistossani esimerkkejä myös työikäisten ryhmässä, mutta vanhimpien ryhmän vastauksessa on *mäne*-variantti:

> Savokarjalaisuus. Mie, sie, *mään,* oon. *Määt* sie? *Männäänkö* myö? (T3n50-29)
> Myö *männää* Kuopioo ens´ pyhänä käymää. Ei *mää* pitkää ku o lähtenä jiät järvistä. (T1n53-34)
> Tule nyt, *mäne* nyt, kuhan sanot, oo siinä, suap riittee jo. (V3n35-20)

Männä-verbin on todettu olevan väistyvä piirre, mutta sen esiintymisessä on suurta vaihtelua (Palander 2005a: 48–50). Nuolijärven mukaan *männä*-variantti on kadonnut Helsinkiin muuttaneiden savolaisten kielestä lähes täysin, mutta heidän lomasuomessaan piirrettä esiintyy (1986: 250–251). Aineistossani se esiintyy myös kahdessa pois muuttaneen vastauksessa, mutta yhdellä muuttajalla on yleiskielinen muoto *mennä.*

> *männä* löntystellä, --*määhä* siitä (T4n55-39)
> Kehata*, männä*, elä huuva!, kaeken mualiman …, tuasko (T4m58-46)
> Nyt meijän pittää *mennä* että keretää ajoissa. (T4n64-52)

Myös nuorten ryhmän sulkavalaismies (N0m86-67), joka on määritellyt kielenkäyttönsä melko murteelliseksi, on maininnut yleiskielen mukaisen variantin *mennää*.

> mie, sie, *mennää*, tehhä, meinasit. (N0m86-67)

Muuttajien ja nuorten kielessä näyttää esiintyvän vaihtelua. Sulkavalla kuitenkin *männä*-verbi on säilynyt hyvin, eivätkä siirtolaisetkaan näy sitä vieroksuvan, vaikka toisenlaisiakin havaintoja on tehty (vrt. Mielikäinen 1982: 285; Leskinen 1980: 86–87).

3.1.10. Kieltosana *elä*

Kieltosana *elä*, *elekee* on myös Pohjanmaalle saakka levinnyt itäsuomalaisuus, mutta karjalan murteessa esiintyy länsisuomalainen *älä*, *älkää* (Kettunen 1930: 112; 1940 kartta 141). Aineistossani yleisempi muoto on *elä*, joka esiintyy myös pois muuttaneella. *Älä*-muotoa on kuitenkin käyttänyt vastaaja (V0n33-17), jolla on ollut karjalaispuoliso.

Elä änkee. (V0n29-09)

elä huuva! (T4m58-46)

elä (älä), -- (esim. eppäile) (T0n58-47)

Älä pilokkoo: pilakka männöö ommaan nilikkaa. (V0n33-17)

3.1.11. Persoonapronominit

Useissa murretutkimuksissa persoonapronominien muodot on todettu helpoimmin tunnistetuiksi murrepiirteiksi (Mielikäinen 2005: 104). Myös omassa aineistossani yleisimmin mainittu murrepiirre on yksikön 1. ja 2. persoonan persoonapronomini, joka sydänsavolaisissa murteissa on *minä, sinä,* mutta kaakkoismurteissa, itäisissä savolaismurteissa ja osassa Savonlinnan seudun siirtymämurteita *mie, sie* ja Puumalan lounaisosissa sekä Mikkelin ja Ristiinan seudulla *miä, siä*. *Mie, sie* esiintyy myös Peräpohjolan murteissa. (Ks. Kettunen 1930: 126; 1940 kartta 112; Palander 2001: 28–29; Lehikoinen 2005: 149.) Etelä-Savon itäosissa, kuten Sulkavalla, samoin kuin Rantasalmella sydänsavolaiset (*minä, sinä*) ja itäsavolaiset (*mie, sie*) variantit vaihtelevat nykyään (Palander 2001: 28–29). Myös aineistoni perusteella karjalaispohjainen ja kaakkoismurteiden mukainen *mie, sie* näyttäisi nykyään olevan Sulkavalla yleisempi, ja 70 vastaajasta 34 on maininnut sen esimerkkinä puheessaan esiintyvistä murrepiirteistä.

Vanhimman ryhmän 27 vastaajasta 19 ei lainkaan mainitse pronomineja murrepiirteiden joukossa. Neljä vastaajaa on käyttänyt esimerkeissään *minä*-muotoista pronominia, mutta yksi on maininnut myös *mie*-variantin.

Sana *mie*, välillä *minä*. (V2n22-01)

Minä mänen suoraan. (V2n30-11)

Minä lähen makkoomaan. (V0n36-22)

Kyllähä *minä* vähä poekkonaest [poikkonaisesti] huastan vällii, ku oon sielä Ruokolahe rajala syntynä, kyllähä *minä* itekkii sen oo huomana joskus. (V3n28-08)

Ryhmän vastauksissa pronominit *mie* ja *sie* tiedostetaan yleensä savon murteelle vieraiksi, ja jotkut vastaajat ovat maininneet ne karjalan murteen piirteiksi.

Mie, *sie* karjalan murteesta savoon. (V2n27-07)

Ku on olluna näehi savolaisii kansa aena tekemisissä, ni puhekkii on säelynä savolaisena. Ei levveenä, mutta sellasena niinku sitä tiälä päe huastetaa. Muuvalta on sitte tarttuna nuo *mie* ja *sie*. (V0n35-19)

Seuraavalla Säämingissä syntyneellä naisella on karjalaisista evakoista omakohtaisia kokemuksia.Vastaaja pitää itseään osittain savolaisena ja kielenkäyttöään murteen ja yleiskielen sekoituksena. Hän kertoo, että vieraita murrepiirteitä, kuten *mie* ja *sie*, ivattiin ja koulussa opettaja korjasi murteellisuuksia. Vastauksesta ei tosin ilmene, korjasiko opettaja myös savolaisuuksia. Kuitenkin saman ikäluokan keskuudessa karjalan murre on voinut tarttua paikallisten savolaisten kieleen, joskin kielimuotojen kesken on varmasti ollut jonkinlaista kamppailua. Samanlaisia havaintoja on tehty myäs Makkosen tutkimuksessa (2005: 133).

Paljon karjalaisia evakkoja, niin murre tarttui helposti ja osittain jäi kuvaava kieli. Lauloivat paljon. Karjalan kieltä ivasvatte, *MIE* ja *SIE*. Koulussa opettaja korjas! (V3n26-05)

Työikäisten ryhmän 33 vastaajasta 20 on maininnut vastauksissaan yksikön 1. ja 2. persoonan pronominit *mie* ja *sie*, ja useimmat ovat nimenneet ne karjalan murteen muodoiksi. Vain yhdessä vastauksessa (T2n73-60) on myös *minä, sinä* -variantti. Lisäksi vastauksissa on mainintoja siirtolaisista sekä termi *savokarjalaisuus*, joka mitä ilmeisimmin kuvaa vastaajan näkemystä murteiden ja kenties kulttuurienkin melko laajasta sekoittumisesta.

Persoonapron: (*mie, sie, hyö, työ*). (T4n55-39)

sie ja *mie* taitaa olla karjalaa, johtuneeko siirtolaisista? (T1m52-33)

Savokarjalaisuus. *Mie, sie, mään, oon. Määt sie? Männäänkö myö*? (T3n50-29)

Esim. naapuri on karjalan murteella puhuva: ’*taanon*’-sanaa en ymmärtänyt, ja minun piti kysyä, mitä se tarkoittaa. (T3n54-36)

mie, sie, myö, työ (karjalan murretta). (T3n58-45)

Karjalan murteen sanoja (*mi*e ja *sie*).(T0m69-59)

--sekotus *mä, sä, mie, sie, minä, sinä* kuuluu meidän perheen arkikieleen. (T2n73-60)

Nuorimpien ryhmässä *mie* ja *sie* -tyyppi on yksinomainen kaikilla vastaajilla, myös eisulkavalaisilla. Heidän vastauksissaan piirrettä ei ole kuitenkaan nimetty karjalanmurteiseksi. Seuraava vastaaja on kielioppitermin avulla selittänyt kielenkäytössään esiintyvää murrepiirrettä, joka on myös Pieksämäellä herättänyt opettajan huomiota.

Vahvin murrepiirre on persoonapronominit *mie, sie, myö, työ* ja taivutettuina *miun, siun,meiän, teiän.* Pieksämäellä koulussa ollessani eräs opettaja ihan hyväntahtoisesti naureskeli, kun sanoin aina ’*mie*’. (N1n82-63)

mie, *sie*, en tiiä (N1n81-62)

mie, sie, hää 'hän', minnuu, sinnuu (N1n86-65)

Silloin tällöin *mie, sie, hää*. (N5n87-69)

mie, sie, hää, myö, työ, hyö. (N5n90-70)

Seuraava ei-sulkavalainen vastaaja mainitsee vastauksessaan, että *mie* ja *sie* olisivat savon murteen muotoja. Hän on syntynyt Pohjois-Karjalassa, muuttanut sieltä Kainuuseen ja sieltä kaakkoismurteiden alueelle. Nykyisin hänen opiskelupaikkansa on pääkaupunkiseudulla.

Savon murteesta *sie, mie* ja Pohjois-Suomesta on tarttunut hyvinkin monenlaisia murresanoja. (N5m85-68)

Ei-kielitieteilijät käyttävät murteista puhuessaan usein irrallisia äänne- ja muotovariantteja. Suomen murteissa pronominivarianttien vaihtelut voidaan myös katsoa ensisijaisesti äänneopillisiksi. (Mielikäinen 2005: 104.) Myös omassa aineistossani persoonapronominit on mainittu usein jopa ainoina murrepiirteinä. Sen vuoksi halusin tarkistaa, onko ikäryhmien välillä eroja ja onko persoonapronominin muodolla yhteyttä murreidentiteettiin. Vaikka aineisto on vähäinen ja hieman epäsymmetrinen, oletan tulosten viittaavan *mie*- ja *sie*-tyyppisten persoonapronominien leviämiseen nuorempien ikäryhmien kieleen identiteetistä riippumatta. Persoonapronominien esiintymätapauksia olen tarkastellut ikäryhmittäin jakamalla aineiston murreidentiteetin mukaisiin ryhmiin. Kuvioista 15, 16 ja 17 on nähtävissä, miten 1. ja 2. persoonan pronominiesiintymät jakautuvat vastauksissa.

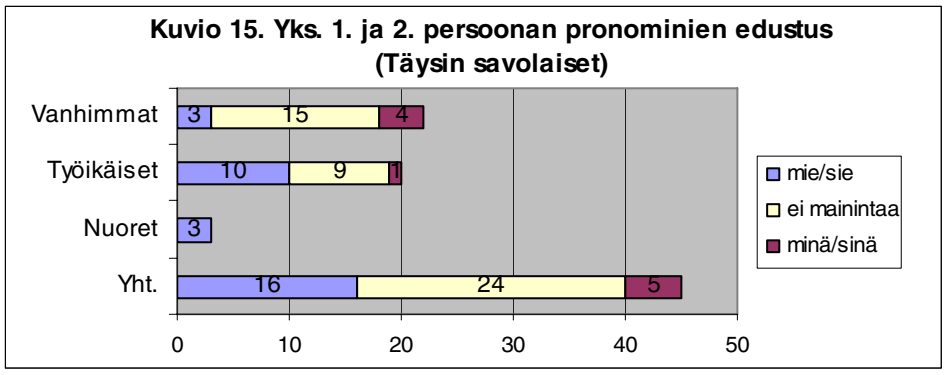

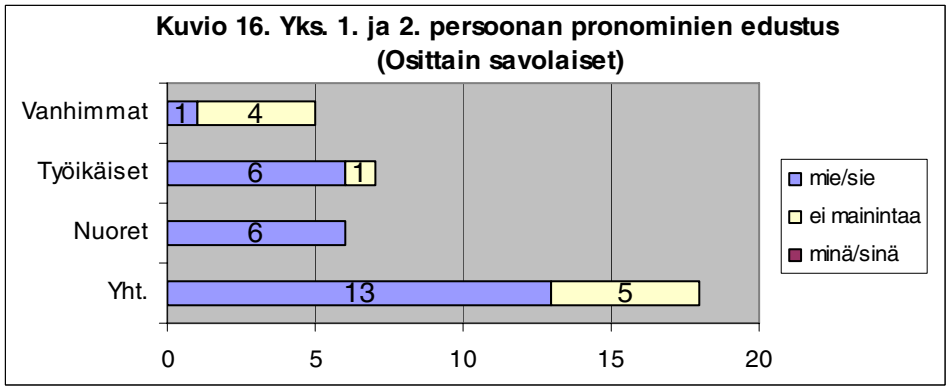

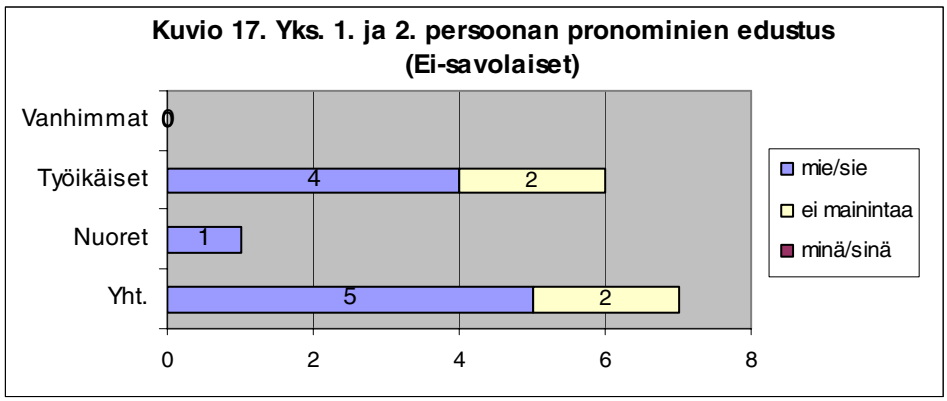

Kuvioista voidaan havaita, että kaikista 70 vastaajasta noin puolet, 34, on maininnut murrepiirteiden joukossa pronominimuodot *mie* ja *sie*. Pronomineista *minä* ja *sinä* on maininta vain viidessä vastauksessa, ja 31 vastauksessa ei ole lainkaan mainittu persoonapronomineja murrepiirteiden joukossa. Identiteettiryhmien välinen vertailu osoittaa, että *mie* ja *sie* ovat vallalla osittain savolaisten ja ei-savolaisten vastauksissa. *Minä* ja *sinä* -muodoista on mainintoja ainoastaan täysin savolaisilla vastaajilla, joista 45 vastaajasta viisi on maininnut *minä*-muodon, 16 *mie*-muodon ja 24 vastaajalla ei ole mainintaa persoonapronomineista. Ikäryhmien välinen vertailu osoittaa, että *mie* ja *sie* ovat vallalla sekä työikäisten että nuorten vastauksissa. Nuorimmat ovat maininneet yksinomaan *mie*- ja *sie*-muotoja identiteetistä riippumatta ja työikäisten 33 vastaajasta vain yksi täysin savolainen on maininnut *minä*-muotoisen pronominin. Vanhimman ryhmän 27 vastaajasta neljä on maininnut *minä*-muodon, samoin neljä *mie*-muodon, ja 19 vastaajalla ei ole lainkaan mainintaa pronominimuodoista. Murteellinen pronominivariantti näyttäisi olevan leviävä piirre nuorempien ikäryhmien keskuudessa.

Helsinkiin muuttaneet ovat kiinnittäneet runsaasti huomiota persoonapronominien muotoihin. Helsingin puhekielessä tavataan yleiskielen mukaisen *minä*-muodon lisäksi nykyään yleisempi *mä* ja sen rinnalla pitkävokaalinen variantti *mää*. Lyhyemmästä *mä*-variantista on tullut jonkinlainen helsinkiläisyyden osoitin, vaikka se ei varsinainen helsinkiläisyys olekaan. (Nuolijärvi 1986: 169, 176.) Puhekielisyystutkimusten mukaan helsinkiläisten kielenkäyttö on selvästi puhekielistynyt 1970-luvulta 1990-luvulle. Muutoksen kärjessä ovat olleet nuoret naiset, ja heidän johdollaan myös *mä*-muoto on syrjäyttänyt yleiskielisen *minä*-muodon. Helsinkiläiset vanhat akateemiset naiset ovat puolestaan olleet kirjakielisimpiä. (Paunonen 2005: 168–196.)

Helsingin seudulle muuttaneet sulkavalaiset muodostavat aivan oman ryhmänsä. He sanovat joutuneensa karttamaan murteellisia muotoja *mie*, *sie* ja *se* niiden maalaisen leiman vuoksi. Ensimmäisessä vastauksessa pääkaupunkiseudulle muuttanut nainen (T4n64-52) sanoo huomanneensa, että Helsingissä ja muuallakin Etelä-Suomen kaupungeissa *se-*

pronominin käyttöä ihmiseen viitattaessa pidetään epäkunnioittavana. Siksi muuttajien on pitänyt yleiskielisemmän puhetavan lisäksi opetella käyttämään muotoja *mä*, *sä* ja *hän*. Nuorena Helsinkiin muuttanut sulkavalaisnainen (T2n64-51) sanoo puhuneensa täysin slangia, ettei olisi erottunut muista helsinkiläisnuorista.

> 3. Otat *sie* lissää maitoo? Nyt *meijän* pittää mennä että keretää ajoissa.
> 4. Olen opetellut sanomaan '*mä, sä* ja *hän*', koska täkäläiset ihmiset ymmärtävät sellaista puhetta ja tuntuu, että he luulevat, että puhun ihmisistä epäkunnioittavasti jos sanon '*se*' eikä '*hän*'.
> 5. Töissä ja muuten täkäläisten kanssa puhuessani puhun melko yleiskielisesti käyttäen sanoja *'mä, sä* ja *hän*' (eikä *mie*, *sie* ja *se*). Kotona puhun yleiskielen ja murteen sekoitusta, '*mie* ja *myö*' -sanoja käyttäen. Sulkavalla käydessäni ja äitini kanssa puhelimessa puhuessani puhun täysin savon murretta. (T4n64-52)

> 4. Kun muutin Helsinkiin, halusin eroon *mie* / *sie* -sanoista, kai halusin peitellä murretta. Nyt harmittaa, kun en enää osaa käyttää niitä. Töissä joudun peittämään murretta, koska toimittajan täytyy puhua yleiskieltä.
> 7. Savolais- ja karjalaispiirteeni ovat selvästi laimenneet. (N4n77-61)

> 4. Helsingissä nuorempana puhuin täysin slangia, etten erottuisi joukosta.
> 6. [Puhun yleiskieltä] esim. etelä-suomalaisten tai sellaisten kanssa, jotka ovat täysin eri murrealueelta, koska eivät ymmärtäisi muuten puhettani.
> 7. Puhetapani on vaihdellut asuinpaikkakunnan mukaan. (T2n64-51)

Myös seuraava sulkavalaisnainen on nuorena opiskeluaikana pyrkinyt puhumaan samoin kuin muut opiskelukaverit ja vaihtanut *mie*-pronominin *mä*-muotoon. Myöhemmin puheessa yleiskieli ja murre ovat vaihdelleet tilanteen mukaan.

> 4. nuorena opiskellessa pyrin eroon murresanoista, esim. *mie* > muuttui muotoon *mä,* koska halusin puhua samoin kuin muut opiskelukaverit. Myöhemmin ollessani toimistotyössä "virallisen" suomen kielen käyttö tekstiä kirjoittaessa oli tärkeää, puhekielessä tilanteen mukaan (murresanojakin voi käyttää). (T3n58-45)

Murrepiirteiden variaatiota ja leimautumista koskevissa tutkimuksissa persoonapronominityyppi *mie*, *sie* on määritelty paikalliseksi ja yleistyväksi murrepiirteeksi. Pronomini on alun perin kuulunut kaakkoismurteisiin ja joihinkin niihin rajautuviin murteisiin sekä Peräpohjolan murteisiin, mutta näyttää nyt leviävän sekä alueellisesti että sosiaalisesti. Se on vahvistunut erityisesti nuorten kielessä, mistä on havaintoja useissa tutkimuksissa (ks. Alpia 2003: 95). Piirre ei kuitenkaan tutkimusten mukaan kuulu pääkaupunkiseudun puhekieleen maalaisen leimansa vuoksi, vaikka sillä sosiaalisesti on todettu olevan myönteinen arvovaraus. (Mantila 2004: 328.) Onko piirteen edustus muuttumassa? Sellaisia viitteitä saa ainakin Makkosen tutkimuksesta, jossa Helsinkiin muuttanut rääkkyläläismies sanoo, että myynnin suurin salaisuus on *mie* (2005: 134). Samansuuntainen on myös Iltalehdessä 22.11.2007 ollut kolumni, jonka otsikkona on "*mie-etu*":

> Jos et tiedä mitä sanoa, sano "mie". Jouni Hynyselle kaikki on helpompaa. Hynynen on mies joka on kaikkialla ja valittaa, etten mie haluu olla kaikkialla. Hynynen yrittää syödä ja säilyttää kakun sekä muuttaa kakun himonsa moraaliseksi selkärankaisuudeksi. Hynysellä on mielipiteitä. Hän antaa ristiriitaisia, oonksmiejunttivaienksmieoojuntti-lausuntoja naisista, elämäntavoista, alkoholista, julkisuudesta ja feminismistä.
>
> Jos Andy McCoy olisi samalla tavoin ristiriitainen, Andy vain höpisisi omiaan. Mutta kun Hynynen sanoo "mie", Hynystä on kuunneltava, se on erilainen, ajatteleva rock-muusikko. Jos Jouni Hynynen olisi tamperelainen, Hynystä kutsuttaisiin Hevi-Alataloksi: mieheksi, joka on rakastunut omaan lehtikuvaansa.
>
> Onnekseen Jouni Hynynen on Lappeenrannasta ja puhuu korostettua karjalan murretta. --
> Karjalaisilla kaikki on helpompaa. Kun ne sanovat "mie" ja "sie", pilvet poistuvat ja aurinko näyttäytyy. Yleisen käsityksen mukaan nykyelämä on urbanisoitunutta ja eristäytynyttä. Ihminen vieraantuu toisesta, läheisyys katoaa, bussissa mököttää mykkä kansa. Kaikki muuttuu, kun yhtälöön tuo Aidon Karjalaisen. Kun se sanoo "mie" ja "sie", kadonnut Suomi tulee takaisin. Ihmiset välittävät toisistaan, yhteisöllisyys kukoistaa, mie keitän kahvia, haluatsie kahvia.
> Karjalaisten ei täydy välittää, mitä ne sanovat. Riittää, että ne sanovat sen karjalan murteellaan.
>
> (Jyrki Lehtola, Iltalehti 22.11.2007)

3.2. Karjalaispiirteet

Vastauksissa on runsaasti havaintoja karjalan murteesta ja niissä on mainittu muitakin seikkoja kuin edellä kuvatut persoonapronominien muodot. Aineistoni vastaajat tiedostavat ilmeisen hyvin karjalaisuuden merkityksen ja karjalan murteen vaikutuksen paikalliseen Sulkavan murteeseen. Omassa aineistossani *karjalan murteen* ja *karjalaisuuden* on maininnut 27 eli noin 40 % kaikista 70 vastaajasta.

Vanhimpien vastaajien kielenkäytössä karjalaisuudet ovat harvinaisia ja sulkavalaiset ovat sitkeästi pyrkineet säilyttämään oman savon murteensa. Karjalan murteen kuvaavat tai hauskat sanat ovat vastauksissa vain mainintoina. Vanhimman ryhmän suhtautuminenkin karjalan murteeseen on melko ulkopuolista. Paria vastaajaa puhdas karjalan ja savon murre ilahduttaa. Vain yhdessä vastauksessa (V3n26-05) on maininta, että karjalan murretta ivattiin, erityisesti sen pronominimuotoja *mie* ja *sie*, ja että koulussa opettaja korjasi murteellisuudet. On täysin ymmärrettävää, että aikuisväestö pyrki säilyttämään oman murteensa ja vastustamaan vieraita murrepiirteitä.

Aineiston ainoa siirtolaisnainen, jonka puheessa on havaintojeni mukaan selviä karjalan murteen piirteitä, ei vastauslomakkeessaan ole maininnut sanallakaan *karjalaa* tai *karjalan murretta*, mutta ei toisaalta *savoakaan*. Hän on syntynyt Parikkalassa vuonna 1925 ja muuttanut Sulkavalle vuonna 1947. Murreidentiteetiksi hän valitsi pitkän harkinnan jälkeen vaihtoehdon *täysin savolaisena* ja määritteli kielenkäyttönsä *murteen ja yleiskielen sekoitukseksi*. Puhetavan muuttumista koskevaan 7. kysymykseen hän on vastannut lyhyesti, että lapsuuden kotipaikkakunnalta (Parikkalasta) siirto on muuttanut puhetapaa. Mur-

repiirteitä koskeva 3. vastaus on hyvin niukka ja tulkinnanvarainen: sen kirjoitusasussa esiintyy diftongiutuminen kauempana sanassa, mutta ei svaavokaalia eikä diftonginreduktiota, jotka olisivat merkkinä savolaistumisesta.

7. On. Lapsuuden paikkakunnalta siirto.
3. *olkee* hiljaa, *käykee toistenkii* (V3n25-04)

Vanhimpien ryhmässä on myös kolme henkilöä, jotka ovat avioituneet siirtokarjalaisten kanssa. Voisi olettaa, että näiden vastauksissa olisi useitakin mainintoja karjalan murteesta, mutta ainakaan ensimmäiseen vastaajaan oletus ei päde. Tämä koko ikänsä Sulkavalla asunut naishenkilö pitää itseään täysin savolaisena. Hänen karjalaispuolisonsa on syntynyt Äyräpäässä ja muuttanut Sulkavalle Jaakkimasta, mutta vastaaja on määritellyt puolisonsa käyttämäksi puhetavaksi ”yleiskieli”. Vastaaja on ollut töissä liikeapulaisena, ja myös oman kielenkäyttönsä hän on määritellyt melko yleiskieliseksi. Mahdollisesti Kannaksella syntyneen puolison karjalaismurteella on ollut vaikutusta. Vastauksessa esiintyy *ts*-yhtymä, mutta diftonginreduktio ei ole merkitty kirjoitusasuun. (Ks. Kettunen 1940: kartat 8 ja 158.)

3. Syöppö suu, tekköö *laiskat* jalat.*Vatsa*nahka pingottuu , silimäluomet *roikkuu*. (V0n33-17)

Toinen henkilö, joka on naimisissa karjalaismiehen kanssa, pitää itseään täysin savolaisena. Hän on sitä mieltä, ettei hänen puhetapansa ole muuttunut, eikä hän ole maininnut mitään karjalaisuuksia. Kotona hän sanoo puhuvansa murretta ja työssä yleiskieltä. Kolmas sulkavalaisnainen, joka on ollut naimisissa karjalaismiehen kanssa, pitää itseään myös täysin savolaisena. Hän sanoo haluavansa säilyttää oman savon murteensa, mutta toisaalta toteaa, että puhetapa on sekoittunut karjalaisessa kodissa. Lisäksi hän on ollut kodin ulkopuolella työssä, mikä on ehkä myös osaltaan vaikuttanut kielenkäyttöön. Häntä ilahduttaa kuulla puhdasta savoa ja karjalaa.

4. En ole. Haluan säilyttää savolaisuuteni niin hyvin kuin voin.
5. Kyllä tahtomattaan puhuu maassa maan tavalla, siis puhekaverin mukaan, ainakin joskus.
6. Varmaan pankkityössä joutui [puhumaan yleiskieltä], mutta ei se luontevaa ole.
7. On sekoittunut karjalaisessa kodissa.
9. Nyt vanhempana kiinnitän enemmän [huomiota murteisiin]. Ilahduttaa kovasti kuulla puhdasta savoa ja karjalaa. (V0n37-24)

Lapset ja nuoret, joiden kielenkäyttö ei vielä siirtolaisten tullessa ollut vakiintunutta, olivat varmasti alttiimpia karjalaispiirteiden tartunnalle, koska heidän keskinäinen kanssakäymisensä, esimerkiksi koulussa ja harrastuksissa, oli tiiviimpää. Karjalaisten vaikutus tiedostetaankin ilmeisesti selvemmin työikäisten joukossa, koska yli puolessa heidän vastauksis-

taan (17 lomakkeessa) on mainintoja karjalaisuudesta. Vastauksissa on esimerkiksi mainittu, että karjalan murteen piirteet tarttuvat helposti kielenkäyttöön. Yksi vastaajista sanoo ihailevansa aitoa karjalan murretta ja käyttävänsä sitä perheen kanssa hupikielenä. Karjalan murretta on luonnehdittu myös kotoisaksi ja sen on sanottu tuovan muistoja isovanhemmista.

Työikäisten ryhmässä on myös kuusi ei-savolaista, joista viidellä toinen vanhemmista on karjalainen ja toinen savolainen. Identiteettivastaustensa mukaan he pitävät itseään *karjalaisena*, *savonkarjalaisena*, *enemmän karjalaisena puheessaan* ja *mieluummin karjalaisena* (s. 34). He ovat myös eläneet savolais-karjalaisessa perheessä, joten heillä on myös omakohtaisia kokemuksia karjalaisuudesta ja he tunnistavat ilmeisen hyvin karjalan murteen piirteet.

Karjalaiskodista oleva nainen, jonka isä on ollut savolainen ja äiti karjalainen, pitää karjalan murretta *kotoisena*. Puheliaan karjalaisäidin vaikutus näkyy vastauksesta:

2. (enemmän karjalaisena puheessani = äidin kieli; isä savolainen!)
3. *riehtilä, karjalapaistia, mie, sie, haastaa, kipiä, kolottaa, ves männöö latteelle*
Äidilläni on paljon karjalansanoja. Huomasin Kanadassa äidin serkulla vielä ihan aidon karjalanmurteen, 50-l. muuttanut. Kotoista! (T2n53-35)

Seuraava sulkavalaisnainen kertoo, että hänen äitinsä puhui savoa ja Rautjärveltä kotoisin oleva isä ja mummo karjalan murretta, joten hänenkin puheeseensa on sekoittunut karjalaa. Savon murretta hän pitää *leppoisana* ja karjalan murretta heillä kotona käytetään *hupikielenä*, mikä kuvaa hänen affektiivista suhtautumistaan murteisiin. Kysymykseen 2 hän vastasi pitävänsä itseään osittain savolaisena ja lisäsi *osittain karjalaisena*.

3. Puheeseeni, niin kuin monen muunkin sulkavalaisen puheeseen sekoittuu karjalan murretta (esim.*mie*, *sie*). Isä ja mummo (joka asui meillä kotona) puhuivat karjalan murretta. Äiti oli puhtaasti savolainen.
9. Voi, ihailen suunnattomasti karjalan murretta ja sitä ihan puhdasta savonmurretta Kuopion yläpuolelta, se on jotenkin niin leppoisaa. Karjalan murre tuonee muistoja mummosta. Kotona käytetään sitä 'hupikielenä'.(T0n51-30)

Karjalaiset siirtolaiset ovat omaksuneet omaan kielenkäyttöönsä mieluummin joitakin yleiskielisiä muotoja kuin paikallisia savolaisuuksia. Seuraava karjalaiskodin savolaisminiä sanoo joutuneensa karjalaismiehensä huomauttelun takia luopumaan joistakin savolaispiirteistään.

3. *mie, sie*, 'osaa' *ossaa,* 'nälkä' *näläkä*.
4. Kyllä, esim. *ossoo - o*:n käytöstä eroon miehen 'vinoilun' takia. (T0n68-58)

Karjalan murteen sekoittumisen kielenkäyttöönsä mainitsevat monet muutkin paikallisista sulkavalaisvastaajista, vaikka heillä ei kotona ole karjalan murretta puhuttukaan. Seuraavat vastaajat pitävät itseään kuitenkin täysin savolaisina.

3. Savokarjalaisuus. *Mie*, *sie*, mään, oon. Määt *sie*? Männäänkö *myö*?
4. En ole. Ei ole tarvetta, haluan säilyttää tämän savokarjalaisen murteen.

5. Ei vaihtele, puhun kyllä savokarjalaa, mitä olen lapsuuden kodissa oppinut. (T3n50-29)

3. Puheeni on enemmän savolaista, ehkä siinä on jonkin verran myös karjalanmurretta, että sellaista sekalaista. (T0n52-32)

7. Kyllä, opiskelun aikana. Karjalaisia piirteitä puheeseen. (T1n59-48)

Paluumuuttajien kielenkäyttö on mielenkiintoinen tutkimuskohde, koska muuttaja on useaan otteeseen joutunut tarkkailemaan kielenkäyttöään ja muuttamaan sitä ympäristön mukaan. Seuraava paluumuuttaja, jonka äidin äiti on karjalainen, pitää itseään *savon-karjalaisena* ja määrittelee kielenkäyttönsä murteen ja yleiskielen sekoitukseksi. Hänen kielenkäyttönsä on muuttunut paikkakunnan mukaan: Kuopiossa lähes kirjakieli, Sulkavalla savo ja pääkaupunkiseudulla helsinkiläisvaikutteinen kaupunkipuhekieli.

3. Esim. sanat *lähetään* yms. tulee vahvasti murteella, ja sekotus *mä, sä, mie, sie, minä, sinä* kuuluu meidän perheen arkikieleen.
4. En tietoisesti ole koskaan pyrkinyt murteesta eroon, ehkä nuorena tuntui *mie* ja *sie* 'juntille' mutta en tahallaan eroon pyrkinyt. Nyt olen iloinen kun tytöiltä tulee *mie*.
5. Samaistun helposti eri murteisiin, esim. mummon kanssa puhun helposti leveää karjalan murretta.
7. On. Lapsuusajan Kuopiossa puhuin melkein kirjakieltä, Sulkavalla 11-v. tarttui savo ja siitä eteenpäin kieli on ollut yhtä sekamelskaa. (T2n73-60)

Myös poismuuttaneet savolaiset sanovat karjalan murteen tarttuneen helposti puheeseen, kuten seuraava osittain savolaiseksi itsensä määrittelevä nainen, joka kertoo asuneensa useilla paikkakunnilla.

3. Hallitsevina savon murteen ja karjalan murteen sanoja:
pölökky, mehtä, myö, männä talavena, parahultaisesti, nyhtö 'poisto',
sielt, pääst, jotekii, teit, ajetaaks
5. Asiakkaiden kanssa tulee puhuttua joko kirjakieltä tai ko. alueen murteen sekaista kieltä. Kahvihuoneessa etenkin karjalan murre on 'tarttuvaa'.
7. Asuin- ja työpaikkakuntien myötä puheessani on kuulemma piirteitä monista murteista.
(T4n56-42)

Muuttajien joukossa on myös karjalaiskotien kasvatteja. Seuraava nainen pitää itseään karjalaisena ja kielenkäyttöään murteen ja yleiskielen sekoituksena. Hän on muuttanut nuorena Imatralle, joten hänen karjalaispiirteensä ovat varmasti saaneet tukea.

7. Imatralle muutettuani paikallinen murre on tarttunut jonkin verran puheeseeni. (T4n62-50)

Nuorimpien ryhmän kolmesta pois muuttaneesta kaksi pitää itseään osittain savolaisena ja yksi ei-savolaisena. Seuraava Helsinkiin muuttanut nainen, jonka isä on karjalainen ja äiti savolainen, pitää itseään osittain savolaisena. Hän sanoo joutuvansa työnsä takia karttamaan murteellisuuksia ja toteaa savolais- ja karjalaispiirteidensä laimenneen. Häntä harmittaa, ettei hän enää osaa käyttää esimerkiksi sanoja *mie* ja *sie*. Kuitenkin hän sanoo murteensa selvästi voimistuvan, kun hän tulee Sulkavalle.

4. Kun muutin Helsinkiin, halusin eroon *mie / sie* -sanoista, kai halusin peitellä murretta. Nyt harmittaa, kun en enää osaa käyttää niitä. Töissä joudun peittämään murretta, koska toimittajan täytyy puhua yleiskieltä.
7. Savolais- ja karjalaispiirteeni ovat selvästi laimenneet.
5. Kun tulen Sulkavalle, murteeni selvästi voimistuu. Kun puhun vanhusten kanssa, puheeni yleiskielisyys korostuu. (N4n77-61)

Lappeenrannassa opiskeleva sulkavalaisnainen on huomannut savon murteensa tasoittuneen ja tilalle tulleen hieman piirteitä karjalan murteesta. Tosin hän ei mielestään ole ollutkaan kovin murteellinen, vaan määrittelee kielenkäyttönsä melko yleiskieliseksi ja pitää itseään osittain savolaisena. Hän sanoo pyrkivänsä välttämään savolaispiirteitä. Vastauksen mukaan monet ihmettelevät hänen yleiskielisyyttään, mutta toiset taas huomaavat savolaistaustan.

4. Pyrin välttämään sanojen '*viäntämistä*' ja sopimattomien kaksoiskonsonanttien käyttöä (esim. *pittää* 'pitää'). Ne eivät tunnu omilta eivätkä kuulosta hyvältä mielestäni.
5. Jos toinen puhuu vahvaa karjalan tai savon murretta, omakin murre tuntuu vahventuvan. Jos vastapuolen murre poikkeaa paljon omasta, käytän enemmän kirjakielistä puhetapaa.
7. Savon murre on tasoittunut, nyt on tullut hieman piirteitä karjalan murteesta.
8. Jotkut ihmettelevät, kuinka yleiskieltä puhun, vaikka olen Savosta. Toiset taas huomauttavat, että kuulee, että olen savolainen. Tutustuttaessa uusiin ihmisiin herää kyseisiä keskusteluja. (N1n84-64)

Imatralla asuva nuorten ryhmän ainoa ei-savolainen, jonka äidin isä on siirtokarjalainen, määrittelee kielenkäyttönsä murteen ja yleiskielen sekoitukseksi. Hän on vastannut ainoastaan 3. kysymykseen ja luetellut siinä käyttämiään persoonapronomineja.

3. *mie, sie, hää, myö, työ, hyö*. (N5n90-70)

Karjalaistaustaiset henkilöt ovat vastaustensa mukaan murreidentiteetiltään joko osittain savolaisia tai ei-savolaisia, ja usein he ovat sanallisesti tarkentaneet olevansa *karjalaisia* tai *osittain karjalaisia*. Sen sijaan henkilöt, jotka muulla tavoin ovat joutuneet tekemisiin karjalan murteen kanssa, esimerkiksi avioliiton kautta, ovat yleensä säilyttäneet savolaisidentiteettinsä. Heidän kielenkäytössään tosin esiintyy yleiskielen mukaisia muotoja, jotka lienevät paikallisten karjalaisten vaikutusta. Tällaisia piirteitä ovat esimerkiksi svaavokaalin puuttuminen (*kylmä*, *silmä* vs. *kylömä*, *silemä*), diftonginreduktion puuttuminen (*laiska*, *auto* vs. *laeska*, *aoto*) ja *ts*-yhtymän esiintyminen (*metsä* vs. *mehtä*) sekä pitkien vokaalien diftongiutumattomuus (*haastaa*, *kaataa*, *leipää* vs. *huastoo*, *kuatoo*, *leipee*), josta aineistossani on ollut esimerkkinä verbimuoto *ossaa* vs. *ossoo*. Laajempaan sulkavalaiseen kielenkäyttöön ovat levinneet persoonapronominimuodot *mie* ja *sie*. Niitä voidaan mielestäni pitää eräänlaisina pikapuhemuotoina, jotka yksitavuisina ovat olleet helppoja omaksua puheeseen.

Väite, että karjalan murre on tarttuvaa, pitää varmasti paikkansa, ja on todennäköistä, että savolaiset omaksuvat helpommin karjalan murteen piirteitä kuin karjalaiset savolaisuuksia. Yhdessä vastauksessa oli maininta karjalan murteesta hupikielenä, mikä sinänsä osoittaa myönteistä suhtautumista karjalan murretta ja karjalaisuutta kohtaan.

4. VASTAAJIEN KÄSITYKSET OMAN MURTEENSA MUUTTUMISESTA

Edellä olevien murrepiirteiden käsittelyn yhteydessä useissa vastauksissa on tullut esille myös murrepiirteiden välttely ja kielenkäytön vaihtelu eri tilanteissa. Tässä luvussa pyrin kokoavasti tarkastelemaan vastaajien käsityksiä omassa kielenkäytössään tapahtuneista muutoksista ja niiden syistä.

Murteen muuttumista ennakoi yleensä kielenkäytön vaihtelu. Muutoksen tarkastelun lähtökohdat ovat perinteisessä murteentutkimuksessa, jonka pohjalta voidaan tarkastella murrepiirteiden alueellisia eroja ja arvioida muutoksen suuntaa ja nopeutta. Paikallisen puhekielen variaation tutkimuksessa pyritään selvittämään, missä kielen piirteissä tai ilmiöissä muutos on selvimmin nähtävissä ja mitkä piirteet taas eivät ole alttiita muutokselle. Joskus voidaan puhua koko kielialuetta koskevasta muutostendenssistä, joskus vain jonkin murrealueen tendenssistä. (Nuolijärvi–Sorjonen 2005: 9–15.)

Yksilömurteen muutoksen tutkimisessa sosiolingvistiset taustamuuttujat, kuten ikä, sukupuoli, ammatti ja koulutus sekä ympäristö, ovat tärkeässä asemassa. Kielenkäytön muutoksessa on usein kysymys myös asenteista ja identiteetistä. Jotkut sanovat haluavansa säilyttää kotiseutunsa murteen ja siten osoittaa arvostustaan omaa kotipitäjäänsä ja omia juuriaan kohtaan. Nykyään joissain piireissä pidetään trendikkäänä käyttää murresanoja ja -ilmauksia, koska ne antavat kielenkäytölle ja henkilölle persoonallisen leiman. Valinta on kuitenkin yksilöllinen. Toisten mielestä on neutraalimpaa ja korrektimpaa puhua lähes yleiskieltä, jota kaikki ymmärtävät. Tilannekohtaista vaihtelua toki yleensä esiintyy, ja tuntuu luonnottomalta puhua kirjakieltä kaikissa tilanteissa (Mäkelä 1986: 20). Kielenkäyttö on vuorovaikutusta ja sosiaalista toimintaa, jossa puhekumppani, tilanne, ympäristö ja puheenaihe muodostavat kokonaisuuden, jonka pitäisi toimia odotetulla tavalla.

Kielenkäytön muuttumisella voidaan tarkoittaa ensinnäkin tiettyjen murrepiirteiden, esimerkiksi savolaisuuksien karttamista omassa kielenkäytössä. Toisaalta voidaan tutkia jokapäiväistä kielenkäyttöä ja sen tasoittumista ja yleiskielistymistä. Kolmas taso tutkia kielenkäytön muutoksia on tarkastella kielenkäytön tilannevaihtelua. Kyselylomakkeen 4. kysymyksessä tiedusteltiin, onko vastaaja tietoisesti pyrkinyt eroon joistakin murrepiirteistä ja miksi. Voidaan jo ennalta olettaa, ettei kaikilla vastaajilla ole valmiuksia tai mielenkiintoa tehdä tarkkoja havaintoja omasta kielenkäytöstään. Jo pelkästään murrepiirteiden tunnistaminen ja niiden nimeäminen ovat kansanlingvistille haasteellisia. (Ks. Mielikäinen 2005: 99–100.) Lomakkeen 1. ja 7. kysymyksissä tarkastellaan kielenkäytön yleiskielisyyttä tai murteellisuutta sekä puhetavan muuttumista, johon monet ehkä paremmin

pystyvät vastaamaan. Kyselylomakkeen 5. ja 6. kysymyksissä käsitellään kielenkäyttöä eri tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa.

Yleensä vastaajat helpoimmin myöntävät puheessaan esiintyvän tilannekohtaisen vaihtelun. Puhetavan muuttumista on jo selvästi vaikeampi myöntää. Murrepiirteiden karttamisen ja yleensä murteesta eroon pyrkimisen vastaajat usein kieltävät. Tämä saattaa johtua mielenkiinnon puutteesta, mutta syitä voi olla muitakin. Vastaajat saattavat jopa kuvitella, että heidän odotetaan vastaavan murteen muuttumista koskevaan kysymykseen kieltävästi, koska tutkimuksen kohteena on murre. Murre on puhujalleen osa identiteettiä, joten on helpompi myöntää kielenkäytön tilannevaihtelu ja murteen ja yleiskielen sekoittuminen kuin tietoinen murteesta eroon pyrkiminen.

4.1. Suhtautuminen omiin murrepiirteisiin

Seuraavaksi pyrin kuvioiden ja esimerkkien avulla selventämään, miten vastaajat ovat suhtautuneet omaan murteeseensa ja sen muuttumiseen. Kysymykseen 4, ovatko vastaajat pyrkineet eroon joistakin murrepiirteistä ja miksi, myönteisesti vastaa 11, osittain myönteisesti 9 ja kielteisesti suurin osa eli 50 kaikista 70 vastaajasta. Kuviosta 18 näkyy eri ikäryhmien vastausten jakautuminen.

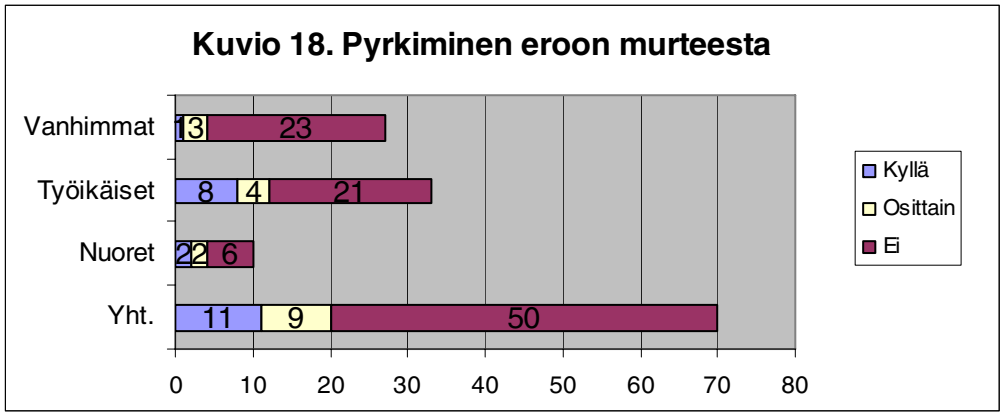

Se, miksi suurin osa vastaajista kieltää pyrkineensä murteesta eroon, saattaa johtua pelkästään kysymyksen asettelusta. Myöntävä vastaus saattaisi olla todennäköisempi, jos olisi kysytty, ovatko vastaajat joutuneet luopumaan murteen käytöstä. Ikäryhmien välillä on kuitenkin selviä eroja, jotka tulevat paremmin esille esimerkkien avulla.

Vanhimpien ryhmä on murteen puhumisen kannalta konservatiivisin, sillä 27 vastaajasta 23 kieltää pyrkineensä eroon murteesta, ja muutamissa vastauksissa asiaa on myös haluttu perustella. Paikkakunnalta muuttaneen miehen mielestä murteesta ei ole mitään haittaa, ja sulkavalainen naishenkilö sanoo haluavansa päinvastoin joskus korostaa joitakin

murresanoja ja sanontoja, mikä on sinänsä hyvin selvä osoitus murteen merkityksestä arkipäivän puheessa.

> En ole. Tämä on paras kieli. (V3n37-23)
>
> En. Ei murteesta oo mittää haittoo, päevvastoin. (V4m34-18)
>
> En. Päinvastoin haluan korostaa joskus erityisesti joitakin sanoja ja sanontoja. (V3n35-21)

Kaksi henkilöä sanoo haluavansa *säilyttää murteensa*, mikä korostuu erityisesti ensimmäisessä vastauksessa, josta ilmenee sekä työn vaatiman yleiskielen että karjalaispuolison murteen vaikutus vastaajan kielenkäyttöön.

> 4. En ole. Haluan *säilyttää savolaisuuteni* niin hyvin kuin voin.
> 5. Kyllä tahtomattaan puhuu maassa maan tavalla, siis puhekaverin mukaan, ainakin joskus.
> 6. Varmaan pankkityössä joutui [puhumaan yleiskieltä], mutta ei se luontevaa ole.
> 7. On sekoittunut karjalaisessa kodissa.
> 9. Nyt vanhempana kiinnitän enemmän [huomiota murteisiin]. Ilahduttaa kovasti kuulla puhdasta savoa ja karjalaa. (V0n37-24)
>
> 4. En, haluan *säilyttää* kasvu- ja nykyisen asuinympäristön *murretta* entisenlaisena enkä sievistellä nykyajan sekamelskaa.
> 9. Kyllä [kiinnitän huomiota murteisiin]. Tarkkailen onko puhetapa ja murre puhujalle luonnollista vai teeskentelyä. (V2n38-27)

Vanhimman ryhmän vastaajissa on myös henkilöitä, jotka *myöntävät kielenkäyttönsä muuttuneen* lähemmäksi kirjakieltä. Yleensä tavoitteena on kielenkäytön *selkeys* ja ymmärrettävyys, ja vastaajat mainitsevat syyksi työn tai vieraan asuinpaikan. Kuitenkin on huomattava, että vastaajat kieltävät tietoisesti pyrkineensä murteesta eroon.

> En ole pyrkinyt tietoisesti eroon. *Työ* opettajana on muuttanut puhetta kirjakielen mukaiseksi. Pitkään työssä Oulussa. (V2n22-01)
>
> En tietoisesti. *Työelämässä* kieli muokkaantui lähemmä kirjakieltä. (V3n31-15)
>
> [eroon piirteestä,] jota en täysin hallitse ja toinen käsittää se väärin. (V0n38-26)

Vain yksi paikallinen naisihminen suhtautuu negatiivisesti murteeseen ja vastaa reilusti pyrkineensä eroon murrepiirteistä, koska murre hänen mielestään kuulostaa pahalta.

> Yleisesti en puhu kovin paljon murteella. Kuuluu pahalle. (V3n35-20)

Työikäisten ryhmä on murteen välttämisen suhteen huomattavasti heterogeenisempi kuin vanhemmat. Ryhmän 33 vastaajasta 21 vastaa kysymykseen kieltävästi, kahdeksan myöntävästi ja neljä osittain myöntävästi.

Monista vastauksista voidaan todeta, että kielenkäyttöympäristö vaikuttaa murteen käyttöön joko myönteisesti tai kielteisesti. Paikallisista sulkavalaisista suurimmalla osalla ei ole mielestään ollut tarvetta pyrkiä eroon murteesta. Myös paikalliset savolais-

karjalaisten perheiden jälkeläiset (T0n51-30 ja T2n53-35) ovat rohkeasti puhuneet murretta ja pyrkineet pikemminkin korostamaan savolaisuuksia omassa kielenkäytössään.

4. En ole. Ei ole tarvetta, haluan *säilyttää* tämän savokarjalaisen murteen. (T3n50-29)

4. En ole yrittänytkään pyrkiä savon murteesta pois.
5. Puhun aina savon murretta vaikka tulisi itse Tarja Halonen vastaan. (T1n53-34)

4. En ole pyrkinyt eroon murrepiirteistä. On *rikkaus,* kun osaa murteellista kieltä. (T3n66-57)

4. En taatusti pyri eroon tästä murteesta, *enkä* koskaan ole *hävennyt* sitä. (T0n51-30)

4. En. Tiälä Sulokavalla oikeen *oon leventänä* tätä puhumista ku asiakkaatki huastaa, ni eivät sano nirppanokaksi. (T2n53-35)

Muutamat savolaispiirteet tuntuvat kuitenkin ärsyttävän karjalaistaustaisia henkilöitä, jotka itse ovat omaksuneet kielenkäyttöönsä mieluummin yleiskielen mukaisen muodon kuin paikallisen savolaismuodon. Ympäristön kielteisen suhtautumisen vuoksi murrepiirrettä voi joutua karttamaan tai luopumaan sen käytöstä kokonaan, kuten seuraava savonmurteinen sulkavalaisnainen.

Kyllä, esim. *ossoo - o*:n käytöstä eroon [karjalanmurteisen] miehen ’vinoilun’ takia. (T0n68-58)

Vieraassa ympäristössä oman murteen käyttö usein vähenee ja murteesta saatetaan luopua kokonaan. Omalla asenteella ja myös iällä voi kuitenkin olla ratkaiseva merkitys murteen säilymisen kannalta, mikä ilmenee kahden muuttajanaisen erilaisista vastauksista. Nuorena omasta murteesta ehkä luovutaan herkemmin, mutta iän myötä oma suhtautuminen murteeseen vapautuu ja murteellisuudet sen myötä vahvistuvat.

4. Helsingissä *nuorempana* puhuin täysin slangia, etten erottuisi joukosta. (T2n64-51)

4. En, päinvastoin olen joitakin itsestäni hyviä sanontoja ja sanoja käyttänyt aktiivisesti. (T4n56-42)

Työelämässä *selkeyden* ja ymmärrettävyyden vaatimus voivat edellyttää myös paikallistasolla kielenkäytöltä täsmällisyyttä. Monet sanovatkin töissä puhuvansa yleiskielisemmin ja kotona murretta. Kuitenkin vastaajat kieltävät tietoisesti pyrkineensä eroon murteesta.

4. En. Mutta olen huomannut, että lähihoitajan täytyy opiskella selkokieltä ja kirjalliset raportit *työssä* on tehtävä yleiskielellä (oikein ymmärryksen ennakoimista). (T3n54-36)

4. En tietoisesti, mutta ehkä alitajuisesti.
5. Puhun murretta enemmän kotioloissa, *töissä* [pankissa] työn luonteen vuoksi puhun enemmän kirjakieltä. (T0n58-47)

4. Myöhemmin ollessani *toimistotyössä* ”virallisen” suomen kielen käyttö tekstiä kirjoittaessa oli tärkeää, puhekielessä tilanteen mukaan (murresanojakin voi käyttää). (T3n58-45)

Nuorimpien ryhmässä murteesta eroon pyrkiminen ei vaikuta sen yleisemmältä kuin muissakaan ryhmissä. Tosin vastaajat ovat siinä elämän vaiheessa, että he ovat juuri hakeutumassa opiskelemaan ja työelämään, mikä usein väistämättä edellyttää muuttoa pois kotiseudulta. Jotkut ovat jo vastauksissaan ennakoineet kielenkäytön muutosta. Nuorimman ryhmän vastaajat ovat eniten eritelleet omia murrepiirteitään, mutta kuten muutkin vastaajat, suurin osa heistä kieltää tietoisesti pyrkineensä eroon murteesta. Murretta myöntää karttavansa vain kaksi vastaajaa, toinen (N4n77-61) ainoastaan helsinkiläisen asuinympäristön ja yleiskieltä vaativan työn takia, mutta toinen vastaaja (N1n84-64) selvästi omakohtaisemmista ja asenteellisemmista syistä (ks. s. 72).

Nuorimman ryhmän murteellisimmiksi itsensä määrittelevät vastaajat, Sulkavalla asuva mies ja juuri Kotkassa opiskelun aloittanut nainen, eivät mielestään välttele murretta. Jälkimmäinen naisvastaaja (N1n86-65) sanoo olevansa ylpeä murteestaan. Myönteistä asennetta omaa murretta kohtaan osoittaa myös se, että hän pyrkii metakielen avulla selittämään murteessaan esiintyviä tyypillisiä savolaisuuksia: geminoitumista, labiaalistumista, *d*:n murrevastineita, *n*:n loppuheittoa, *va*-partitiivia ja svaavokaalia sekä persoonapronomineja.

> 4. En ole pyrkinyt eroon mistään murrepiirteestä, sillä en ole nähnyt siihen mitään syytä. (N0m86-67)

> 4. En ole yrittänyt, olen *ylpeä* murteestani.
> 3. *mie, sie*, tupla *l* esim. *tulloo, pallaa*, *e*:n muuttuminen *o*:ksi tai *ö*:ksi esim. *lähtöö, suojeloo*, *hää* (hän), *minnuu, sinnuu*, *d*:n jättäminen pois tai muuttaminen *t*.ksi (esim. *lähen, tiesel-auto*), *semmosta* (sellaista), *n*:n jääminen pois joidenkin sanojen lopusta (esim. *eihä se*, *tulooha se*, *kaikkiha on*), *va*-pääte esim. *maitova*, *jalaka* (jalka). (N1n86-65)

Myös seuraava, vielä vastaushetkellä Sulkavalla asuva nuori mies pyrkii selittämään murrepiirteitään: geminoitumista, pitkien vokaalien labiaalistumista kauempana sanassa, *i*:n loppuheittoa ja pitkien vokaalien diftongiutumista, josta näytteenä oleva sana *mualima* on vastaajan mielestä ”puheen ymmärtämisen vaikeuttamisen maksimointia”. Kysymykseen, onko hän pyrkinyt tietoisesti eroon murrepiirteistä, hän on laatinut hieman tulkinnanvaraisen vastauksen.

> 4. Se tapahtuu tiedottomasti/alitajuisesti, jos on tapahtuakseen.
> 3. *Mie* ja *sie* ja muita samanlaisia juttuja. Paljon kaksois konsonantteja : *tulloo, männöö* (sanan viimeiset kirjaimet vaihtuu). Kirjaimien pois jättäminen: ei ole = *ei oo,* kotiväki = *kotväk*. Puheen ymmärtämisen vaikeuttamisen maksimointia: Maailma = *mualima*. (N0m86-66)

4.2. Kartettavat murrepiirteet

Murrepiirteiden karttamista on jo käsitelty murrepiirteiden yhteydessä. Tässä luvussa pyrin kokoavasti tarkastelemaan keskeisimpiä kartettavia piirteitä sekä syitä murteellisuuksien välttämiseen.

Muutamat työikäisten ja nuorten ryhmän vastaajat ovat nimenneet tai luonnehtineet piirteitä, joita he pyrkivät välttämään kielenkäytössään. Vastausten perusteella kartettavimpia piirteitä ovat leimallisimmat savolaisuudet, kuten diftongiutuminen, svaavokaali, yleisgeminaatio ja persoonapronominien murremuodot. Samanlaisia tuloksia on saatu muissakin tutkimuksissa (Makkonen 2005: 132–135). Murretta pyritään välttämään töissä ja asiallisissa tilanteissa, kun tavoitteena on kielenkäytön selkeys ja ymmärrettävyys. Myös matkusteltaessa murretta pyritään välttämään, kun ei haluta herättää huomiota.

Ensi tavun *aa*:n ja *ää*:n diftongiutuminen on negatiivisesti leimautunut piirre, joka on useissa tutkimuksissa todettu väistyväksi murteellisuudeksi (Alpia 2003: 17). Kielenkäytön ymmärrettävyyden ja selkeyden tavoite ovat usein syynä murteen välttämiseen työelämässä tai matkusteltaessa. Seuraava koko ikänsä Sulkavalla asunut henkilö pyrkii muualla käydessään välttämään äärimmäistä *viäntämistä*. Syynä on pelko tulla leimatuksi yksinkertaiseksi.

> 4. Jossain määrin, kun olen käymässä jossain muualla kuin Sulkavalla, [olen pyrkinyt eroon] äärimmäisestä ’*viäntämisestä*’, että puhe tuntuisi jotenkin viisaammalta. (T0n56-40)

Työikäisten ryhmän paluumuuttajista puolet ja poismuuttaneista suurin osa, viisi kahdeksasta, on pyrkinyt murteesta eroon. Töissä ja asiallisissa tilanteissa murteen puhuminen ei tunnu korrektilta. Yhdysvalloissa yli kymmenen vuotta työskennellyt mies (T4m54-37) viittaa myös keskustelukumppanin huomioimiseen puhetilanteessa. Hän sanoo pyrkineensä eroon *savolaisesta puheen nuotista*, millä hän tarkoittanee samaa piirrettä, josta Nuolijärvi on käyttänyt nimitystä *savolaisvaihde*. Samanlaisiin seikkoihin on kiinnittänyt huomiota toinenkin Etelä-Suomeen muuttanut sulkavalaismies. Hän viittaa esimerkissään myös pitkien vokaalien diftongiutumiseen (*huastaminen*) ja svaavokaaliin (’*Sulokavalta*’).

> 4. Olen pyrkinyt eroon *savolaisesta puheen nuotista*. Jos puhuu asiaa, niin se menee yleiskielelä paremmin perille. Työelämässä ja asiallisissa tilanteissa on myös jotenkin loukkaavaa kuulijaa kohtaan jos puhuu vahvasti murteella, koska kuulija ei odota sitä. (T4m54-37)

> 4. [Kyllä.] Siksi, koska savon murteella *huastaminen*, varsinkin *levveesti*, herättää jopa kummastusta nykypäivänä, varsinkin Etelä-Suomessa ja esim. liike-elämässä.
> 8. Tulin nuorena ’Sulokavalta’, mutta ihmiset eivät ymmärtäneet sitä, joten jouduin siistimään kieltäni. Julkisissa esiintymisissä savolaisuus herättää aina huomiota. Savolaisuus saa aikaan myös huumoria! (T4m58-46)

Monissa muuttajien vastauksissa kartettavina piirteinä on mainittu *persoonapronominien murteelliset muodot*, jotka eivät maalaisen leimansa takia kuulu pääkaupunkiseudun puhekieleen (ks. Mantila 2004: 328; Makkonen 2005: 133).

> 4. En tietoisesti ole koskaan pyrkinyt murteesta eroon, ehkä nuorena tuntui *mie* ja *sie* 'juntille' mutta en tahallaan eroon pyrkinyt. Nyt olen iloinen kun tytöiltä tulee *mie*. (T2n73-60)

> 4. Olen opetellut sanomaan '*mä*, *sä* ja *hän*', koska täkäläiset ihmiset ymmärtävät sellaista puhetta paremmin ja tuntuu, että he luulevat, että puhun ihmisistä epäkunnioittavasti jos sanon '*se*' eikä '*hän*'. (T4n64-52)

> 4. nuorena opiskellessa pyrin eroon murresanoista, esim. *mie* > muuttui muotoon *mä*, koska halusin puhua samoin kuin muut opiskelukaverit. (T3n58-45)

> 4. Kun muutin Helsinkiin, halusin eroon *mie* / s*ie* -sanoista, kai halusin peitellä murretta.--(N4n77-61)

Pääkaupunkiseudulle muuttaneista savolaisista etenkin nuoret naiset karttavat *yleisgeminaatiota*, koska sitä välttämällä voidaan välttää myös muita murteellisuuksia. Piirteen on todettu säilyvän kuitenkin hengissä määräsanojen ja -muotojen varassa (Nuolijärvi 1986: 57; Mantila 2004: 326, 328; Makkonen 2005: 135). Seuraavat Helsinkiin ja Lappeenrantaan muuttaneet naiset pitävät itseään melko yleiskielisinä. He karttavat yleisgeminaation lisäksi myös *viäntämistä* eli pitkien vokaalien diftongiutumista.

> 4. Pyrin välttämään sanojen '*viäntämistä*' ja sopimattomien kaksoiskonsonanttien käyttöä (esim. *pittää* 'pitää'). Ne eivät tunnu omilta eivätkä kuulosta hyvältä mielestäni. (N1n84-64)

> 4. Töissä *pittää* yrittää puhua yleiskieltä, koska Espoossa ei ymmärretä savonmurt. sanoja (ei ainakaan kovin paljoa). (T4n55-39)

Edellisissä vastauksissa on tullut esille, että ikä vaikuttaa siihen, miten omaan murteeseen suhtaudutaan. Moni on sanonut nuorena pyrkineensä karttamaan murrepiirteitä enemmän kuin vanhempana. Samaa on todettu muissakin tutkimuksissa (ks. Honkimäki 2007: 49). Muutamista vastauksista (T2n73-60, N4n77-61 ja T3n58-45) voi huomata asenteen muuttumista iän myötä myönteisemmäksi omaa murretta kohtaan.

4.3. Kielenkäytön muuttuminen

Vastaajilta on 7. kysymyksessä tiedusteltu, onko heidän puhetapansa muuttunut elämän varrella ja miten. Tällä ymmärretään puheen muuttumista murteellisuus–yleiskielisyysjatkumolla. Kysymys poikkeaa luonteeltaan edellä käsitellystä 4. kysymyksestä siten, että puhetavan muuttuminen voidaan ymmärtää tapahtumana, jossa puhujalla

ei ole niin aktiivista roolia kuin murteesta eroon pyrkimisessä. Tarkastelen myös syitä kielenkäytön muuttumiseen.

Vastaajaryhmien välillä on varmasti eroja siinä, miten kielenkäytön murteellisuus koetaan omassa työ- ja asuinympäristössä. Useimmat vastaajista eivät myönnä puhetapansa muuttuneen, vaikka saattavat toisaalta myöntää kielenkäyttönsä vaihtelevan eri puhetilanteissa. Ikäryhmien väliset erot näkyvät kuviosta 19.

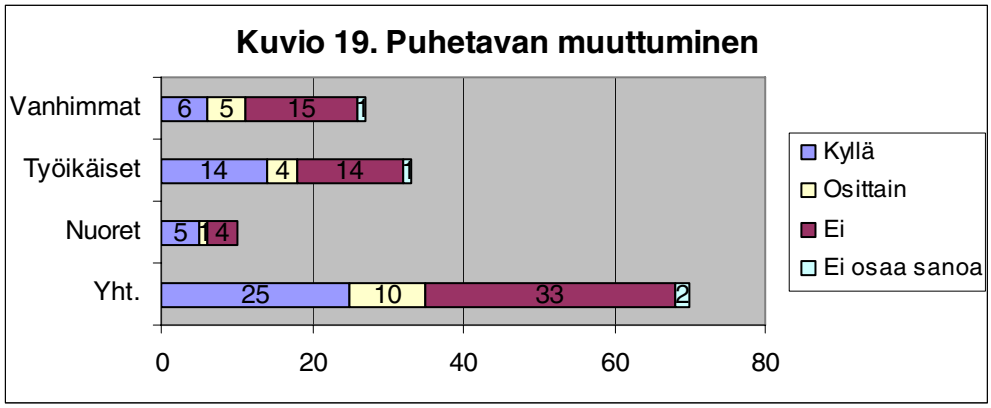

Kuvion 19 mukaan vanhimman ryhmän 27 vastaajasta 15 kieltää puhetapansa muuttuneen elämänsä aikana, mutta peräti 23 kielsi pyrkineensä eroon murrepiirteistä (kysymys 4). Ryhmän 15 kielteisesti vastanneesta paikallaan pysyneitä sulkavalaisia on 11, paluumuuttajia kolme ja yksi poismuuttanut. Varsinaiseen 7. kysymykseen annetut vastaukset ovat yleensä hyvin niukkoja ja usein vailla perusteluja.

7. Ei – hyvä kieli, miksi muuttaisin. (V3n37-23)

Asia tulee paremmin esille muissa vastauksissa, joissa on käsitelty murrepiirteitä (3.) ja kielenkäytön tilanteista vaihtelua (5.). Kyseisistä vastauksista ilmenee joitakin syitä puhetavan säilymiseen, kuten samalla paikkakunnalla asuminen ja halu säilyttää oma murre. Myös työ maatalouden parissa on varmasti vaikuttanut kielenkäytön säilymiseen murteellisena.

Koko ikänsä Sulkavalla asunut henkilö sekä kaksi paluumuuttajaa, jotka kaikki ovat työskennelleet *maatalousammateissa*, kieltävät puhetapansa muuttuneen. Asenteellisimmassa vastauksessa todetaan, että nykyinen puhetapa on köyhtynyt entisestä (V2n32-16).

6. En oikeastaan puhu yleiskieltä. Joitain yksittäisiä sanoja joskus.
3. Ku on olluna näehi savolaisii kansa aena tekemisissä, ni puhekkii on säelynä savolaisena.
Ei levveenä, mutta sellasena niinku sitä tiälä päe huastetaa. Muuvalta on sitte tarttuna nuo *mie* ja *sie*.
7. Ei. Ainoastaan *mie* ja *sie* on tarttunut joskus mukaan.(V0n35-19)

5. Puhun jatkuvasti murretta. (V2n27-07)

3. Nykyajan puhetapa on paljon köyhtynyt menneitten sukupolvien käyttämästä.
4. En. 5. Aina kotiseudulla [murretta].(V2n32-16)

Seuraavat vastaajat ovat olleet *työssä*, jossa he ovat joutuneet käyttämään huoliteltua kieltä. *Iän myötä* ja kotiseudulle muuton jälkeen monet paluumuuttajat ovat huomanneet kielenkäyttönsä muuttuneen taas *murteellisemmaksi*.

4. En tietoisesti. *Työelämässä* kieli muokkaantui lähemmä kirjakieltä. (V3n31-15)

6. Varmaan *pankkityössä* joutui [puhumaan yleiskieltä], mutta ei se luontevaa ole. (V0n37-24)

4. *Työ* opettajana on muuttanut puhetta kirjakielen mukaiseksi. Pitkään työssä Oulussa.
5. Nykyään ehkä savonmurteen sanoja jonkin verran tarttunut puheeseen kotipitäjään muutettuani. (V2n22-01)

5. Nykyisin *eläkeläisenä* ei pahemmin vaihtele, *murre* riittää. (V2n38-27)

7. Luulen, että *iän myötä* murre on vain vahvistunut. (V0n30-13)

7. Nyt *vanhemmiten* enemmän murteeseen. (V4m34-18)

Muutto uuteen ympäristöön tai muualta muuttaneiden kielenkäyttö voi vaikuttaa puhetapaan. Myös *puhekumppanin*, etenkin karjalaisten siirtolaisten vaikutus kielenkäyttöön mainitaan useissa vastauksissa.

5. Kotioloissa [murretta]. Kun käyn *muualla Suomessa*, niin vaistomaisesti yritän puhua yleiskietä.
7. On. Helsingissä ollessa en puhunut savoa. (V2n29-10)

5. Kyllä. *Joukon puhe tarttuu* helposti.
7. On. Lapsuuden paikkakunnalta [Parikkalasta] siirto. (V3n25-04)

7. Paljon *karjalaisia* evakkoja, niin murre tarttui helposti ja osittain jäi kuvaava kieli. (V3n26-05)

7. On. Kirjakieltä, sanoja *karjalanmurteesta* [sisaren perhe]. (V3n31-15)

5. Kyllä tahtomattaan puhuu maassa maan tavalla, siis puhekaverin mukaan, ainakin joskus.
7. On sekoittunut *karjalaisessa* kodissa. (V0n37-24)

4. Yleisesti en puhu kovin paljon murteella. Kuuluu pahalle.
7. *Anoppini* puhui murretta enemmän. Nyt nuorten kanssa ei niin paljon. (V3n35-20)

Työikäisten vastauksissa puhetavan muutos myönnetään herkemmin. Vastaajat tiedostavat ilmeisesti paremmin omaan kielenkäyttöönsä vaikuttavat seikat ja myöntävät kielenkäyttönsä tasoittumisen. 33 työikäisestä puhetavan muutoksen kieltää 14 vastaajaa, joista suurin osa on paikallisia sulkavalaisia, mutta joukossa on myös yksi poismuuttanut ja yksi paluumuuttaja. Seuraavat neljä vastaajaa ovat hieman epävarmempia. Yhden pois muuttaneen ja kolmen lähes koko ikänsä Sulkavalla asuneen henkilön mielestä heidän kielenkäyttönsä on melko vakiintunutta, joskin vaihtelua todennäköisesti esiintyy. Yhden vastaajan mukaan (T3n54-36) opiskellessa kielenkäyttöön joutuu kiinnittämään enemmän huomiota, ja tällöin muutoksenkin voi herkemmin havaita.

7. Tuskin paljon. (T4n65-55)

7. Ei suuresti, koska en ole asunut murrealueen ulkopuolella. (T0n58-47)

7. Vakiintunut, en kaihda murresanojen väliin putkahtelua. (T0m56-41)

7. Siihen ei kiinnitä huomiota, jos ei opiskele. (T3n54-36)

Puhetapansa muutoksen myöntää 14 vastaajaa. Myös *paikalliset* sulkavalaiset ovat huomanneet murteensa vähentyneen ja puheensa muuttuneen yleiskielisemmäksi.

7. Murre vähenee. (T0n49-28)

7. On, enemmän yleiskieleksi. (T0n68-58)

Poismuuttaneiden vastauksissa yleiskielistymisen syyksi on arveltu *muuttoa* toiselle paikkakunnalle.

7. Muutettuani Sulkavalta puhetapa on muuttunut enemmän yleiskielen suuntaan. (T4m64-53)

7. Yleiskieli on syrjäyttänyt murteen. (T4m58-46)

7. On muuttunut yleiskielisemmäksi. (T4n64-52)

Opiskelu ja *työ* on usein mainittu yleiskielistymisen syiksi. Myös uuden opiskelu- ja asuinpaikkakunnan murrepiirteet voivat herkästi tarttua kielenkäyttöön. Monissa vastauksissa on mainittu kaakkoismurteiden tai karjalan murteen vaikutuksesta. Viimeisessä pois muuttaneen vastauksessa on todettu, että kotona puhuttu murre on muuttunut alkuperäisen Sulkavan murteen suuntaan.

7. Kyllä, *opiskelun* aikana. Karjalaisia piirteitä puheeseen (T1n59-48)

7. Imatralle *muutettuani* paikallinen murre on tarttunut jonkin verran puheeseeni. (T4n62-50)

7. Nuorena *opiskellessa mie* > *mä* ym. (ks. 4.)
Myöhemmin työelämässä ja kotona olen käyttänyt kirjakieltä sekä murretta. (T3n58-45)

7. Puhetapani on vaihdellut *asuinpaikkakunnan* mukaan. (T2n64-51)

7. *Asuin- ja työpaikkakuntien* myötä puheessani on kuulemma piirteitä monista murteista. (T4n56-42)

7. *Helsingin*-vuoden aikana tuli enemmän puhuttua yleiskieltä, ettei olisi niin erottunut ’maalaiseksi’. (T3n66-57)

7. *Opiskelun* ja *työelämän* aikana yleiskielen suuntaan. --Kotikieleni on mennyt alkuperäisen Sulkavan murteen suuntaan. (T4m54-37)

Kahdessa työikäisten vastauksessa on viitattu *puhujan ikään*. Ensimmäisen vastaajan mukaan murteeseen on myöhemmällä iällä sekoittunut yleiskielen piirteitä. Toinen sanoo puhuneensa lapsena lähes kirjakieltä, mutta Sulkavalle muuton jälkeen kielenkäyttöön on tarttunut ensin savon murre ja sitten sekoittunut muita piirteitä.

7. *Lapsena* puhe oli oikeastaan murretta, nyt sekakieltä. (T0m66-56)

7. On. *Lapsuusajan* Kuopiossa puhuin melkein kirjakieltä, Sulkavalla 11-v. tarttui savo ja siitä eteenpäin kieli on ollut yhtä sekamelskaa. (T2n73-60)

Nuorten ryhmän kymmenestä vastaajasta viisi myöntää puhetapansa muutoksen ja yksi ainakin osittaisen muutoksen. Neljä vastaa kieltävästi. Seuraava vastaaja kertoo lapsena puhuneensa kirjakieltä (vrt. edellinen T2n73-60). Hän määrittelee kielenkäyttönsä murteen ja yleiskielen sekoitukseksi ja pitää itseään täysin savolaisena.

7. Minulle on kerrottu, että *ennen kouluikää* puhuin aina kirjakieltä. Siihen kiinnitettiin oikein huomiota. (N1n82-63)

Nuorimmat ryhmän jäsenet ovat vasta aloittelemassa opintojaan ja muuttamassa pois kotiseudultaan. Heidän vastauksistaan on mielenkiintoista tarkastella, miten he suhtautuvat omaan kielenkäyttöönsä vastaushetkellä ja mitä muutoksia he ennakoivat siinä tapahtuvan. Vasta ylioppilaaksi kirjoittaneet ja opiskelemaan lähteneet eivät ole mielestään vielä ehtineet muuttaa kielenkäyttöään.

Ei ole vielä ehtinyt muuttua, vaikka asun eri murrealueella. (N1n86-65)

Oman murteen tasoittumisesta ja yleiskielen tai muiden murteiden tarttumisesta on mainittu useissa vastauksissa. Syynä ovat *koulutus, työ, asuinpaikka* ja *ystävät*.

7. *Koulutuksen* myötä murteen puhuminen vähentynyt. (N0m86-66)

7. Savon murre on tasoittunut, nyt on tullut hieman piirteitä karjalan murteesta. (N1n84-64)

7. Savolais- ja karjalaispiirteeni ovat selvästi laimenneet.
5. *Töissä* joudun peittämään murretta, koska toimittajan täytyy puhua yleiskieltä. (N4n77-61)

7. Paikkakunnalta toiseen *muuttaessa* joitakin sanoja aina tarttuu puheeseen. (N5m85-68)

7. Hieman vaikutteita *ystäviltä*, mutta ei ihmeemmin. (N5n87-69)

Seuraava miesvastaaja (N0m86-67) on hyvä esimerkki siitä, miten vahvasti murre on kuitenkin voinut säilyä paikallisten sulkavalaisnuorten puheessa. Vastaaja puhuu murretta aivan tietoisesti eikä pyri sitä välttelemään. Päinvastoin hän on sitä mieltä, että kuulostaisi tökeröltä, jos hän puhuisi kirjakieltä. Hän on myös tietoinen murteensa herättämästä huomiosta ulkopaikkakuntalaisten keskuudessa. Ilmeisesti hän haluaakin murretta puhumalla hauskuuttaa kuulijoita. Makkosen tutkimuksessa on myös havaintoja ympäristön myönteisestä suhtautumisesta murteen aitouteen (2005: 151–153).

4. En ole pyrkinyt eroon mistään murrepiirteestä, sillä en ole nähnyt siihen mitään syytä.
5. Puhetyylini ei juuri vaihtele, tietenkin silloin mikäli toinen ei ymmärrä. Murtaen puhun aina, enkä varmasti osaisikaan puhua puhdasta kirjakieltä.
6. Keskustellessani huonosti suomea ymmärtävien kanssa. Kirjakieli on mielestäni tökerön kuulosta puhumanani.

7. Ei ole tietääkseni muuttunut.
8. Puhetapani on joskus saanut ulkopaikkakuntalaisille aikaan hilpeitä hetkiä. (N0m86-67)

Vastaajat ovat hyvin tietoisia oman murteensa piirteistä ja kielenkäyttönsä muuttumisesta. Paikallismurteessa tyypilliset savolaispiirteet ovat pääosin hyvin säilyneet, joskin useimpien kielenkäyttäjien murre on ainakin jossain määrin tasoittunutta. Kielenkäytön selkeyden vaatimus luo muutospaineita, mutta toisaalta murteellisuudet ovat niin kiinteä osa yksilön ominta olemusta, että niiden täydellinen karsiminen omasta kielenkäytöstä on tuskin mahdollista. Muuttajien ja varsinkin nuorten naisten kielenkäyttö on eniten yleiskielistynyttä. Monet sanovat kielenkäyttöönsä tarttuneen myös joitakin nykypuhekielisyyksiä sekä piirteitä muista murteista. Vastaajat ovat myös kiinnostuneita murteista, ja useimmat sanovat haluavansa säilyttää oman Sulkavan murteensa Tämä osoittaa heidän olevan tietoisia siitä, että murteet ovat vaarassa kadota, jos niitä ei aktiivisesti haluta säilyttää.

5. VASTAAJIEN KÄSITYKSET OMAN KIELENKÄYTTÖNSÄ TILANTEISESTA VAIHTELUSTA

Kielenkäyttöön ja puhetapaan vaikuttavat puhujan iän, asuinpaikan, koulutuksen ja ammatin lisäksi myös puhetilanne. Tarkasteltaessa tilanteista kielenvaihtelua joudutaan tutkimaan koko vuorovaikutustilannetta ja sen eri elementtejä. Puhujan ja kuulijan keskinäiset suhteet ja hierarkia sekä puhetilanteen virallisuus tai epävirallisuus ja puheympäristö vaikuttavat siihen, millaista kieltä vuorovaikutustilanteessa käytetään.

Virallisessa tilanteessa kielenkäyttö on usein muodollisempaa tai huolitellumpaa ja vähemmän murteellista (Paunonen 1982: 140–141). Myös ympäristö vaikuttaa kielenkäytön vaihteluun ja siihen, puhutaanko murretta vai yleiskieltä. Monet poismuuttaneet sanovat entisellä kotiseudullaan käydessään puhuvansa murretta, mutta omassa asuinympäristössään enemmän yleiskieltä. Puhutaankin muuttajan kaupunkisuomesta ja lomasuomesta sekä ”savolaisvaihteesta”, joka nykäistään päälle kotiseudulla lomailtaessa. (Ks. Nuolijärvi 1986: 239–240.) Keskustelukumppanilla on myös vaikutusta kielenkäyttöön. Oman perheen, tuttujen ja muiden murteenpuhujien kanssa puhutaan murretta, mutta vieraampien ja eri murretta puhuvien kanssa puhutaan enemmän yleiskieltä tai ainakin murteettomampaa kieltä.

Kyselylomakkeen 5. kohdassa vastaajilta kysyttiin, vaihteleeko heidän puhetyylinsä eri tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa. Heidän piti myös määritellä, milloin he puhuvat murretta. Vastaavasti 6. kysymyksessä tiedusteltiin, milloin he puhuvat yleis- tai kirjakieltä, ja onko yleiskielen käyttö heille luontevaa. Vastaukset jakaantuivat kielenkäytön vaihtelun ja yleiskielen luontevuuden suhteen likimain samalla tavoin. Ne, jotka kielsivät kielenkäyttönsä vaihtelevan, eivät pitäneet yleiskielen puhumista luontevana ja taas ne, jotka myönsivät vaihtelun, pitivät yleiskieltä itselleen luontevana. Kuviossa 20 on tiedot eri ikäryhmien kielenkäytön tilannevaihtelusta, ja kuviosta 21 ilmenee vastaajien näkemys yleiskielen luontevuudesta. Kuviot näyttäisivät olevan melko samankaltaiset, mutta havainnollistan asiaa esimerkkien avulla.

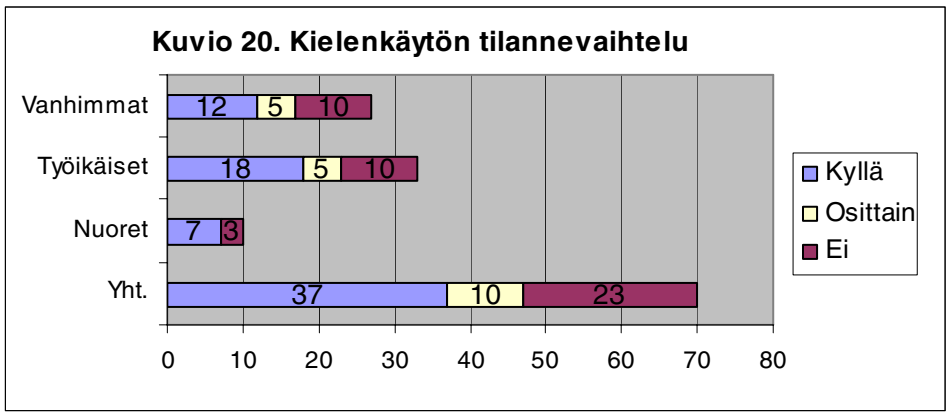

Kuviosta 20 ilmenee, että vanhimman ryhmän vastaajista hieman alle puolet ja työikäisten ja nuorten vastaajista reilusti yli puolet myöntää kielenkäyttönsä vaihtelevan eri tilanteissa. Noin kolmasosa kaikista ikäryhmistä kieltää vaihtelun. Vanhimpien ja työikäisten ryhmissä on myös muutamia vastaajia, jotka myöntävät osittain vaihtelun.

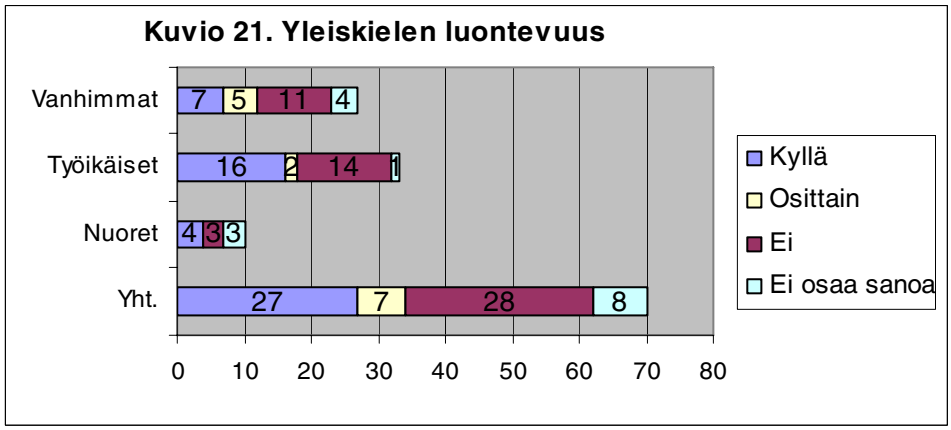

Kuvion 21 mukaan työikäisistä ja nuorista noin puolet pitää yleiskielen puhumista luontevana ja lähes puolet vastaa kysymykseen kieltävästi. Vanhimpien ryhmässä *kyllä*-vastauksia on huomattavasti vähemmän kuin *ei*-vastauksia. Kolmasosa vastauksista jakautuu melko tasaisesti *osittain* ja *en osaa sanoa* -vaihtoehtojen kesken. Vanhimpien ryhmä eroaa nuoremmista sekä kielenvaihtelun että yleiskielen luontevuuden suhteen.

Vanhimpien ryhmän kielenvaihtelun heterogeenisuus ilmenee myös asuinpaikan suhteen. Ryhmän 27 vastaajasta kymmenen on sitä mieltä, ettei heidän kielenkäyttönsä vaihtele missään tilanteissa, vaan he puhuvat aina murretta. Vaihtelun kieltävistä kahdeksan on paikallisia sulkavalaisia, yksi paluumuuttaja ja yksi paikkakunnalta pois muuttanut. Ne, jotka eivät sano puhuvansa yleiskieltä, eivät pidä sitä myöskään itselleen luontevana. Heidän mielipiteensä ilmenevät seuraavista vastauksista:

5. Puhun jatkuvasti murretta.
6. Ei ole [luontevaa]. (V2n27-07)

5. En koskaan.
6. En millonkaa. En etes ossookkaa kirjakieltä. Ei ole [luontevaa]. (V3n28-08)

5. Ei ainakaan tietoisesti [vaihtele].
6. En pyri puhumaan yleis- tai kirjakieltä, kun en ossoo. (V0n29-09)

5. Ei vaihtele.
6. Ei ole luontevaa, en pyri [puhumaan yleiskieltä].(V0n30-14)

5. Ei vaihtele. Joskus pitää muun murteiselle selventää asioita.
6. En oikeastaan puhu yleiskieltä. Joitain yksittäisiä sanoja joskus. (V0n35-19)

Vanhimman ryhmän 27 vastaajasta 12 on sitä mieltä, että heidän kielenkäyttönsä vaihtelee joissakin tilanteissa. Kotona, sisarten ja tuttujen keskustelukumppanien kanssa voi puhua murretta. Matkustaminen ja tuntemattomien tai ulkopaikkakuntalaisten kanssa keskustelu on taas mainittu syyksi puhua yleiskieltä. Yksi vastaaja (V3n35-20) sanoo kiertävänsä murresanoja vieraiden ihmisten kanssa. Joskus puhuja joutuu todella miettimään sanavalintaansa, sillä murremuotojen yleiskielistäminen vaikuttaa usein kömpelöltä ja saa puhujan tuntemaan olonsa vaivautuneeksi.

5. Hieman [vaihtelee]. *Kotikieli* ja *läheiset* [murre]. (V0n30-12)

5. Aina *kotiseudulla* [murretta].
6. Ei ole [kirjakieli luontevaa]. Vieraiden ihmisten kanssa, jotka eivät ehkä ymmärrä ja etten 'erottuisi' joukosta [yritän puhua yleiskieltä]. (V2n32-16)

5. *Kotioloissa* [murretta]. Kun käyn muualla Suomessa, niin vaistomaisesti yritän puhua yleiskieltä.
6. Ulkopaikkakuntalaisten kanssa [yleiskieltä]. Se on luontevaa. (V2n29-10)

5. normaalisti *kotona* ja *vapaalla* [murretta] - työssä yleiskieltä. (V0n38-25)

5. Sisarten ja muuten *läheisten* kanssa [puhun murretta].
6. Aivan vieraiden ihmisten kanssa kierrän murresanoja. (V3n35-20)

5. Erilaisten *ystävien* kanssa [puhun murretta].
6. Määrättyjen henkilöiden kanssa [puhun yleiskieltä]. Sujuu luontevasti. (V3n35-21)

5. --matkoilla ollessa ja tuntemattomien kanssa puhuessa käytän yleiskieltä. (V0n30-13)

Useissa vastauksissa on myös mainittu, että *murretta puhuvien* kanssa voi itsekin helpommin puhua murretta.

5. Kyllä, jonkin verran. *Murretta puhuvien* kanssa oma murrekieli korostuu. Lupsakassa keskustelussa tulloo murre helepommin esile, virallisluontoisissa yleiskieli. (V4m34-18)

5. Kyllä tahtomattaan puhuu maassa maan tavalla, siis *puhekaverin* mukaan, ainakin joskus. (V0n37-24)

5. Kyllä. *Joukon puhe* tarttuu helposti. (V3n25-04)

3. *Tutussa savolaisseurassa* enemmän savolaisia sanoja tilanteen mukaan nykyään.
5. Nykyään ehkä savonmurteen sanoja jonkin verran tarttunut puheeseen *kotipitäjään* muutettuani. (V2n22-01)

Yleiskielen käytön syyksi on mainittu *tilanteen virallisuus* tai yleisön edessä esiintyminen ja *puheen pitäminen*.

5. Kyllä, melko yleiskieltä [virallisissa tilanteissa]. Muuten puhun murretta. (V0n36-22)

6. Jos esim. *pitäisin puheen* [puhuisin yleiskieltä]. Ei oikein luontevaa, mutta joskus tilanteeseen sopivaa. (V0n30-12)

6. Silloin, jos joudun esiintymään *yleisön edessä* -- Sellaisissa *virallisissa asioissa*.
Ehkä ei suju ihan luontevasti. (V0n38-26)

6. Jos jouvun puhheen pittoon yritän puhua kirjakieltä, jos *pidän puhetta*. (V2n30-11)

5. --*virallisluontoisissa* yleiskieli. (V4m34-18)

6. En erikoisesti pyri, mutta *virallisissa asioissa* [puhun yleiskieltä]. Ehkä on luontevaa. (V3n25-04)

5. Nykyisin eläkeläisenä ei pahemmin vaihtele, murre riittää.
6. Joskus kokous- ym. *Asioinnissa* [puhun yleiskieltä]. Luontevuutta on tarvittaessa. (V2n38-27)

6. *Ohjatessani* jumppatuokioita tai sauvakävelyn alkuverryttelyä pyrin käyttämään kirjakieltä.
Se tuntuu aivan luontevalta. Näissä tilanteissa sanavalikoima onkin aika pieni. (V0n30-13)

Viimeisessä vastauksessa viitataan siihen, että kielenkäyttötilanne vaatii tietynlaista *sanastoa*, joka murteesta puuttuu, ja siksi yleiskielen käyttö kyseisessä tilanteessa on luontevaa. Sanastolliset seikat lienevät yleiskielen käytön syynä myös kokouksissa ja muissa virallisissa asioissa, joista vastaajat ovat maininneet. Myös *lääkärissä käynti* tai kaupassa ja toimistoissa *asiointi* on katsottu tilanteiksi, jotka vaativat yleiskieltä.

6. *Lääkärissä* käynnissä [puhun yleiskieltä]. (V0n27-06)

5. Normaalissa arkielämässä puhun murretta, mutta ehkä *asioidessani kaupassa* ja *toimistoissa,* matkoilla ollessa ja tuntemattomien kanssa puhuessa käytän yleiskieltä. (V0n30-13)

Yleiskielen käyttö on joskus perusteltua *selvyyden* vuoksi. Monet paikallisistakin vastaajista sanovat joutuneensa *työssä* puhumaan yleiskieltä. Muutamien mielestä se ei ole ollut heistä luontevaa.

6. Varmaan *pankkityössä* joutui [puhumaan yleiskieltä], mutta ei se luontevaa ole. (V0n37-24)

5. normaalisti kotona ja vapaalla [murretta] - *työssä* yleiskieltä. (V0n38-25)

5. En varmaan koskaan puhdasta savonmurretta.
6. *Työelämässä* ym. Uskoisin olevan luontevaa. (V3n31-15)

Kahdessa vastauksessa on mainittu kielenkäytöstä selitettäessä asioita lapselle, joka puhuu kirjakieltä. Usein *selkeyden* vuoksi lapsille halutaan opettaa asioita yleiskielellä varsinkin silloin, jos myös joku toinen aikuinen puhuu lapselle yleiskieltä. Jälkimmäinenkin vastaaja on itse käyttänyt murremuotoa lapselle puhuessaan, mutta kertoo lapsen korjanneen murteellisen muodon.

6. --jos *selitän* vaikka *lapselle*, joka puhuu kirjakieltä [puhun yleiskieltä]. (V0n38-26)

5. Olin Vantaalla kylässä kummipoikani luonna, hänen Aleksi 2v. poika sai lahjaksi lentokoneen. Lennot oli kovia ja kone tuli alas ja särkyi. Aleksia itketti, minä yritin lohduttaa*, isäsi liimoo, älä itke*. *Ei liimoo vaan liimaa*, tuli itkun seasta. (V0n33-17)

Työikäisten 33 vastaajasta 10 on sitä mieltä, ettei heidän kielenkäyttönsä vaihtele eri tilanteissa eikä moni pidä yleiskielen puhumista edes luontevana. Kielteisesti vastanneista yhdeksän on paikkakuntalaisia ja yksi poismuuttanut.

5. Puhun aina tätä murretta kaikkien ihmisten kanssa. Siitäkö johtunee huono englannin kielen taito?
6. Koska yleis- tai kirjakieli ei ole minulle luontevaa, en myöskään niitä käytä. (T0n51-30)

5. Ei vaihtele.
6. Ei ole luontevaa. (T0n52-32)

5. Puhun aina savon murretta vaikka tulisi itse Tarja Halonen vastaan.
6. Ei ole luontevaa ollenkaan kirjakielen puhuminen. (T1n53-34)

5. Ei vaihtele. Puhun aina omalla tyylilläni.
6. En puhu milloinkaan puhdasta kirjakieltä. Kirjakielen puhuminen ei ole minulle luontevaa. (T0n61-49)

5. Ei, murretta puhun aina.
6. Etelä-Suomessa [yleiskieltä], ei ole luontevaa. (T0n68-58)

5. Ei vaihtele. Puhun kaikille ihmisille samalla tavalla. (T4n62-50)

5. Hyvin vähän vaihtelee.
6. Yleiskielen ja murteen sekoitusta puhun lähes aina. Kirjakieltä en puhu juuri koskaan. (T0m69-59)

5. Ei vaihtele, puhun kyllä savokarjalaa, mitä olen lapsuuden kodissa oppinut.
6. Esim. *virastoissa* asioidessa. Ei ole oikein luontevaa. (T3n50-29)

3. Eihän tuota piäse ennee oikee kenenkää kansa viäntämää murretta, sen enempee ku kirjakieltäkää, ku kaikila on nii kiire, etteivät jouva ies nuapurii turisemmaa.
5. Puhun murretta kaikkien sellaisten henkilöiden kansa, joiden tiedän sitä ymmärtävän, tai he ovat niin läheisiä, että tiedän heidän kysyvän jos eivät ymmärrä kaikkea.
6. Tilanteissa, jossa puhekaveri ei ymmärrä savon murretta, esim. *lääkäri* tai *toiselta murrealueelta oleva* muu henkilö. Ei ole luontevaa. (T0n49-28)

6. Pääsääntöisesti puhun murteen ja yleiskielen sekoitusta. Jossain 'virallisemmissa' tilanteissa esim. *esitelmä* > kirjakieli. Ei ole luontevaa. (T4n62-50)

Ryhmän vastaajista suurin osa, 23, kuitenkin myöntää kielenkäyttönsä vaihtelevan eri tilanteissa. Tämä on hyvin ymmärrettävää, koska mukana on myös poismuuttaneita, joiden kielenkäyttöympäristö voi olla hyvinkin kirjava. Paluumuuttajista kaikki neljä ja poismuuttaneista seitsemän vastaajaa kahdeksasta myöntää kielenkäyttönsä tilanteisen vaihtelun. Paikallisista vastaajistakin noin puolet myöntää ainakin osittaisen vaihtelun.

Kielenkäyttöön vaikuttavat sekä puhetilanne että puhekumppani. Samoin kuin vanhimmat vastaajat, myös työikäiset mainitsevat vastauksissaan puhuvansa yleiskieltä virallisissa tilanteissa, esitelmissä ja kokouksissa sekä virastoissa ja lääkärissä käydessään tai

muualla ollessaan. Vapaassa keskustelussa monet sanovat käyttävänsä samanlaista kieltä kuin keskustelukumppani. Seuraavat viisi *paikallista* sulkavalaisvastaajaa, joista yksi on paluumuuttaja, sanovat puhuvansa murretta tuttujen ja omaa murretta puhuvien kanssa.

5. Kyllä vaihtelee. Käytän keskustellessa samantyyppistä kieltä kuin toinen puhuja.
6. *Virallisissa tilanteissa* [puhun yleiskieltä]. Melko luontevaa. (T0n57-43)

5. Vaihtelee, murretta puhun, kun ympäröivät ihmisetkin sitä puhuvat.
6. *Kokouksissa ja tilaisuuksissa*, joissa kuulijakunta on pääosin muualta kuin omalta murrealueelta. Vaihdan sen oikeastaan huomaamatta itsekään. (T0m66-56)

5. Kyllä se vaihtelee. Murretta puhun, kun olen savolaisten seurassa. Yritän puhua enemmän yleiskieltä *muualla.*
6. Esim. kun olen käymässä Lapissa tai Etelä-Suomessa [puhun yleiskieltä]. Ei se kyllä oikein luontevalta tunnu. (T0n56-40)

5. Tuttujen kanssa puhun murretta, virallisissa tapaamisissa pyrin puhumaan kirjakieltä.
6. *Virallisissa tilanteissa*, melko luontevaa. (T0n57-44)

5. Samaistun helposti eri murteisiin, esim. mummon kanssa puhun helposti leveää karjalan murretta.
6. *Virallisissa tilanteissa* käyttää vaistomaisesti lähes kirjakieltä, se tulee aika sujuvasti. (T2n73-60)

Saman ovat myös *poismuuttaneet* huomanneet kielenkäytöstään:

5. Asiakkaiden kanssa tulee puhuttua joko kirjakieltä tai ko. alueen murteen sekaista kieltä. Kahvihuoneessa etenkin karjalan murre on ’tarttuvaa’.
6. *Virallisissa tilaisuuksissa*. Sujuu aivan luontevasti ilman suurempia ponnisteluja. *Asiakaskontakteissa*. (T4n56-42)

5. Vaihtelee eri tilanteissa. Yleensä puhetyyli vaihtuu murteeksi, kun puhun sellaisen ihmisen / ihmisten kanssa, jotka puhuvat myös selkeästi omaa murrettaan. Sukulaisten kanssa aina puhutaan savon murteella.
6. Esim. *töissä* pyrin käyttämään yleiskieltä silloin kun muutkin käyttävät. On luontevaa. (T4m64-53)

5. Vaihtelee ihan huomaamatta. Enemmän savoa savolaisten seurassa ja puhelimessa savolaisten kanssa puhuessa.
6. *Luennoidessa* [yleiskieltä]. Mutta en siitä huoli jos savoa sekaan tulee väriksi. (T4n65-55)

Poismuuttaneista monet mainitsevat puhekumppanin ja ympäristön vaikutuksen kielenkäyttöönsä. Vastaajat sanovat töissä puhuvansa yleiskieltä, koska sillä pärjää paremmin ja se on kohteliaampaa vieraampaa puhekumppania kohtaan. Sulkavalla käydessään ja savolaisten kanssa keskustellessaan he sanovat puhuvansa murretta. Yhden vastaajan mukaan ihmiset alkavat yleensä puhua omalla murteellaan, kun puhekumppani puhuu murretta. Vastaajat ovat eritelleet tarkasti kielenkäyttöään. Seuraava nainen sanoo töissä puhuvansa yleiskieltä *mä, sä* ja *hän* -pronomineja käyttäen, kotona yleiskielen ja murteen sekoitusta *mie* ja *myö* -sanoja käyttäen ja Sulkavalla käydessään ja äitinsä kanssa puhelimessa puhuessaan täysin savon murretta.

5. Töissä ja muuten täkäläisten kanssa puhuessani puhun melko yleiskielisesti käyttäen sanoja *'mä, sä* ja *hän*' (eikä *mie, sie* ja *se*). Kotona puhun yleiskielen ja murteen sekoitusta, '*mie* ja *myö*' -sanoja käyttäen. Sulkavalla käydessäni ja äitini kanssa puhelimessa puhuessani puhun täysin savon murretta.
6. *Töissä* ja asiakkaitten kanssa ja *esiintyessäni* [puhun yleiskieltä]. (T4n64-52)

5. Täällä Sulkavalla voi puhua savolaisten kieltä + etelässä kun keskustelee muiden savolaisten kanssa tai myös karjalaisten kanssa. - Töissä / asiakastyössä puhuttava pääsääntöisesti yleiskieltä.
6. *Töissä* käytän yleiskieltä pääsääntöisesti. - Kun on asunut Etelä-Suomessa jo 30 v. , alkaa yleiskielikin sujua. (Välillä puheessa tulee vieläkin murresanoja).
8. Kun tulee käytettyä murresanoja, niin kyllä. Joskus kysytään, että mitä tarkoitin. Savolaiset (syntyisin) kyselevät, mistä olen kotoisin jne., samoin karjalaiset. Ihmiset alkavat yl. puhua omalla murteellaan. (T4n55-39)

5. Sulkavalla käydessä puhun aina murretta. Se on helpottavaa, saa olla mitä on. Mitä paremmin tunnen kuulijan, sitä enemmän puhun murteella. Kun haluan osoittaa *kunnioitusta vieraampaa kuulijaa kohtaan, puhun mahdollisimman yleiskielellä.*
6. *Työtilanteissa, esitelmissä*. Se käy aika luontevasti. Nykyään tosin puhun työssä englantia. (T4m54-37)

5. Kyllä vaihtelee. Itäsuomalaisia tavatessa ja alueella liikkuessa etenkin vapaa-ajalla uskaltaa paremmin puhua murteella.
6. Yleiskielellä 'pärjää' paremmin, kun joutuu tekemisiin lähipiirin ulkopuolella olevien hyvin erilaisten ihmisten kanssa. (T4m58-46)

Edellisissä poismuuttaneiden vastauksissa murteen puhuminen liitetään entiseen kotiseutuun, tuttuun keskustelukumppaniin ja vapaa-aikaan. Vastauksista paljastuu myönteinen suhtautuminen murteen puhumiseen yleensä, ja vastaajat kokevat jotenkin helpottavana tunteena, kun saa olla, mitä on.

Seuraavista paikallisten sulkavalaisten vastauksista käy ilmi, että myös keskustelukumppanin ikä otetaan huomioon kielenkäytössä: vanhojen ihmisten kanssa puhutaan murretta ja nuorten kanssa yleiskieltä.

5. Murretta tulee puhuttua täkäläisten ihmisten kanssa, erityisemmin vanhempien kanssa seurustellessa. (T3n66-57)

5. Vanhojen ihmisten kanssa heidän kertoessa elämän viisauksiaan ja muistellessa menneitä [puhun murretta].
6. Sukujuhlat. Nuorten kanssa keskustellessa [yleiskieltä]. On luontevaa. (T2n51-31)

5. Vanhempien kanssa enemmän murretta, toispaikkakuntalaisten kanssa enemmän yleiskieltä.
6. [Puhun yleiskieltä] esim. etelä-suomalaisten tai sellaisten kanssa, jotka ovat täysin eri murrealueelta, koska eivät ymmärtäisi muuten puhettani. (T2n64-51)

Aikaisemmin on myös todettu, että vastaajat ovat nuorena pyrkineet karttamaan murrepiirteitä enemmän kuin vanhempana.

5. Nuorena (16-17v.) kaupunkipaikoissa muun nuorison keskuudessa [puhetyyli vaihteli]. Ei vanhemmiten.
6. [Yleiskieltä] puheet ja esitelmät. Melko luontevaa. (T0m56-41)

Muutamat *paikalliset* työikäisetkin sanovat töissä käyttävänsä yleiskieltä, varsinkin puhelinkeskusteluissa ei-savolaisten kanssa. Murretta he puhuvat kotona, sukulaisten ja ystävien kanssa sekä töissä asiakkaiden kanssa tavallisissa keskustelutilanteissa.

5. Kyllä. Kun yritän tuoda paremmin esille asiat *työpaikalla*. Joudun kohtaamaan eri kulttuuritaustan omaavia ihmisiä. Olen siinä ikuinen opiskelija.
6. Ei se [yleiskielen puhuminen] synny aivan luonnostan, siihen on paneuduttava. (T3n54-36)

5. Puhun murretta enemmän kotioloissa*, töissä* työn luonteen vuoksi puhun enemmän kirjakieltä.
6. *Työasioissa* puhun yleiskieltä, mielestäni se on luontevaa. (T0n58-47)

5. Kyllä yritän tehdä vähän *asiakaspalvelua*, [ja puhun yleiskieltä] sitt taas kun tilanne vaatii. En aina onnistu, ku äidinkieli on jo niin tiukassa.
6. Ei ole enää luontevaa [puhua yleiskieltä], en ota siintä päänsärkyä. Oppaana vähän siivoan, kun pidän kirjoitetun puheen, silloin siivoutuu! (T2n53-35)

5. Nykyisessä työssäni lähihoitajana voin puhua asiakkaiden kanssa murretta, ystävien ja sukulaisten kanssa puhun murteella*, työssä* ollessa pyrin vastaamaan kirjakielellä *puhelimeen* (tilanteesta riippuen).
6. *Työssä* ollessa pyrin vastaamaan puhelimeen kirjakielellä, puhe on melko luontevaa. (T3n58-45)

6. *Työelämässä* voi tulla puhuttua yleiskieltä, varsinkin *puhelinkeskusteluissa ei-savolaisten kanssa*, tilanteesta riippuen. (T3n66-57)

Nuorimpien vastaajien ryhmä on aineiston yleiskielisin, ja heistä suurin osa myöntää kielenkäyttönsä vaihtelevan eri tilanteissa. Kolme vastaajaa kieltää vaihtelun. Heistä yksi on odotetusti ryhmän murteellisin (N0m86-67), joka kuitenkin sanoo käyttävänsä yleiskieltä keskustellessaan huonosti suomea ymmärtävän kanssa, ilmeisesti selvyyden vuoksi. Kirjakieli ei ole hänen mielestään hänelle luontevaa.

5. Puhetyylini ei juuri vaihtele, tietenkin silloin mikäli toinen ei ymmärrä. Murtaen puhun aina, enkä varmasti osaisikaan puhua puhdasta kirjakieltä.
6. Keskustellessani huonosti suomea ymmärtävien kanssa [puhun yleiskieltä]. Kirjakieli on mielestäni tökerön kuulosta puhumanani. (N0m86-67)

5. Ei vaihtele, puhun mielestäni aina samalla tavalla. (N1n81-62)

Kielenkäyttönsä vaihtelun myöntää seitsemän vastaajaa. Yleiskieltä he käyttävät, kun kielenkäytöltä vaaditaan selkeyttä, esimerkiksi töissä, virallisissa asioissa, haastatteluissa tai esitelmissä sekä keskusteltaessa vieraiden ja ennestään tuntemattomien sekä vanhempien ja arvokkaampien ihmisten kanssa. Tilanteissa, joissa puhekumppani puhuu yleiskieltä tai vahvasti muuta kuin savon murretta, puhutaan myös mieluummin yleiskieltä.

5. Murretta puhun usein vanhempien ihmisten kanssa (puhuessani). Se tuntuu luontevalta, koska vanhojen ihmisten kuulee usein käyttävän murretta. Kotona perheen kanssa puhun myös murretta.
6. Viralliset asiat hoidan kirjakielellä, esimerkiksi kun asioin virastoissa ym., jolloin asiat pitää sanoa selkeästi. Myös esitelmät pidin koulussa yleiskielellä. Jos puhekumppani puhuu yleiskieltä tai vahvasti muuta kuin savon murretta, on vaikea vastata savoksi. (N1n82-63)

5. Jos toinen puhuu vahvaa karjalan tai savon murretta, omakin murre tuntuu vahventuvan. Jos vastapuolen murre poikkeaa paljon omasta, käytän enemmän kirjakielistä puhetapaa.

6. Asiakaspalvelutehtävissä, kouluasioissa, virallisissa tilanteissa, tutustuttaessa uusiin ihmisiin [puhun yleiskieltä]. On luontevaa. (N1n84-64)

5. Murretta puhun murteenpuhujan kanssa. Lähes kirjakieltä ihmisten kanssa, joita en tunne. Eli kotona puhun murretta ja töissä tuntemieni ihmisten seurassa.
6. On luontevaa. Katso edellinen. (N0m86-66)

5. Vanhojen ja arvokkaampien ihmisten kanssa hieman muodollisempi kieli, murretta puhun kaikkien muiden kanssa, mutta oman kyläläisten, perheen ja kavereiden kanssa puhun enemmän 'viäntämällä'.
6. Haastatteluissa, opettajille, vanhemmille ihmisille, puhuessa suuremmalle yleisölle (esim.esitelmät) [pyrin puhumaan yleiskieltä]. Ei ole oikein luontevaa, pyrkii tulemaan sekakieltä. (N1n86-65)

5. Kun tulen Sulkavalle, murteeni selvästi voimistuu. Kun puhun vanhusten kanssa, puheeni yleiskielisyys korostuu.
6. Töissä pitää puhua yleiskieltä. Se on luontevaa. (N4n77-61)

Vanhojen ihmisten kanssa keskustelu jakaa nuorten ryhmän mielipiteitä. Muutamat vastaajat sanovat puhuvansa vanhojen ihmisten kanssa yleiskieltä ilmeisesti selkeyden takia. Kuitenkin osa vastaajista sanoo puhuvansa murretta murteen puhujien, myös vanhusten kanssa.

Ryhmän ei-sulkavalaiset vastaajat eivät juuri poikkea paikallisista vastaajista. Myös he sanovat kotona ja kavereiden kanssa puhuvansa murretta ja virallisissa tilanteissa yleiskieltä.

5. Kotona ja kavereiden kanssa murretta ja virallisimmissa tilanteissa yleiskieltä/kirjakieltä.
6. Puhutellessa esimiehiä armeijassa. Hyvinkin luontevaa. (N5m85-68)

Toinen vastanneista ilmaisee hauskasti puhetilanteen, jossa hän mummin kanssa puhuu murretta. Murteen puhuminen isovanhempien kanssa saa näin ollen hieman nostalgisen sävyn.

5. Murretta silloin, kun mummi ei kuule ja asia pitää toistaa. Uusien ihmisten seurassa mietitympää kuin tuttujen.
6. Vanhempien ihmisten seurassa [pyrin puhumaan yleiskieltä]. Ei kovin luontevaa.
Kuulostaa liikaa yrittämiseltä. (N5n87-69)

6. VASTAAJIEN HAVAINNOT MURTEIDEN HERÄTTÄMÄSTÄ HUOMIOSTA

6.1. Oman kielenkäytön herättämä huomio puhetilanteissa

Kysymykseen 8, onko vastaajan puhetapa herättänyt muiden ihmisten huomiota, useimmat ovat vastanneet myöntävästi (Kuvio 22).

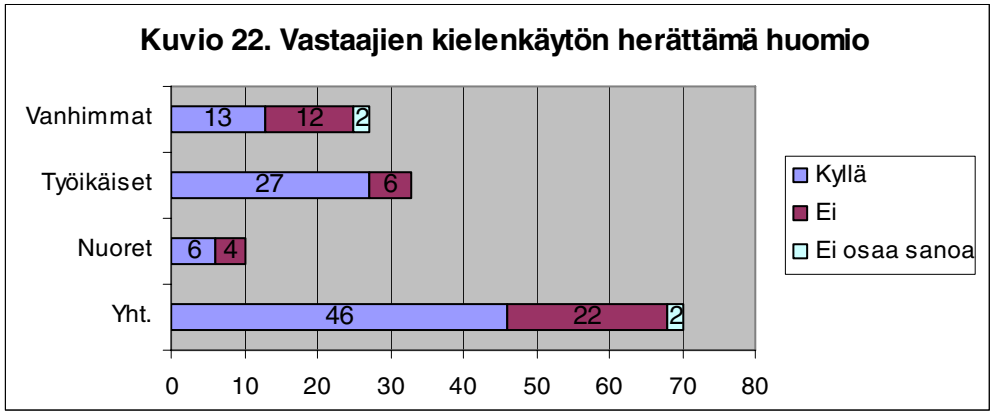

Vanhimpien ryhmän 27 vastaajasta 12 on vastannut kieltävästi, yksi ei ole vastannut kysymykseen lainkaan, ja yksi on vastannut, ettei hän tiedä.

> En ole huomannut. (V4n23-02)
>
> Ei ole. Ovat kai olleet hienotunteisia. (V0n30-12)
>
> Ei ole sattunut sellaista tilannetta. (V0n38-26)

Vanhimpien ryhmässä 13 vastaajaa myöntää kielenkäyttönsä herättäneen huomiota, ja heistä suurin osa on kokenut sen negatiivisena. Kaksi vastaajaa mainitsee karjalan murteen tai kaakkoismurteen piirteiden herättäneen negatiivista huomiota. Ensimmäinen vastaaja sanoo, että koulussa opettaja korjasi oppilaiden karjalaisuuksia, joita tuolloin jopa *ivattiin*. Vastaaja itse on savolaisperheestä ja syntynyt vuonna 1926. Toisaalla vastauksessaan hän mainitsee, että naapurissa oli paljon karjalaisia evakkoja, niin murre tarttui helposti.

> Karjalan kieltä ivasvatte, *MIE* ja *SIE*. Koulussa opettaja korjas! (V3n26-05)

Toinen vastaaja arvelee ihmisten *paheksuvan* savon murteella puhumista, *viäntämistä.* Lisäksi hän sanoo puhuvansa *poikkonaisesti*, millä hän tarkoittanee kielenkäytössään esiintyviä, kaakkoismurteista tarttuneita sanan sisä- ja loppuheittoisia muotoja.

> 8. No, mitä se jos-. No paheksuuhan ne tietyst tätä - ku *viäntää*, mut-. Kyllähä minä vähä *poekkonaest* [poikkonaisesti; tarkoittaa sanan loppuheittoja] huastan vällii, ku oon sielä Ruokolahe rajala syntynä, kyllähä minä itekkii sen oo huomana joskus. (V3n28-08)

Seuraava sulkavalaissyntyinen vastaaja on asunut Pohjois-Savon alueella Heinävedellä ja Leppävirralla. Hänen kaupungissa asuva veljensä oli *matkinut* hänen savon murrettaan, että *aatola ajjaa*. Itse hän kielsi koskaan puhuneensa niin leveää savoa.

8. Kaupungissa asuva veli matki, kun puhuin, *huastoin,* oikeeta [!] savon sanoja. (V2n30-11)

Vieraalla paikkakunnalla savolainen kielenkäyttö on varmasti herättänyt huomiota. Vastauksissa on mainittu mm. Kotka, Tampere ja Lahti sekä retket, joilla on ollut ihmisiä ympäri Suomea. Negatiivinen huomio on ilmennyt ensimmäisen vastaajan mukaan siten, että Kotkassa opettaja on *hermostunut* oppilaiden savonmurteisesta kielenkäytöstä. Kahdessa vastauksessa mainitaan murteellisen puheen aiheuttaneen *nimittelyä* tai muuta *vähättelyä*, joiden mukaan puhujaa pidetään maalaisena tai yksinkertaisena. Onpa joku *ihaillutkin* murretta.

V. -56 . Olin Kotkan talouskoulussa, oli myös sulkavalainen serkku. Puhuimme joskus savoa. Talousop. *hermostui* meihin useamman kerran. (V3n35-20)

Varmaan on eri paikkakunnilla. Nuorena tyttöpäivillä Tampereella meitä *nimitettiin* lehmipaimeniksi. (V3n35-21)

Joskus retkillä, kun ihmisiä on mukana ympäri Suomea. Joskus on *luultu hölmöksi*. Joku on kyllä *ihaillutkin* murretta. (V0n35-19)

Savon murteen herättämästä positiivisesta huomiosta tai yleisestä mielenkiinnosta on mainintoja viidessä vanhimman ryhmän vastauksessa. Useissa *arvaillaan* puhujan *kotiseutua*. Muutamissa vastauksissa on myös viitattu siihen, että murre kuulostaa hauskalta ja *herättää hilpeyttä*.

Käydessäni Turun seudulla tyttäreni luona sikäläiset ihmiset kiinnittävät heti huomion murteeseeni ja lapset pyytävät ’puhuppas mummi nyt sitä savon kieltä’. (V0n30-13)

Joskus: mistä sie oot *kotosin*? Ootko savolaenen? Kuuntelevat *tarkkaavaisemmin*. (V4m34-18)

Jotkut sanonnat herättävät *hilpeyttä* lapsenlapsissa. (V0n29-09)

Lomamatkalla kuulostaa savon murre *hauskalta*. (V0n36-22)

Kyllä, entiset oppilaat ovat muistaneet aikojen takaa kuulemansa *värikkäät* kertomukset. (V2n38-27)

Työikäisten 33 vastaajasta vain kuusi kieltää kielenkäyttönsä herättäneen huomiota muissa ihmisissä. Kielenkäytön herättämästä huomiosta sen sijaan on mainintoja 27 vastauksessa. Yleensä kokemukset ovat olleet positiivisia tai neutraaleja. Negatiivisia havaintoja on vain yhdellä, ryhmän vanhimmalla vastaajalla, joka vanhimpien vastaajien tavoin kertoo kouluaikaisista kokemuksistaan. Näiden kielteisten kokemusten myötä hänen suh-

tautumisensa koulutettujen henkilöiden kanssa keskustelemiseen on hieman varautunut, ettei tulisi leimatuksi yksinkertaiseksi.

> Ensimmäinen kokemus oli koulussa, kun opettaja kielsi käyttämästä murretta. Myöhemminkin on juuri *koulutettujen* henkilöiden kuullen parasta olla hiljaa, jos aikoo säilyttää täysjärkisen maineen. (T0n49-28)

Seuraavissa viidessä vastauksessa on mainittu, että kielenkäytön perusteella voi päätellä puhujan *kotiseudun*. Viimeinen vastaaja on hieman huvittunut savolaisen kielenkäyttönsä aiheuttamasta kommentista, kun hänen tyttärensä kaveri oli kysynyt, mitä kieltä hän puhuu.

> Savolaiset (syntyisin) kyselevät, mistä olen *kotoisin* jne., samoin karjalaiset. Ihmiset alkavat yl. puhua omalla murteellaan. (T4n55-39)

> Vapaissa keskusteluissa päätellään *itä-suomalaiseksi*. (T1m52-33)

> Silloin tällöin kysytään, oletko jostain *Savon* suunnalta kotoisin? (T4m64-53)

> Ei oikeastaan. Puhetavastani kuitenkin selviää mistäpäin olen *kotoisin*. Joskus ravintola-tilanteissa Helsingissä joku juopunut on huomautellut. USA:ssa tuntemattomat helposti kysyvät, mistä päin tuo aksentti on peräisin, mutta se on aina hyvin positiivista, aitoa mielenkiintoa. (T4m54-37)

> Eräs tyttäreni kaveri oli kysynyt, että mitä kieltä teidän äiti puhuu. Usein uudet tuttavuudet mainitsevat, että puheesta kuuluu, ettet taida olla täältäpäin *kotoisin*. (T4n64-52)

Useissa vastauksissa on selvästi mainittu, että *etelä- ja länsisuomalaiset* kiinnittävät huomiota savolaisuuksiin ja murresanojen merkityksiin.

> On etelä- ja länsisuomalaisissa. (T0m65-54)

> Kyllä, eteläsuomessa useinkin kysytään käyttämistäni murresanoista. (T0m66-56)

> Joku tietty murresana, esim. Helsingissä, jota ei ole ymmärretty [on herättänyt huomiota]. (T2n64-51)

> Tampereella käydessäni serkkuni luona puhuin savoa, joka herätti joissakin ihmisissä hämmennystä, kun en puhunutkaan ”mansea”. (T3n66-57)

> Nuorempana on ollut tunne, että herättää huomiota muilla paikkakunnilla liikkuessa etelään päin mentäessä. Pohjoiseenpäin esim. Kuopio ei tunnetta ole ollut. (T0m56-41)

Savon murretta pidetään vastaajien mielestä usein huvittavana, joskin ilmeisen positiivisessa mielessä. Varsinkin Helsingin seudulla savon murre herättää huomiota, mutta myös Pohjois-Suomi on mainittu vastauksissa. Vastauksista paljastuu, että huomiota herättäviä piirteitä ovat svaavokaali (*Sulokava*) ja pitkien vokaalien diftongiutuminen eli sanojen *viäntely*.

Esim. helsinkiläisiä tuntuu *huvittavan* savonmurre välillä kovastikin. (T1n53-34)

3. Ei sitä itse aina edes huomaa ennen kuin toiset huomauttelevat, kuten *käet taskussa, palentaa,* ym. savolaismuotoja vähän sanasta kuin toisesta.
8. Joskus sanontani heitä [paikallisia helsinkiläisiä] *huvittavat*. (T4n65-55)

Vävy Helsinkiläinen > *'Sulokavan mummo'*, huusi Stockmannilla. Kävin puhumaan ranskaa. Vävyn on vaikea puhua meidän murretta saati kirjoittaa! (painatti Sulkavan murrekortit väärin/*viärin*). (T2n53-35)

Kyllä on herättänyt huomiota. Kun puhuu muiden kuin savolaisten kanssa ja *viäntelee* sanoja. (T0n56-40)

Pohjoiseen muuttaessa työkaverit joskus *huvittuivat* joistakin sanonnoista.(T4n56-42)

Joskus, esim Lapissa käydessä, aito lappilainen *naureskeli* puheelleni. (T0n68-58)

Tulin nuorena '*Sulokavalta*', mutta ihmiset eivät ymmärtäneet sitä, joten jouduin siistimään kieltäni. Julkisissa esiintymisissä savolaisuus herättää aina huomiota. Savolaisuus saa aikaan myös *huumoria*! (T4m58-46)

Jälkimmäinen muuttajamies (T4m58-46) sanoo, että julkisissa esiintymisissä savolaisuus herättää aina huomiota ja saa aikaan myös huumoria, mikä jo sinänsä kertoo murteen funktiosta muuttajien kielenkäytössä. Murretta puhutaan silloin, kun halutaan herätellä ja huvittaa muita kuulijoita tai vaikkapa vapauttaa keskusteluilmapiiriä. Muutamissa muissakin vastauksissa on mainittu, että savon murre on leppoisaa, ja huumorin avulla asioiden hoito voi sujua helpommin.

Seuraavissa vastauksissa on todettu, että savolainen kielenkäyttö huomataan, mutta ei negatiivisessa mielessä. Viimeisessä paluumuuttajan vastauksessa on sanottu myös paikallisten sulkavalaisten ihmettelevän, kun hän ei puhu aivan sulkavalaisittain.

Tavattuani muualta päin kotoisin olevia puhetyylini huomataan, muttei negatiivisessa mielessä. (T0n57-44)

Puhelimeen vastatessa kotona käytän murretta puheessa; muualta päin Suomea soittavat ihmiset huomaavat savon murteen käytön. (T3n58-45)

Moni sulkavalainen on ihmetellyt, kun en puhu niin 'sulkavalaisittain' ja minulta ei tule '*mie* ja *sie*' useasti, ja tämä johtuu juuri tästä kielisekasorrosta, jota olen kokenut. Mieheni puhuu vahvasti helsinkiläisittäin. Ranskan kielen olen oppinut Etelä-Ranskan murteella ja pariisilaiset nauroivat kun suomalainen puhuu ranskaa murteella.(T2n73-60)

Viidessä vastauksessa on viitattu sanastollisiin eroihin, koska kuulija ei aina ymmärrä savolaisten *murresanojen merkitystä*.

Myyntitilanteessa töissä joitakin asioita sanon eri tavalla kun muualta paikkakunnalta tulleet. (T0n61-49)

Kun tulee käytettyä murresanoja, niin kyllä. Joskus kysytään, että mitä tarkoitin. (T4n55-39)

> Helsingissä ei ymmärretty, kun sanoin, että *kehtaatko* vastata.
> On. Esim. lapseni kun kuulee murresanan, on minun hänelle se ns. suomennettava. (T3n54-36)
> On herättänyt esim. *varsi* 'varmasti'. Karjaalta kotoisin oleva serkku ihmetteli, että harjan varsiko. (T3n50-29)

Parissa vastauksessa on kiinnitetty huomiota affektiivisiin seikkoihin ja siihen, että kuulija on *ihastellut savon murteen käyttöä*. Ensimmäinen vastaajista on määritellyt kielenkäyttönsä hyvin murteelliseksi ja toinen melko murteelliseksi.

> On kyllä herättänyt huomiota asiakaspalvelussa. Olen muutaman kerran saanut ihan kiitosta asiakkailtani. On kuulema ilo kuulla! (T0n51-30)

> N. 15 v. sitten olin laivaristeilyllä poikieni kanssa, olimme aamupalalla, kävin tarjoilijalta pyytämässä jotain, en muista mitä, siinä tilanteessa tarjoilija sanoi, 'puhu enemmän kun tuota murrettasi on niin mukava kuunnella. (T0n52-32)

Nuorten ryhmän 10 vastaajasta neljä on sitä mieltä, ettei heidän kielenkäyttönsä ole herättänyt muissa ihmisissä huomiota. Muista vastauksista ilmenee, että murresanojen merkitys tai puhujan kotiseutu ovat olleet kuulijan mielenkiinnon kohteina. Helsingin seudulla asuva, itseään melko yleiskielisenä ja osittain savolaisena pitävä vastaaja sanoo herättävänsä huomiota sanoilla, joita muualta Suomesta tulleet eivät ymmärrä.

> 3. Käytän myös sanoja, joita helsinkiläinen mieheni ei aina ymmärrä.
> 8. Normaaleissa puhetilanteissa herätän satunnaisesti huomiota 'ihmeellisillä', oudoilla sanoilla, joita eivät muualta Suomesta tulleet välttämättä ymmärrä. (N4n77-61)

Toinen itseään melko yleiskielisenä ja osittain savolaisena pitävä naisvastaaja sanoo kuulleensa toisaalta *ihmettelyä yleiskielisyydestään* ja toisaalta *arvailuja savolaisuudestaan*. Yleensä tällaisia keskusteluja syntyy tutustuttaessa uusiin ihmisiin.

> 8. Jotkut ihmettelevät, kuinka yleiskieltä puhun, vaikka olen Savosta. Toiset taas huomauttavat, että kuulee, että olen savolainen. Tutustuttaessa uusiin ihmisiin herää kyseisiä keskusteluja. (N1n84-64)

Muutamissa muissakin vastauksissa on mainittu ulkopaikkakuntalaisten kiinnittäneen huomiota vastaajan puhetapaan.

> Ihmisten kanssa, jotka ovat kotoisin Länsi-Suomesta [herättää huomiota]. (N1n81-62)

> Pieksämäellä koulussa ollessani eräs opettaja ihan hyväntahtoisesti naureskeli, kun sanoin aina '*mie*'. (N1n82-63)

> On herättänyt koulussa ja vieraalla paikkakunnalla huomiota. Monet kysyvät mistä olen kun puhun tällä tavalla, usein ihastelevat murretta, tulee esiin ihan tavallisissa keskustelutilanteissa. (N1n86-65)

> Puhetapani on joskus saanut ulkopaikkakuntalaisille aikaan hilpeitä hetkiä.(N0m86-67)

Nuorten ryhmän vastaajat N1n81-62 ja N1n82-63 ovat määritelleet kielenkäyttönsä murteen ja yleiskielen sekoitukseksi. He ovat huomanneet, että länsisuomalaiset tai koulutetut

henkilöt, kuten opettajat, ovat kiinnittäneet heidän murteelliseen kielenkäyttöönsä huomiota, mikä kuitenkin on ollut hyväntahtoista. Kumpikaan vastaaja ei sano pyrkineensä välttämään murretta tietoisesti. Vastaajat N1n86-65 ja N0m86-67 taas ovat kokeneet herättäneensä ihastunutta huomiota tai hilpeyttä ulkopaikkakuntalaisten keskuudessa ja määrittelevät myös kielenkäyttönsä melko murteelliseksi. Kumpikaan ei ole pyrkinyt eroon murteesta, koska ei ole nähnyt siihen tarvetta, ja nainen sanoo olevansa murteestaan ylpeä. Vastauksista voitaneen päätellä, että suhtautuminen omaan murteellisuuteen olisi ehkä osaltaan riippuvainen ympäristön reaktioista, mikä heijastuisi myös oman kielenkäytön murteellisuuden määrittelyyn. Niinpä voidaan olettaa, että ne nuoret, jotka ovat kokeneet murteellisuutensa herättäneen ihastusta, ovat halunneet säilyttää murteensa ja määritelleet myös kielenkäyttönsä melko murteelliseksi. Taas ne, jotka ovat saaneet kenties kiusallisesti kokea murteellisuutensa herättäneen huomiota, vaikkakin hyväntahtoista naureskelua, ovat ehkä pyrkineet tasoittamaan kielenkäyttöään ja myös määrittelevät sen murteen ja yleiskielen sekoitukseksi.

Savolaisuuksien on yleensä mainittu herättäneen huomiota Etelä- ja Länsi-Suomessa sekä Lapissa. Kaupungit Lahti, Tampere, Turku ja Helsinki on mainittu vastauksissa. Itäisin mainittu paikkakunta on Pieksämäki, jossa *mie*-pronominiin kiinnitettiin huomiota. Omalla paikkakunnallakin kenties muutamat paikalliset, mutta ainakin ulkopaikkakuntalaiset ovat saattaneet kiinnittää huomiota murteen puhumiseen, mutta tällöin puhujalla on ollut eräänlainen kotikenttäetu, joten ei liene ilmennyt aihetta välttää murteellisuuksia siinä määrin kuin muualla liikkuessa.

Edellä esille tulleet huomiota herättäneet savolaispiirteet ovat likimain samoja kuin Mantilan nimittämät leimalliset maakuntapiirteet, esimerkiksi *viäntäminen*, jonka perusteella voi tunnistaa puhujan kotiseudun,. Vastauksissa on mainittu myös persoonapronominityyppi *mie*, *sie*, jota Mantila on nimittänyt eläväksi paikallisuudeksi ja jonka on todettu yleistyvän. Piirre ei kuulu pääkaupungin puhekieleen, vaikka sillä on myönteinen arvovaraus. (Mantila 2004: 328.)

6.2. Vieraan murteen huomioiminen puhetilanteissa

Kysymykseen 9, kiinnittääkö vastaaja itse huomiota eri paikkakunnalta olevien henkilöiden puhetapaan ja murteeseen, suurin osa vastaa myöntävästi, mikä näkyy kuviosta 23.

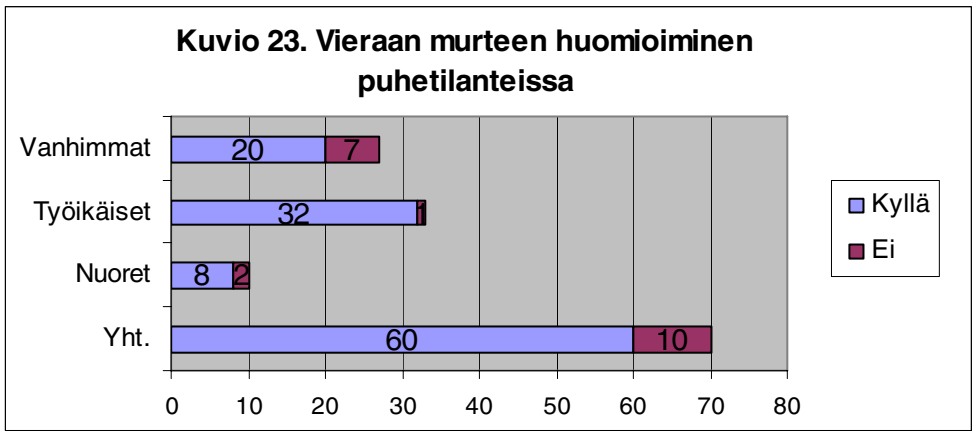

Vanhimman ryhmän 27 vastaajasta seitsemän ei mielestään kiinnitä huomiota eri paikkakunnalta olevien henkilöiden murteeseen. Kieltävästi vastanneista suurin osa on paikallisia sulkavalaisia, ja vain yksi on poismuuttanut. Seuraavat kaksi kielteistä vastausta erottuvat muista, koska niissä on esitetty väitteelle jonkinlainen perustelu, josta ilmenee vastaajan suhtautuminen asiaan.

> En. Huastakuut kuka mite hyvvää, kuha selevä suap hänestä. (V3n28-08)
>
> En nykyisin, aikaisemmin tuli kiinnitettyä. On oppinut kuulemaan monenlaista murretta. (V3n35-21)

Suurin osa ryhmän vastaajista sanoo kiinnittävänsä huomiota vieraisiin murteisiin. Vastauksissa murteita on nimetty maakunnan tai heimon mukaan, ja niissä on mainittu *Karjalan murre*, *karjalaiset, lappalaiset, hämäläiset* ja *pohjanmaalaiset*. Lounaismurteista on käytetty nimitystä *Turun* ja *Rauman murre*. Lisäksi on mainittu *puhdas savo* ja *karjala*. Myöhemmissä vastauksissa on viitattu myös Pohjois-Karjalan ja Ilomantsin murteen piirteisiin..

> Karjalan murteeseen. (V2n27-07)
>
> Karjalaisiin ja lappalaisiin. Raumanmurre. (V0n27-06)
>
> Nyt vanhempana kiinnitän enemmän. Ilahduttaa kovasti kuulla puhdasta savoa ja karjalaa. (V0n37-24)
>
> Esim. Turunmurre - kuulostaa kivalle. (V3n31-15)
>
> Kyllä. Hämäläisten harkintaan sanoja sanottaessa, pohjanmaalaisten painotukseen sanojen eri tavuille. (V2n29-10)

Murretietämykseen ja murrepiirteiden tunnistamiseen liittyen eri murteiden eroavuuksista on mainittu sekä leksikaalisia, fonologisia että prosodisia piirteitä. Muutamat vastaajat ovat kiinnittäneet huomiota sanastollisiin eroihin ja pyrkineet vertailemaan vieraan murteen sanoja omaan murteeseen. Yhdessä vastauksessa on käytetty termiä *synonyymi*.

> Hauska kuunnella ja vertailla sanoja omiin käyttämiin. (V2n22-01)
>
> Kyllä. Vertailu oman kielen (murteen) kanssa. Sitä tulee tarkkaavaisemmaksi. (V4m34-18)
>
> On mielenkiintoista kuulla erilaisia murteita ja vertailla sanojen merkitystä. Esim. *leipä* ja *limppu* merkitsevät eri puolilla maata erilaista leipää. (V0n35-19)

Kyllä hyvinkin paljon. On mielenkiintoista löytää uusia synonyymejä eri sanoista. (V0n30-12)

Kyllä. Kiinnittää monesti huomion ilmeeseen ja mitä mahtaa jokin sana tarkoittaa. (V0n38-26)

Seuraavissa vastauksissa on käytetty kielen prosodiikkaan liittyviä ilmauksia, puheen *rytmi* ja puheen *nuotti*, mikä sinänsä kuvaa vastaajien tarkkaa kielen havainnointia.

Erikoisiin sanoihin ja puheen rytmiin. (V2n32-16)

Kaavilla, Vesannolla ja Varkaudessa asuvat sukulaiset puhuvat erilaista 'savoa' tai ainakin puheen nuotti on toisenlainen. (V0n30-13)

Yhdessä vastauksessa on mainittu, että murteen perusteella *tunnistaa* henkilön *kotiseudun.* Myös toinen vastaaja on viitannut samaan asiaan sanoessaan tarkkailevansa puhujan puhetapaa, onko se aito vai teeskentelyä.

Murteen perusteella tunnistaa henkilön kotiseudun. (V0n38-25)

Kyllä. Tarkkailen onko puhetapa ja murre puhujalle luonnollista vai teeskentelyä. (V2n38-27)

Seuraavissa vastauksissa tarkoitettaneen myös eri paikkakuntien murteiden eroja, mutta vastaukset jäävät tarkentumatta.

Kiinitän joukkotilanteissa missä on monen paikkakunnan ihmisiä. (V0n30-14)

Kyllä sen huomaa erilaiset murteet. (V0n29-09)

Jokkainen saa puhua mitä haluaa. Huomaan eron, omat tyttäret asuvat Helsingissä ja puhuvat kirjakieltä / *mä* / *sä* ja eri kieliä palvelualalla. (V3n26-05)

Kahdessa vastauksessa on viitattu murrepiirteiden rumuuteen. Ensimmäinen vastaaja on kiinnittänyt huomiota vieraan murteen sananloppuiseen *k*:hon. Toisessa vastauksessa arvioinnin kohteena on oma murre ja kielenkäyttötilanne, jossa puhuja on vastaajan mukaan käyttänyt tilanteeseen sopimatonta murteellista kieltä.

Ilomantsilaisten loppu sanassa '*kookh*'. [Miehen veljen vaimo oli Ilomantsista.] (V2n30-11)

En siedä. ex. Eläkeliiton puh.joht. sanoi: '*terve tulloo*' - karmeeta. Myös muut murteet sattuvat korvaan. (V3n35-20)

Työikäisten ryhmän 33 vastaajasta 32 sanoo kiinnittävänsä huomiota eri paikkakunnalta olevien henkilöiden puhetapaan ja murteeseen. Vain yksi, koko ikänsä Sulkavalla asunut henkilö vastaa kysymykseen kieltävästi. Ensimmäisenä on sulkavalaisemännän selkeä kannanotto murteiden puolesta:

Olen kiinnostunut muista murteista. Minusta ihminen on silloin aito, kun hän puhuu murteella. Kirjakieli on vain tulkkauskieli eri murteiden välillä. (T0n49-28)

Monissa vastauksissa on nimetty eri murteita ja niiden piirteitä, mikä liittyy osaltaan murretietämykseen ja murrepiirteiden tunnistamiseen. Kolmessa vastauksessa on mainittu *lappalaisten h*:n korostaminen. Yhdessä vastauksessa on viitattu *pohjalaismurteiden svaavokaaliin* ja murteen *leveyteen*, ja *Helsingin* seudun kielimuodoksi on nimetty kirjakieli.

> Lappalaisten *'h'*:n korostuksiin ja pohojolaisittain puhuvat leveästi omaa murrettaan. (T3n66-57)
>
> Kyllä, esim. lapin *H*. (T0m55-38)
>
> Helsingin alueella on kirjakieli, lappilaiset käyttää *H*-kirjainta *N*-kirjaimen tilalla [!]. (T3n50-29)

Länsimurteista on mainintoja useissa vastauksissa. Lounaismurteita on nimitetty *Turun* tai *Rauman* murteeksi, jotka on mainittu kolmessa vastauksessa esimerkkeinä murteista, joita on vaikea ymmärtää.

> *Pohjois- ja länsisuomalaiset* erottaa puhetavasta, --. (T1m52-33)
>
> Kyllä, *länsimurteihin* kiinnittää huomiota. (T1n59-48)
>
> Joskus esim. *pohjalaiset* tai *hämäläiset* käyttävät sanoja joita en tunne. *Turkulaiset* puhuvat hassusti. (T4n65-55)
>
> Saatan välillä kiinnittää huomiota. Esim. *Rauman* puolen murretta ei aina ole ymmärtänytkään vaan on pitänyt kysyä, mitä toinen oikein on tarkoittanut sanoillaan. (T1n53-34)
>
> Kiinnitän huomiota eri murteisiin; tunnistan yleisimpiä murteita, mutta on myös murteita, joita en tunnista > kaikkia sanoja ei ymmärrä, mitä tarkoittavat esim. *Rauman murre*. (T3n58-45)

Muutamissa vastauksissa on erotettu *Kuopion seudun puhtaampi savo*, mikä viittaa pohjoissavolaisten murrepiirteiden yhtenäisyyteen, kun taas oma eteläsavolainen murre sisältää enemmän vaihtelua. Yksi naisvastaaja sanoo suunnattomasti ihailevansa *karjalan murretta* ja *puhdasta savon murretta*. Savoa on luonnehdittu *leveäksi* ja pidetty *leppoisana*. Karjalan murretta on luonnehdittu *kotoisaksi* ja jotkut vastaajat ovat suhtautuneet siihen huumorimielellä: yksi sanoo käyttävänsä sitä kotona hupikielenä.

> Voi, ihailen suunnattomasti *karjalan murretta* ja sitä ihan *puhdasta savonmurretta* Kuopion yläpuolelta, se on jotenkin niin leppoisaa. Karjalan murre tuonee muistoja mummosta. Kotona käytetään sitä 'hupikielenä'. (T0n51-30)
>
> Pohjois- ja länsisuomalaiset erottaa puhetavasta, samoin Kuopion seudun *puhtaamman savon*? (T1m52-33)
>
> Heidän puhuessa oikein *levveetä sahvvoo* (Leppävirran kappalainen). (T2n51-31)
>
> Esim. naapuri on *karjalan murteella* puhuva: '*taanon*'-sanaa en ymmärtänyt, ja minun piti kysyä, mitä se tarkoittaa. (T3n54-36)
>
> Kyllä kiinnitän. Puhetyyliin ja sanoihin esim. *karjalan murteen* vivahteisiin. (T0n56-40)

Kuudessa vastauksessa on mainittu, että puhetavasta selviää, *mistä päin Suomea puhuja on kotoisin*. Seuraavassa poismuuttaneen vastauksessa on myös sanottu, että puhetavasta voi päätellä henkilön sosiaalisen aseman ja koulutustason.

> Kyllä. Puhetavasta selviää välittömästi *mistäpäin* Suomea henkilö on *kotoisin*, ja sitä voi käyttää henkilön *sosiaalisen aseman* ja koulutustason *arviointiin*. (T4m54-37)

> Kiinnitän. Kuuntelen puhetta ja yritän arvailla *mistä päin* he ovat kotoisin, varsinkin jos puhe kuulostaa itä-Suomen murteilta. (T4n64-52)

> Kiinnitän kyllä huomiota, jos joku puhuu murteella. Puheesta usein päättelen, *mistäpäin* Suomea puhuja on kotoisin. (T4m64-53)

> Kiinnitän…, *mistä päin* ko. henkilö on. (T0n57-44)

> Kyllä, minusta on mukavaa, että ihmisillä on erilaisia murteita ja he käyttävät niitä. Yritän tunnistaa ihmisten *asuinalueen* heidän murteistaan. (T0n58-47)

> Jonkin verran puhetavasta voi päätellä *mistäpäin* ihmiset ovat (esim. Turku, Tampere, Imatra). (T0m69-59)

Muutamissa vastauksissa on vain yleinen maininta erilaisista murteista ja niiden *murresanoista,* joilla on eri *merkitys* kuin omassa murteessa.

> Kiinnitän huomiota, esim. johonkin *sanaan* erityisesti, jota en ymmärrä tai sillä on eri merkitys kuin omassa murteessa. (T2n64-51)

> Tulee seurattua. Verrataan oman ja toisen *murresanojen* kesken, kuinka toinen saman asian ilmaisee. (T0m66-56)

> Jotkut erityisen selvät *murresanat* herättävät huomiota, mutta yleensä olen kuullut niin monenlaisia murteita, etteivät ne kiinnitä erityistä huomiotani. (T4n56-42)

Seuraavat neljä vastaajaa ovat sitä mieltä, että murteet *rikastuttavat* ja elävöittävät puhetta ja antavat ihmisille persoonallisuutta:

> *mie - minä - mä* jne. - kiinnitän. *Värikkyys on rikkaus*, kunhan vaan ihmiset aidosti ymmärtäisivät toisiaan! (T2n53-35)

> Kiinnitän helposti huomiota erilaisiin murteisiin ja murrepainotuksiin, sävyyn. Murteet *rikastuttavat* elämää ja antavat ihmisille *persoonallisuutta*. (T4m58-46)

> Kiinnitän. - Murre *elävöittää* puhetta ja tekee puheen mielenkiintoisemmaksi.
> Toisten murteitten sanoja ei aina ymmärrä (länsisuomalaiset, lappilaiset). (T4n55-39)

> Kyllä sitä tulee huomioitua eri murteiden erityispiirteisiin. Lappalaisten *'h':*n korostuksiin ja pohojolaisittain puhuvat leveästi omaa murrettaan. On hienoa kun on eri murteita, jotka tuovat oman *rikkautensa* puheisiin. (T3n66-57)

Muutamien vastaajien mielestä murteita on vain *hauska kuunnella*.

> Kyllä, *mielelläni kuuntelen* eri puolelta Suomea olevien ihmisten erilaisia murteita ja puhetapoja. (T4n62-50)

> Murteeseen, sitä on *hauska kuunnella.* (T0m56-41)

Onhan niitä eri murteita ihan *mukava kuunnella*. (T0n52-32)

Kyllä, *mukavaa kuunnella* eri murteita. (T0n68-58)

Kiinnitän huomiota vahvoihin murteisiin. Esim. USA:ssa asuessa oli *hauskaa kuunnella* puhekieltä Teksasista tai New Yorkista, ihan sama kuin Suomessa Hämeestä Savosta tai Helsingistä. (T2n73-60)

Nuorimman ryhmän kymmenestä vastaajasta lähes kaikki sanovat kiinnittävänsä huomiota ihmisten puhetapaan ja murteeseen. Kielteisesti vastaa vain kaksi ulkopaikkakuntalaista vastaajaa. Muista ryhmistä poiketen useimmat nuorten ryhmän vastaajat sanovat kiinnittävänsä huomiota murteissa esiintyviin *persoonapronominien* muotoihin, jotka murretutkimuksissa on todettu helpoimmin tunnistetuiksi murrepiirteiksi (ks. Mielikäinen 2005: 104).

Kyllä. *Persoonapronominien muotoihin*, erikoisiin sanoihin, sanojen *'vääntelyihin',* ns. lisäsanoihin ja yleensäkin kiinnitän paljon huomiota puhetyyleihin ja murteisiin. (N1n84-64)

Kiinnitän kyllä huomiota, siihen ensin, miten sanovat *minä* ja *sinä,* äänenpainoihin ja korostuksiin. (N1n86-65)

Kiinnitän paljonkin. *Mien* ja *sien* vääriin muotoihin. (N0m86-66)

Muutamissa vastauksissa on kiinnitetty huomiota puheen *äänenpainoon* ja *rytmiin* ja sanojen venyttämiseen. Jälkimmäinen vastaaja on tunnustanut, ettei hän osaa yhdistää murteita ja paikkakuntia.

Länsisuomalaisilla on puheessaan omalaisensa *nuotti ja rytmi*, sen huomaa. (N1n82-63)

Kiinnitän *äännepainoihin*, sanojen venyttämiseen. En osaa yhdistää murteita ja paikkakuntia. (N5n87-69)

Myös *sanastolliset* erot on mainittu. Ainoana affektiivisen asenteen ilmauksena on Helsinkiin muuttaneen naisen viittaus *Oulun* seudun murrepiirteeseen *täsä* ja *misä*, joita vastaaja pitää ärsyttävinä tai rumina.

Kyllä. Yleensä *sanoihin ja puhetyyliin*. Saattaa kuulostaa erikoiselta omaan korvaan. (N1n81-62)

Kiinnitän monesti huomiota siihen, kuinka samat sanat muotoutuvat eri murteissa. (N0m86-67)

Tietysti murteen huomaa. Pohjanmaalla tai vieläkin ylempänä jotkut puhuvat *täsä* (tässä) *misä* (missä) ja se ärsyttää. Tai se kuulostaa mielestäni *rumalta.* Tamperelaiset on helppo tunnistaa. (N4n77-61)

Kaksi vastaajaa kieltää kiinnittävänsä huomiota eri murteisiin. Kielteisesti vastanneista toinen (N5m85-68) on useita kertoja muuttaneena mielestään tottunut eri murteisiin niin, ettei enää kiinnitä eroihin huomiota. Toinen taas ei edes ole kovin motivoitunut vastaamaan kyselyyn, mistä kielivät hänen lukuisat *ei*-vastauksensa.

> En enää nykyisin. Kuulee niin monenlaista murretta, ettei enää kiinnitä huomiota. (N5m85-68)

Vastausten perusteella voidaan todeta, että eri ikäiset vastaajat ovat varsin kiinnostuneita muista murteista. Kielikontaktien määrä ja sosiaalinen liikkuvuus ovat omiaan lisäämään eri murteiden tuntemusta ja murre-erojen havaitsemista, mikä ilmenee varsinkin työikäisten vastauksissa. Heistä useat pyrkivät kielenkäytön perusteella päättelemään puhujan kotiseudun tai jopa koulutuksen ja sosiaalisen aseman. Monien mielestä on silti vain mukava kuunnella murteellista kieltä. Nuoremmilla ei kenties ole vielä kovin paljoa kokemusta muista murteista eivätkä vanhemmat enää ehkä kiinnitä samalla tavoin huomiota vieraisiin murteisiin kuin aikaisemmin, joten heidän vastauksensa jäävät siksi laimeammiksi.

7. PÄÄTÄNTÖ

Olen tarkastellut työssäni, miten eri-ikäiset ja erilaisissa ympäristöissä elävät sulkavalaiset suhtautuvat murteisiin. Lähinnä kansandialektologiaan liittyvässä tutkimuksessani tavalliset kielenkäyttäjät ovat vastanneet omaa kielenkäyttöään ja kielentuntemustaan koskeviin kysymyksiin ja pohtineet suhtautumistaan omaan ja muiden murteisiin. Sosiolingvistisen tutkimuksen periaatteiden mukaisesti olen pyrkinyt vertailemaan eri ikäryhmiä keskenään, mutta koska kysymyksessä on paikallinen tutkimus, olen tehnyt myös yksilökohtaisempia havaintoja lomakevastausten pohjalta. Olen tarkastellut, miten kielenulkoiset seikat, kuten ikä, asuinpaikka, koulutus ja ammatti ovat mahdollisesti vaikuttaneet vastaajien kielenkäyttöön ja asenteisiin. Havaintojani olen verrannut tutkimuksiin, joissa on käsitelty paitsi murreasenteita, myös kielenkäytön vaihtelua, yleiskielistymistä sekä erilaisten puhekielisyyksien leviämistä kielenkäyttöön.

Lomakekyselyn avulla hankkimani aineisto oli runsas ja mielenkiintoinen ja tarjosi hyvät ainekset havaintojen tekemiseen. Vastaajat olivat maininneet runsaasti esimerkkejä omassa puheessaan esiintyvistä murrepiirteistä ja tehneet teräviä havaintoja kielenkäytöstään eri tilanteissa. Monet olivat myös pohtineet syitä oman kielenkäyttönsä ilmiöihin. Oma lisänsä sekä työmäärän että asian kiinnostavuuden kannalta on ollut tarkastella paikallisten sulkavalaisten lisäksi myös sulkavalaismuuttajien sekä paikallisten savolais-karjalaisperheiden jälkeläisten havaintoja omasta kielenkäytöstään. Myös runsaan murreaineiston kutakuinkin yksityiskohtainen tarkastelu on vienyt paljon aikaa. Kuitenkin mielenkiintoiset vastaukset ja terävät havainnot ovat pitäneet mielenkiintoa yllä. Hyvänä apuna moni-ilmeisen aineiston käsittelyssä ovat olleet kiinnostavat tutkimusartikkelit ja kirjalähteet sekä tietotekniikka, joka tosin ajoittain on osoittautunut hyvin haasteelliseksi.

Aineiston tarkastelun perusteella vanhimpien ryhmä on odotetusti murreidentiteetiltään savolaisin ja myös kielenkäytöltään omasta mielestään murteellisin. Heillä on vähiten koulutusta, ja useimmat heistä ovat työskennelleet suurimman osan elämästään kotona ja monet maataloudessa. Heidänkin joukossaan on toki pitkälle kouluttautuneita ja melko yleiskielisiäkin, mutta savolaisidentiteetti ja positiivinen asenne murteita kohtaan ovat vanhimpien ryhmälle tunnusomaisia.

Työikäiset ovat ammattiväkeä ja osa pitkälle kouluttautuneita: koulutustaso vaihtelee peruskoulun käyneistä filosofian tohtoreihin. Vastaajien joukossa on myös monia työn perässä Etelä-Suomeen muuttaneita. Heidän vastauksistaan käy parhaiten ilmi kielenkäytön tilanteinen vaihtelu ja murteen merkitys kotiseudulla lomailtaessa. Kielenkäytöltään työikäiset ovat yhtenäisin ryhmä, ja heistä 70 % sanoo puhuvansa murteen ja yleiskielen

sekoitusta, mikä on myös pitkälle opiskelleiden kielimuoto. Työikäisten ryhmälle on ominaista kosketus karjalaisiin, mistä johtuen ryhmästä noin 40 % määrittelee itsensä osittain savolaisiksi tai ei-savolaisiksi, yleensä karjalaisiksi. Suurin osa on kuitenkin mielestään savolaisia. Karjalaisuuden tulo esille vastauksissa oli yllättävä seikka sikäli, että karjalaisista tai karjalaisuudesta ei ollut mitään mainintaa laatimassani kyselylomakkeessa. Vastaajat olivat itse aivan spontaanisti tehneet omia havaintojaan karjalaisuudesta ja tuoneet ne rohkeasti esille. Työikäiset sanovat olevansa kiinnostuneita murteista ja arvostavansa sitä, että ihmiset puhuvat omaa murrettaan, koska se heidän mielestään antaa puhujalle persoonallisuutta ja rikastuttaa kielenkäyttöä. Murteilla tuntuu olevan tärkeä sija työikäisten sosiaalisessa elämässä.

Nuorimmat ovat odotetusti omasta mielestään yleiskielisimpiä, mutta heidän joukossaan on myös muutama murteen säilyttäjä. Koulutuksen suhteen nuorimpien ryhmä on hyvin yhtenäinen: suurin osa on opiskelijoita, osa vasta lukion käyneitä, joten varsinaiseen työelämään he eivät ole vielä päässeet. Suurin osa ryhmän vastaajista pitää itseään osittain savolaisina. Murteen tiedostamista ja murrepiirteiden tunnistamista koskevat vastaukset ovat hyvin perusteellisia ja niissä on pyritty selittämään murrepiirteitä käyttäen apuna koulukieliopin termejä, jotka ryhmän vastaajilla ovat vielä tuoreessa muistissa. Vastaukset osoittavat nuorten innostunutta ja rohkeaa ja myös rehellistä asennetta murteiden käyttöä kohtaan.

Vastaajien oman murteen tuntemus on kaikissa ikäryhmissä hyvä. Omasta murteestaan vastaajat ovat tunnistaneet keskeiset savolaispiirteet, ja myös useimmissa vastauksissa mainitut persoonapronominien murremuodot *mie* ja *sie* on yleensä päätelty karjalan murteesta tarttuneiksi. Työikäisten ja nuorten vastauksissa on mainittu eniten esimerkkejä omista murrepiirteistä, mikä sinänsä osoittaa kiinnostusta ja myönteistä asennetta omaa murretta kohtaan. Murrettaan vastaajat ovat pyrkineet luonnehtimaan usein hyvin perinteisin termein. Useissa vastauksissa on mainittu puheen *leventäminen*, jolla on viitattu svaavokaalin ja diftonginreduktion käyttöön. Monet ovat myös nimittäneet omaa puhumistaan *viäntämiseksi*, jolla he ovat tarkoittaneet pitkän *a*:n ja *ä*:n diftongiutumista ja ehkä myös labiaalistumista.

Vastaajien murretietämys ja suhtautuminen muihin murteisiin vaihtelivat ikäryhmittäin jonkin verran. Työikäiset olivat aktiivisimpia. Vastauksissa joitakin murteita nimetään maakunnan mukaan (*savo*, *karjala* ja *lappi*), toisia taas kaupunkien mukaan, esimerkiksi *Helsingin*, *Tampereen* ja *Oulun* murre sekä *Turun* tai *Rauman* murre, joita käytetään puhuttaessa lounaismurteista. Savon murteesta on usein erotettu *Kuopion puhtaampi savo*. Vieraiden murteiden piirteistä vastauksissa oli vain muutamia esimerkkejä, kuten lapin *h*

ja pohjoispohjalainen *täsä* ja *misä*. Sen sijaan useimmissa vastauksissa oli karjalan murteen *mie* ja *sie* sekä helsinkiläisten vastauksissa *mä* ja *sä*.

Sulkavalaisten asenne omaa murteen puhumistaan kohtaan vaikuttaa hyvin positiiviselta, mikä näkyy aineistossa runsaina ja monipuolisina vastauksina. Niiden perusteella keskeiset murrepiirteet näyttävät hyvin säilyneen eri ikäryhmien kielenkäytössä, ja monet vastaajat myös ilmaisevat sanallisesti haluavansa säilyttää oman murteensa. Murteen puhuminen liitetään yleensä kotiin ja lähipiiriin, tuttuihin keskustelukumppaneihin ja muihin murteenpuhujiin sekä maaseutuun; muuttajien vastauksissa myös kotiseutuun ja vapaa-aikaan.

Kielenkäytön vaihtelu erilaisissa puhetilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa tunnustetaan yleisesti kaikissa ikäryhmissä. Etenkin työikäiset ovat eritelleet tarkasti kielenkäyttönsä tilannekohtaista vaihtelua. Monien muuttajien mielestä heidän kielenkäyttönsä murteellisuus lisääntyy sulkavalaisten kanssa keskustellessa ja Sulkavalla käydessä lomaaikana: lomalla on suorastaan helpottavaa saada puhua murretta ja olla, mikä on. Vanhojen (ja arvokkaampien) ihmisten kanssa osa sanoo puhuvansa selkeyden vuoksi yleiskieltä, osa taas murretta, koska vanhat ihmiset itse puhuvat usein murretta. Murteet värittävät kielenkäyttöä ja antavat ihmisille persoonallisuutta. Monet haluavat vieraassa ympäristössäkin käyttää murretta huumorin välineenä keventääkseen kielenkäyttöään ja ehkä myös erottuakseen joukosta. Jotkut ovat jopa saaneet myönteistä palautetta ja ihastelua murteellisesta kielenkäytöstään.

Opiskelu, työ, muutto uudelle paikkakunnalle, matkustelu, kaupunkiympäristö sekä viralliset kielenkäyttötilanteet ovat omiaan karsimaan murteellisuuksia kielenkäytöstä. Murteellisuuksien välttämisestä on eniten mainintoja työikäisten ja nuorten vastauksissa. Muutamat työikäiset kertovat pyrkineensä välttämään murretta eniten nuorena, varsinkin kaupunkipaikoissa, muiden nuorten seurassa. Vältettäviksi piirteiksi on mainittu leimallisimmat murrepiirteet ja syyksi pelko tulla leimatuksi maalaiseksi tai yksinkertaiseksi. Myös muutamat pois muuttaneet ja opiskelemaan lähteneet, varsinkin naiset, sanovat pyrkineensä välttämään murretta. Syyksi on mainittu kielenkäytön ymmärrettävyys ja selkeys, mutta myös sanastolliset seikat ja käytettävissä olevan sanavaraston laajuus puoltavat yleiskielen käyttöä työelämässä.

Muuttajien vastausten mukaan kartettavimpia piirteitä ovat olleet *viäntäminen* eli diftongiutuminen sekä yleisgeminaatio, jota varsinkin nuoret naiset ovat pyrkineet välttämään. Myös puheen *leventäminen* eli diftonginreduktio ja svaavokaali on joissakin vastauksissa mainittu vältettävinä piirteinä. Varsinkin Helsingin seudulle muuttaneet ovat pyrkineet eroon svaavokaalista, *männä*-verbistä sekä *mie*- ja *sie*-pronomineista niiden maalai-

sen leiman vuoksi. Yksi vastaaja sanoo pyrkineensä eroon savolaisesta puheen nuotista. Monista vastauksista ilmenee myös, että murretta pyritään välttämään enemmän nuorena, kun on muutettu uudelle asuinpaikkakunnalle. Myöhemmin murteeseen aletaan suhtautua vapaammin. Useissa vastauksissa on lisäksi mainittu, että uuden asuinseudun murre tarttuu helposti: varsinkin karjalan murre on hyvin tarttuvaa. Paluumuuttajien vastauksista ilmenee, että heidän kielenkäyttönsä on Sulkavalle muuton tai eläkkeelle jäämisen jälkeen muuttunut taas murteellisemmaksi, koska yleiskielen käyttö ei ole enää työn takia välttämätöntä.

Paikallisessa kielenkäytössä yleiskielen mukaiset muodot näyttävät lisääntyvän yleiskielisten puhetilanteiden ja kielikontaktien vaikutuksesta sekä (median välittämien) uudissanojen myötä. Myös paikallisten siirtolaisten vaikutus sulkavalaiseen kielenkäyttöön näyttää persoonapronomineja lukuunottamatta yleiskielistävältä.

Murteiden arvostus näyttää lisääntyneen viime vuosikymmenen aikana, ja murteet ovat olleet esillä sekä televisio-ohjelmissa että lehtien palstoilla. Niiden ilmaisuvoima on ymmärretty ja tunnustettu. Onko syynä EU-jäsenyyden tuoma epävarmuus ja huoli suomalaisuudesta vai onko kansallinen ilmapiiri muuten vain vapautunut?

Tutkimus nosti esille myös ajatuksia, millainen merkitys murrealueilla ja yleensä ihmisten murreasenteilla ja identiteetillä on hallinnollisen aluejaon kannalta. Savon historia on kautta aikojen ollut rajahistoriaa, hallinnollisten alueiden jakamista ja yhteenliittämistä. 1600-luvun alkupuolella Suur-Sääminki hajosi ja syntyi pienempiä kuntia, kuten Sulkava. 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa pieniä kuntia syntyi lisää Etelä-Savoon. Aluejakoa perusteltiin tehokkuudella. Tällä hetkellä pieniä kuntia ollaan taas yhdistämässä, ja nytkin tehokkuuden nimissä. Myös maakuntajakoon on kaavailtu muutoksia. Vanhat murrealueiden rajat ovat olleet luonnollisia maakuntarajoja. Onko kuntaliitoksen lopputuloksena jälleen Suur-Sääminki ja maakuntana Suur-Savo tai peräti Savo-Karjala? Uuden kuntastrategian mukaan Sulkava aikoo säilyä itsenäisenä ja vapaana kuntaliitoksista. Samoin kuin kunnan tai valtion itsenäisyys vaatii kuntalaisilta ja kansalaisilta halua säilyttää itsenäisyys, myös kielen ja murteen säilyminen vaatii ihmisiltä halua säilyttää oma kieli ja oma murre. Kieli on identiteettimme perusta.

Me suomalaisia olemme
ja suomalaisiks jäämme,
ken muuta meiltä tahtovi,
se erehtyypi suuresti,
me Suomen tavat pidämme
ja suomalaisen päämme.

Eino Leino: Herran kansa (1899)

LÄHTEET

Tutkimusaineisto

LIGNELL, MIRJA 2006: Vuosina 2005 ja 2006 kerätty kyselyaineisto, jonka vastaajat ovat pääosin Sulkavan kirkonseudun maa- ja kotitalousseuran naisjäseniä ja heidän Sulkavalla asuvia tai Sulkavalta pois muuttaneita jälkeläisiään. Vastaajia on yhteensä 70, joista naisia on 57 ja miehiä 13.

Kirjalähteet

ALPIA, JOHANNA 2003: Miun murre. Joensuulaisten lukiolaisten kotimurteentuntemuksesta. – Marjatta Palander ja Anne-Maria Nupponen (toim.), Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti s. 91–124. Studia Carelica Humanistica 20. Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta. Joensuu.

ARVE, LAURA 2002: Murtaen, sortaen vai juuret irti repien? Katsaus Jyväskylän yliopisto-opiskelijoiden murreasenteisiin. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston kielten laitos, Fennicum.

FORSBERG, HANNELE 2001: Kaksi murrekirjaa Savon maakunnasta. – Virittäjä 105 s. 156–162.

HAKULINEN, LAURI 1979: Suomen kielen rakenne ja kehitys. Neljäs, korjattu ja lisätty painos. Helsinki: Otava.

HELKAMA, KLAUS – MYLLYNIEMI, RAUNI – LIEBKIND, KARMELA 2001: Johdatus sosiaalipsykologiaan. Oy Edita Ab. Helsinki.

HONKIMÄKI, HERMANNI 2007: ”Kaikki mitä tästä klasista näkyy on mun maita!” Lapualaisten opiskelijoiden murreasenteet. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston kielten laitos, Fennicum.

IKOLA, OSMO 1985: Kielen normittamisesta. – Kielikello 1/1985 s. 3–4.

———1986: Yleispuhekielemme synty.– Kielikello 2/1986 s. 5–7.

Iltalehti. Sanomalehti. Helsinki.

ITKONEN, TERHO 1979:Retkiä nykysuomeen. – TL 83. Helsinki.

JESKANEN, MATTI 2005: Karjalan kieli ja karjalankieliset Suomessa. – Marjatta Palander ja Anne-Maria Nupponen (toim.), Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti s. 215–285. Studia Carelica Humanistica 20. Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta. Joensuu.

KELTIKANGAS-JÄRVINEN, LIISA 1994: Hyvä itsetunto. Juva: WS Bookwell Oy.

KETTUNEN, LAURI 1930: Suomen murteet II. Murrealueet. Helsinki: SKST 188

———1940: Suomen murteet III A. Murrekartasto. Helsinki: SKS.

Kielikello. Kielenhuollon tiedotuslehti. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

KOIVUSALO, ESKO 1986: Mitkä ryhmät yhteiskunnassa ovat tähän saakka puhuneet kirjakieltä? Kielikello 2/1986.

KURKI, TOMMI 2005: Yksilön ja ryhmän kielen reaaliaikainen muuttuminen. Kielenmuutosten seuraamisesta ja niiden tarkastelussa käytettävistä menetelmistä. Helsinki: SKS.

LAPPALAINEN, HANNA 2001: Sosiolingvistinen katsaus suomalaisnuorten nykypuhekieleen ja sen tutkimukseen. – Virittäjä 105 s. 74–103.

———2004: Uudistettu laitos variaationtutkimuksen metodeista. – Virittäjä 4/2004, s. 613–621.

LAPPALAINEN, HANNA – VAATTOVAARA, JOHANNA 2005: Vielä murteen ja identiteetin suhteesta. – Virittäjä 1/2005 s. 98–110. Helsinki.

LEHIKOINEN, LAILA 1995 [1994]: Suomea ennen ja nyt. Suomen kielen kehitys ja vaihtelu. 2., korjattu painos. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.

LEHTOLA, JYRKI 2007: Mie-etu. – Iltalehti 22.11.2007.
LEIPÄLÄ, SANNA 2000: Haapajärvisten murreasenteista. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston kielten laitos, Fennicum.
LESKINEN, HEIKKI 1974: Karjalaisen siirtoväen murteen sulautumisesta ja sen tutkimisesta. – Virittäjä 78 s. 361–378. Helsinki.
———1975: Suomen murteiden historiaa I. Julkaisuja 12. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitos.
———1977: Suomen murteiden historiaa II. Julkaisuja 16. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitos.
———1998: Karjala ja karjalaiset kielentutkimuksen näkökulmasta. – Pekka Nevalainen & Hannes Sihvo (toim.), Karjala. Historia, kansa, kulttuuri s. 352–382. Helsinki: SKS.
MAKKONEN, RIITTA 2005: Riäkkylästä Stadiin – murteesta kaupunkikieleen. – Marjatta Palander ja Anne-Maria Nupponen (toim.), Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti s. 125–158. Studia Carelica Humanistica 20. Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta. Joensuu.
MANTILA, HARRI 2004: Murre ja identiteetti. – Virittäjä 108 s. 322–346.
MANTILA, HARRI – SORJONEN MARJA-LEENA 2004: Puhekielen tilannevariaatio ja sen funktiot. – Virittäjä 4/2004 s. 604–609.
MIELIKÄINEN, AILA 1981: Etelä-Savon murteiden äännehistoria I. Konsonantit. SKST 375.
———1982: Nykypuhesuomen alueellista taustaa. – Virittäjä 86 s. 277–294.
———1986: Nykysuomen murtuvat murrerajat. – Kielikello 2/1986 s. 12–17.
———1990: Savolais- ja kaakkoismurteiden rajankäyntiä. – Laatokan piiri. Juhlakirja Heikki Leskisen 60-vuotispäiväksi 10.10.1990. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 60 s. 112–130. Helsinki: Vapk-kustannus.
———1994: Etelä-Savon murteiden äännehistoria II. Vokaalit. SKST 599.
———2005: Matkimuksista määritelmiin. Miten murteista puhutaan.– Sananjalka 47 s. 98–117.
MIELIKÄINEN, AILA – PALANDER, MARJATTA 2002: Suomalaisten murreasenteista. – Sananjalka 44 s. 86–109
MTO 1989 = Myö tultii olemaa. Siirtokarjalaisten muistelmia. Sulkavan karjalaiset. Sulkava: Finnreklama Oy.
NISULA, KATARIINA 2003: Voiko kielenmuutoksia ennustaa? – Virittäjä 2003 s. 305–309.
NUOLIJÄRVI, PIRKKO 1986: Kolmannen sukupolven kieli. Helsinkiin muuttaneiden suurten ikäluokkien eteläpohjalaisten ja pohjoissavolaisten kielellinen sopeutuminen. Helsinki: SKS.
NUOLIJÄRVI, PIRKKO – SORJONEN, MARJA-LEENA 2005: Miten kuvata muutosta? Puhutun kielen tutkimuksen lähtökohtia murteenseuruuhankkeen pohjalta. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
NUPPONEN, ANNE-MARIA 2005: Iloisuus ja eloisa murre. Siirtokarjalaisten käsityksiä ja havaintoja murteista ja karjalaisuudesta. – Marjatta Palander ja Anne-Maria Nupponen (toim.), Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti s. 159–214. Studia Carelica Humanistica 20. Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta. Joensuu.
NURMI, TIMO – REKIARO, ILKKA – REKIARO, PÄIVI – SORJANEN, TIMO 2001: Gummeruksen suuri sivistyssanakirja. Jyväskylä: Gummerus.
PALANDER, MARJATTA 1982: Havaintoja nuoren polven murteenkäytöstä ja tuntemuksesta. – Virittäjä 1982 s. 164–175.
———1987: Meneillään olevan äänteenmuutoksen tutkimisesta. – Virittäjä 1987 s. 329–339.

———1999: Savonlinnan seudun murrekirja. Helsinki: SKS.
———2001: Välimurteiden idiolektit. Variaatio Savonlinnan seudun yksilömurteissa. – Virittäjä 1/2001, s. 22–43.
———2005a: Lapsuudesta keski-ikään – Seuruututkimus itäsavolaisen yksilömurteen kehityksestä. Helsinki: SKS.
———2005b: Muu suomi karjalaisten silmin. – Marjatta Palander ja Anne-Maria Nupponen (toim.), Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti s. 56–90. Studia Carelica Humanistica 20. Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta. Joensuu.
PALANDER, MARJATTA – NUPPONEN, ANNE-MARIA 2005: Karjalaisten ”karjala”. – Marjatta Palander ja Anne-Maria Nupponen (toim.), Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti s. 15–55. Studia Carelica Humanistica 20. Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta. Joensuu.
PAUNONEN, HEIKKI 1971: Sosiolingvistinen metodi ja sen sovellus. – Virittäjä 1971 s. 401–412.
———1982: Muuttuvat puhesuomen muodot. – Maija Larmola (toim.) Kouluikäisten kieli s. 130–152. TL 88. Helsinki: SKS.
———2005a: Helsinkiläisiä puhujaprofiileja. – Virittäjä 2/2005 s. 162–200.
———2005b: Suomalaisen sosiolingvistiikan ja kielisosiologian vaiheita 1965–2005.
RÄSÄNEN, BERTTA 1985: Savolainen keittokirja. 3., uudistettu painos. Toim. Eila Ollikainen. Kuopio: Kustannuskiila Oy.
RÄSÄNEN, MATTI 1980: Savokarjalainen ateria. Helsinki: Otava.
Sananjalka. Suomen Kielen Seuran vuosikirja. Turku.
SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia.
SEPPÄNEN, PAAVO 1999: Sulkavan historia I. Sulkava vuoteen 1860. Sulkava: Finnreklama Oy.
SEPPÄNEN, PAAVO ja SOIKKANEN, HANNU 2002: Sulkavan historia II. Vuosien 1860–2000 Sulkava. Sulkava: Finnreklama Oy.
TL = Tietolipas. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
TMJ 2005 = Tännehä myö jäätii. Siirtoväen asutustilojen historiaa Sulkavalla. Sulkavan karjalaseura. Sulkava: Finnreklama Oy.
TOPELIUS, ZACHARIAS 1981 [1875]: Maamme kirja. – Paavo Cajanderin suomennoksen pohjalta toimittanut Vesa Mäkinen. Helsinki: WSOY.
VAATTOVAARA, JOHANNA 2002: Kielen muuttumisen sosiaalisesta perustasta. – Virittäjä 3/2002, s. 437–476.
Vapk = Valtion painatuskeskus. Helsinki.
Virittäjä. Kotikielen Seuran aikakauslehti. Helsinki.

Internetlähteet

www.sulkava.fi

www.suursoudut.net

www.rajupusu.fi

www.maajakotitalousnaiset.fi

LIITE 1: Kyselylomake

Hyvä vastaaja
Selvittelen suomen kielen tutkielmaani varten sulkavalaisten käsityksiä murteista. Pyydän sinua ystävällisesti vastaamaan seuraaviin kysymyksiin.

Sukupuoli (rastita) Nainen Mies

Syntymäaika ja -paikka_____

Olen asunut Sulkavalla vuosina_____

Olen asunut muulla paikkakunnalla (missä ja milloin?)_____

_____

_____

Ammatti_____Koulutus_____

Olen työskennellyt kotona

kodin ulkopuolella

Mahdollisen aviopuolison syntymäpaikka (ja murre)_____

1. Millaista kieltä käytät jokapäiväisissä arkitilanteissa? Rastita sopivin vaihtoehto.

a) hyvin yleiskielistä

b) melko yleiskielistä

c) murteen ja yleiskielen sekoitusta

d) melko murteellista

e) hyvin murteellista

2. Pidätkö itseäsi savolaisena? Rastita. Kyllä, täysin

Kyllä, osittain

En, pidän itseäni_____

3. Mitä murrepiirteitä puheessasi esiintyy (murresanoja, -muotoja ym.)? Mainitse esimerkkejä._____

_____

_____

_____

_____

_____

4. Oletko tietoisesti pyrkinyt eroon joistakin murrepiirteistä? Mistä? Miksi?_____

_____

_____

_____

5. Vaihteleeko puhetyylisi eri tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa? Kuvaile. Milloin esimerkiksi puhut murretta?_____

_____

_____

_____

6. Milloin tai millaisissa tilanteissa pyrit puhumaan yleis- tai kirjakieltä? Onko se sinulle luontevaa?_____

_____

_____

7. Onko puhetapasi muuttunut elämäsi varrella? Miten?_____

_____

8. Onko puhetapasi herättänyt muiden ihmisten huomiota? Miten ja millaisissa tilanteissa? Kuvaile._____

_____

_____

9. Kiinnitätkö itse huomiota eri paikkakunnilta olevien henkilöiden puhetapaan ja murteeseen? Mihin seikkoihin? Kuvaile._____

_____

_____

Kiitos vastauksistasi!

Huom. Käsittelen vastauksia täysin nimettöminä. Joudun ehkä myöhemmin tarkistamaan joitakin tietoja. Jos suostut mahdolliseen jatkokyselyyn, merkitse nimesi ja puhelinnumerosi alle.

Nimi_____ Puhelin_____

LIITE 2: Sulkavan kartta

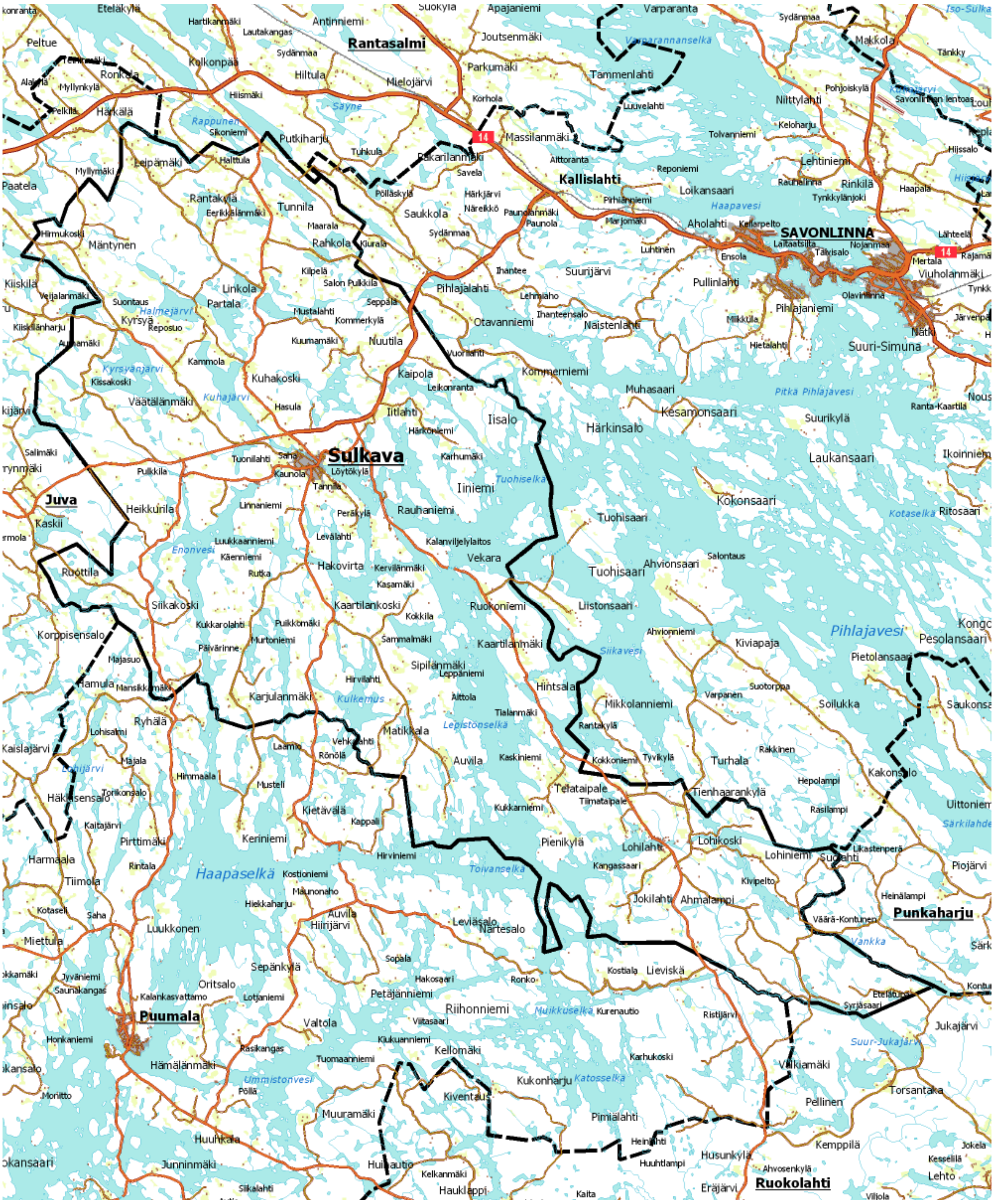

Sulkava, mittakaava 1:325 000 © Karttaikkuna Oy, Mml lupanro 36/MY/07

LIITE 3: Etelä-Savon maakunta ja murrealue

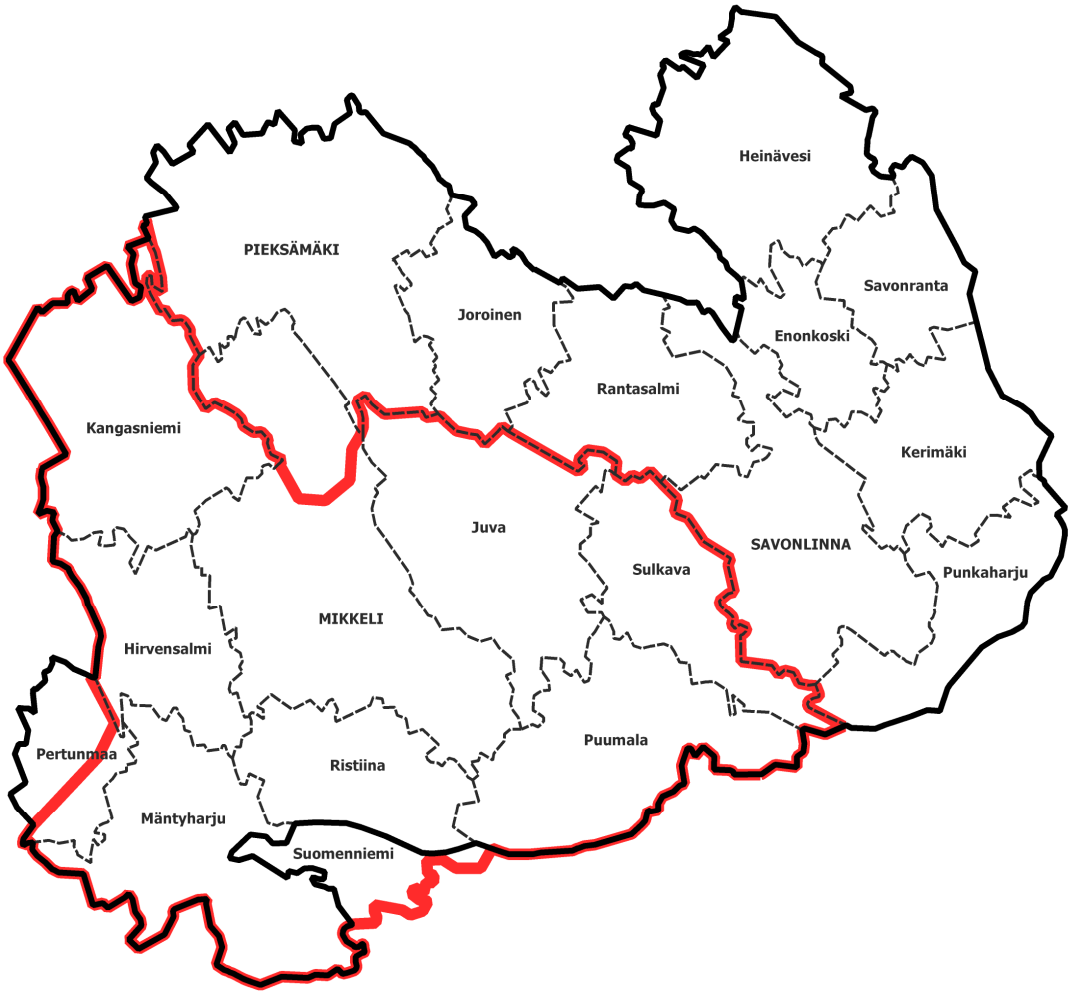

LIITE 4: Savonlinnan seudun murteet

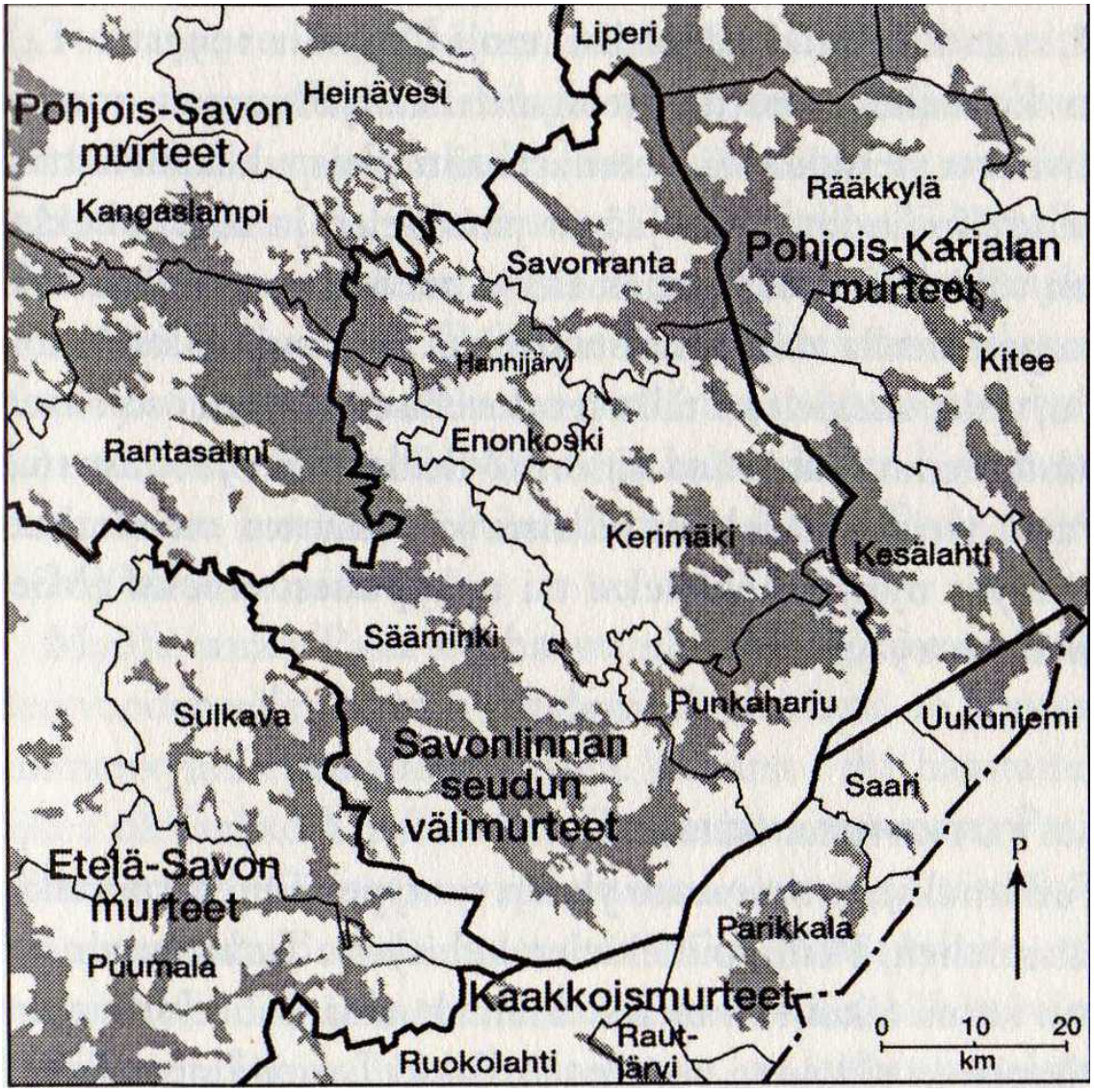

LIITE 5: Turun rauhan raja Sulkavan seudulla

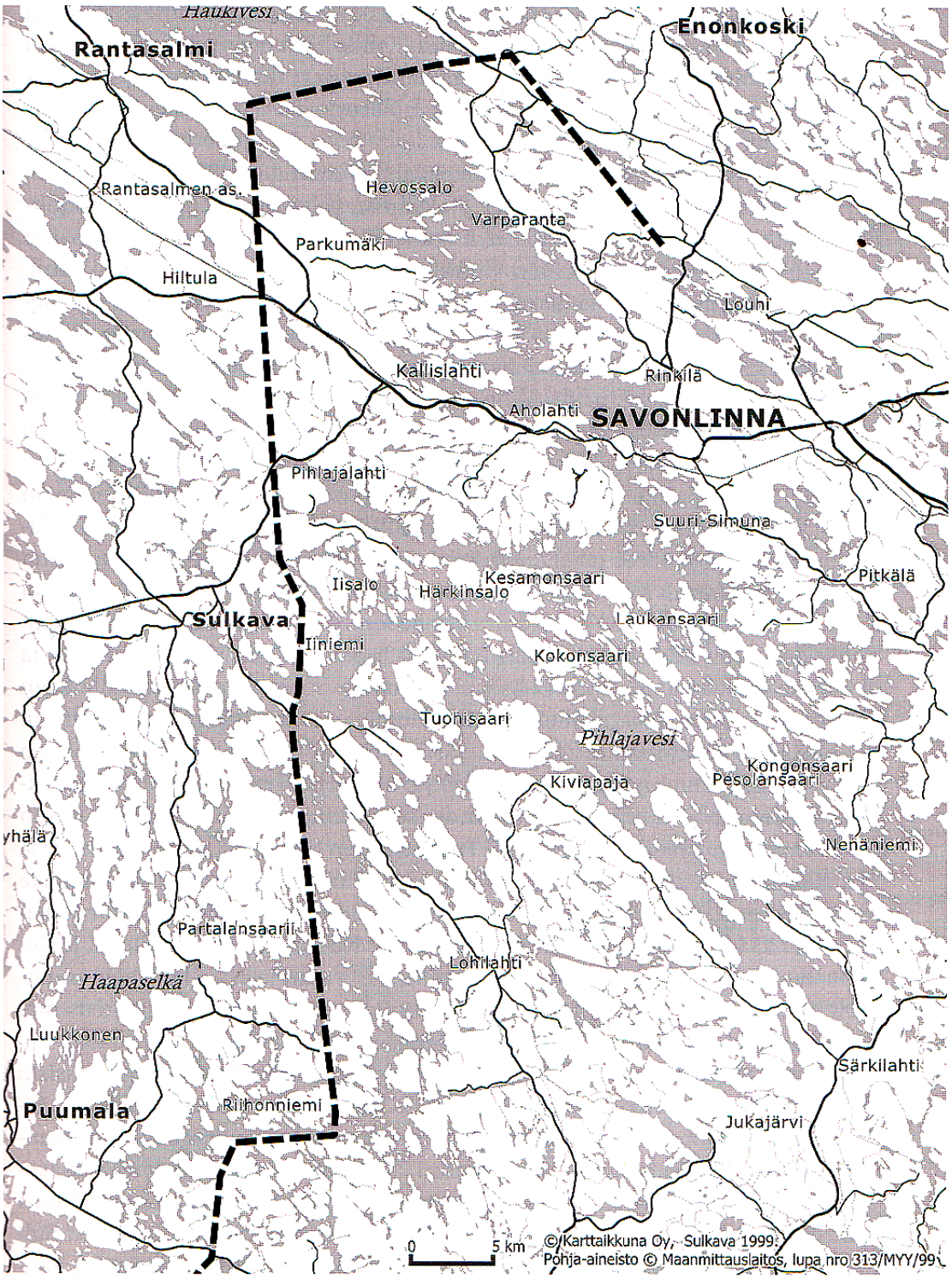

Turun rauhan 7.8.1743 rajalinja Sulkavan seudulla

LIITE 6: Suomen murrealueet

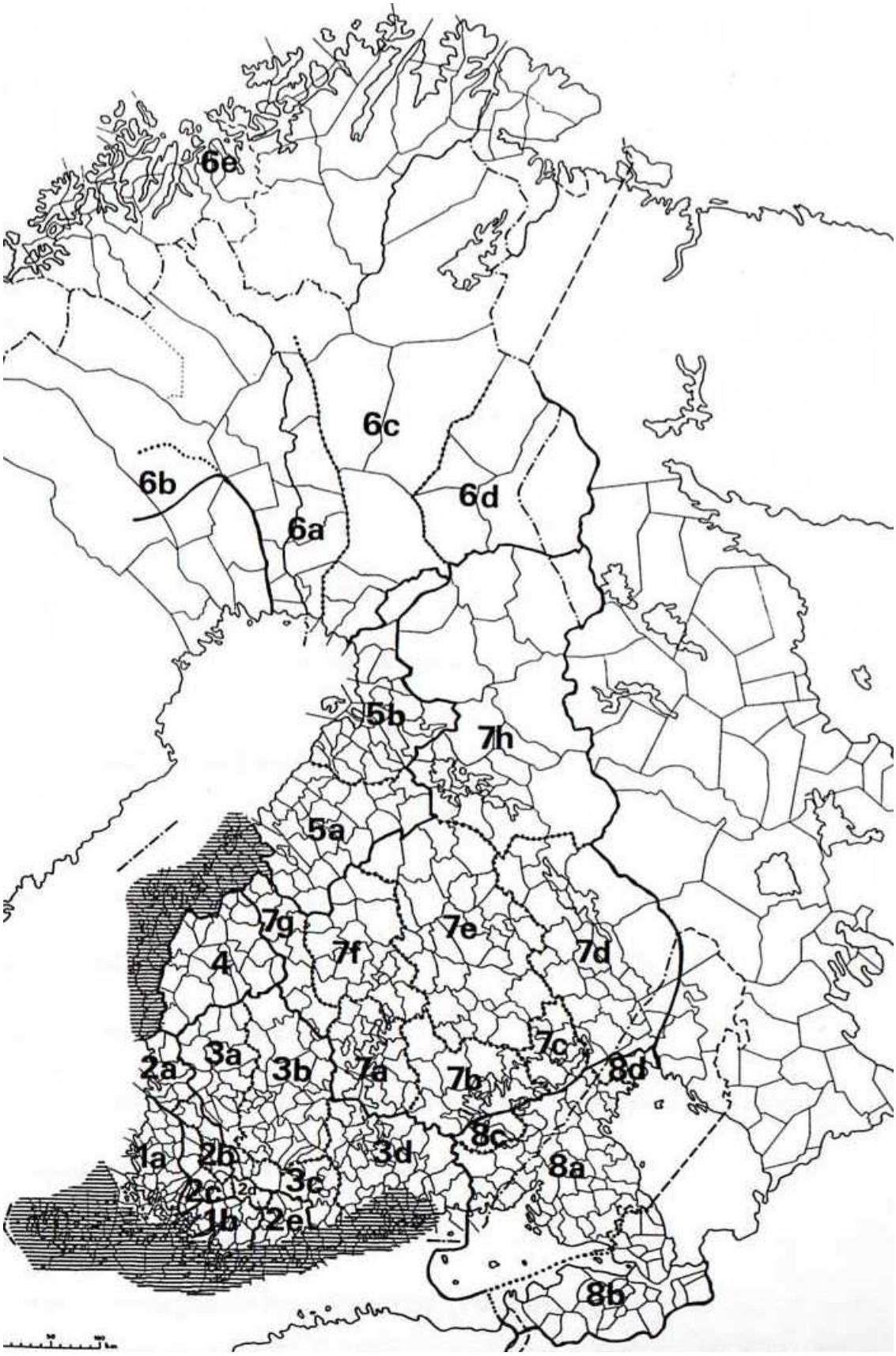

1. *Lounaismurteet*: a) pohjoisryhmä, b) itäryhmä.
2. *Lounaiset välimurteet*: a) Porin seudun, b) Ala-Satakunnan, c) Turun ylämaan, d) Someron–Somerniemen, e) Länsi-Uudenmaan murteet.
3. *Hämäläismurteet*: a) Ylä-Satakunnan murteet, b) perihämäläiset murteet, c) etelähämäläiset murteet, d) kaakkoishämäläiset murteet.
4. *Etelä-Pohjanmaan murteet.*
5. *Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan murteet*: a) Keski-Pohjanmaan, b) Pohjois-Pohjanmaan murteet.
6. *Peräpohjalaismurteet*: a) Tornion, b) Jällivaaran, c) Kemin, d) Kemijärven murteet, e) Norjan suomalaismurteet.
7. *Savolaismurteet*: a) Päijät-Hämeen murteet, b) Etelä-Savon murteet, c) Savonlinnan seudun välimurteet, d) Pohjois-Karjalan murteet eli itäiset savolaismurteet, e) Pohjois-Savon murteet, f) Keski-Suomen murteet, g) Keuruun–Evijärven seudun välimurteet, h) Kainuun murteet.
8. *Kaakkoismurteet*: a) varsinaiset kaakkoismurteet, b) Inkerin suomalaismurteet, c) Lemin seudun välimurteet, d) Sortavalan seudun välimurteet.

   Suomen ruotsalaismurteiden alue on viivoitettu.

LIITE 7: Siirtoväen sijoitussuunnat

Luovutetun Karjalan kunnat

Kokonaan luovutettiin 3 kaupunkia: Viipuri, Sortavala ja Käkisalmi ja 2 kauppalaa: Koivisto ja Lahdenpohja sekä 39 kuntaa: Antrea, Harlu, Heinjoki, Hiitola, Impilahti, Jaakkima, Johannes, Kanneljärvi, Kaukola, Kirvu, Kivennapa, Koiviston mlk, Kuolemajärvi, Kurkijoki, Käkisalmen mlk, Lavansaari, Lumivaara, Metsäpirtti, Muolaa, Pyhäjärvi Vpl, Rautu, Ruskeala, Räisälä, Sakkola, Salmi, Seiskari, Soanlahti, Sortavalan mlk, Suistamo, Suojärvi, Suursaari, Terijoki, Tytärsaari, Uusikirkko, Valkjärvi, Viipurin mlk, Vuoksela, Vuoksenranta ja Äyräpää.

Osittain alueitaan menettivät seuraavat 21 kuntaa: Jääski, Korpiselkä, Pälkjärvi, Säkkijärvi ja Vahviala sekä: Ilomantsi, Joutseno, Kitee, Lappee, Nuijamaa, Parikkala, Rautjärvi, Ruokolahti, Saari, Simpele, Tohmajärvi, Uukuniemi, Vehkalahti, Virolahti, Värtsilä ja Ylämaa.

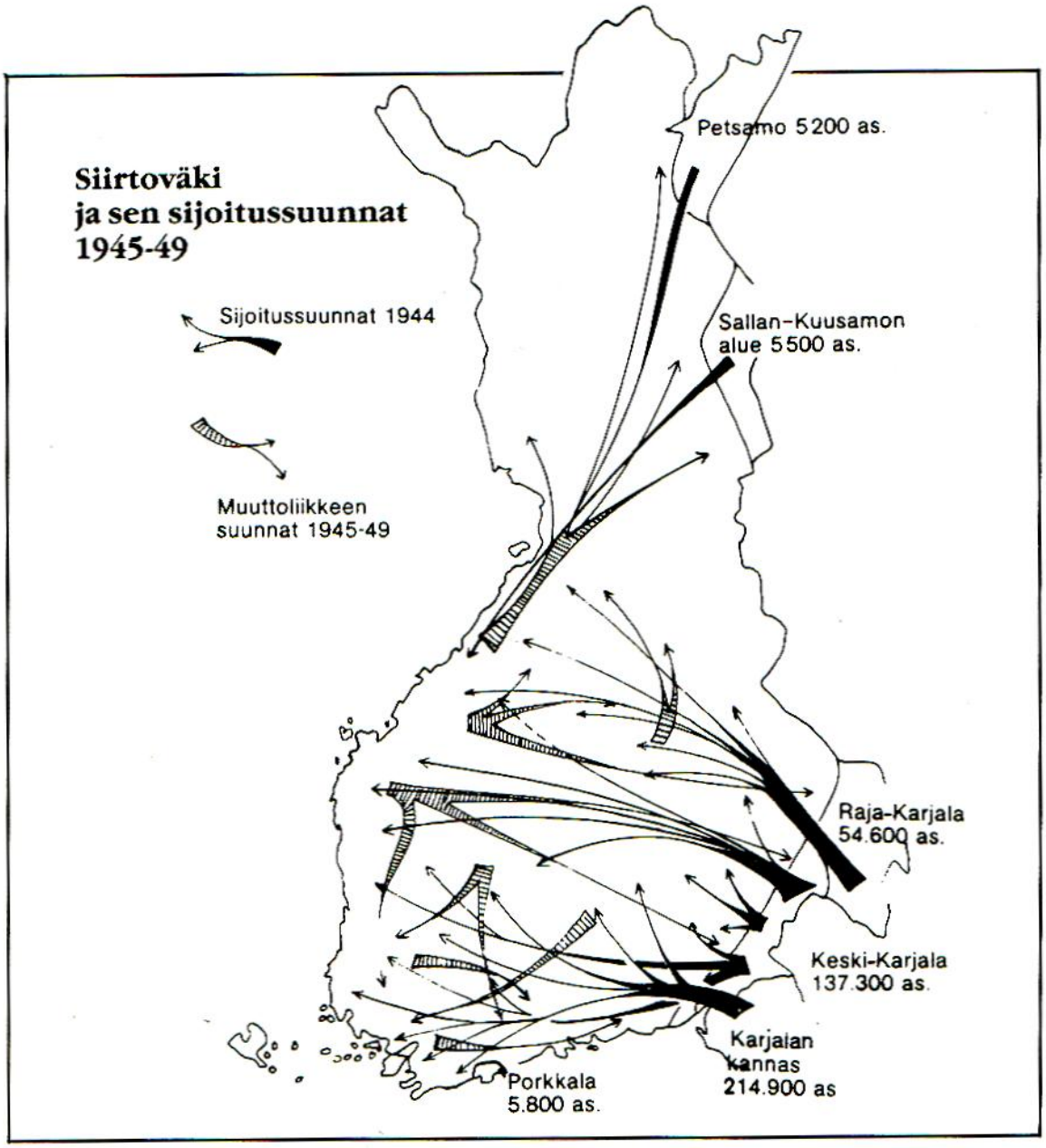

LIITE 8: Murreruno

Suaren kiertäjistä

Jos vieras Partalasuarele vietäs,
se ei sitä varmasti suareksi tietäs.
Siihen liäniin mahtuu saetta sekä poutoo,
ja päevän suap mies sitä ympäri soutoo.

Se on muute hölömöläesiin keksintö se parisoutu!
Ne ku hoksas, mite hittaasti se homma joutu,
ku ukko komens akkoo, että huopoo ja souva,
ni miks ei se itekkii soutoo jouva!

Ja ne toeset aerot ukole kanto
ja rannalta hyviä neuvoja anto.
Siinä ukko ja akka vastakkaen souti,
oli tahti kova, tuskin sylökemään jouti.

Toeset rannalta huuti, että veto ja veto!
Kuohu ves, ku oes laeneihi seassa peto.
Ja ne souti ja kellosta kahto aekoo,
mutta vene ei liikkuna. Joku tekikö taekoo?

Tuli paekale Kaoko, toki viisaampi meitä.
"Nokat sammaa suuntaa!" se komenti heitä.
Ja johan kuloki venekkii, ku johtotähti,
ja se hölömöläespari suarta kiertämään lähti.

Ja ne rannale jäneet perkas kaloja kopan
ja lämmitti saonan ja keittivät sopan.
Vasta illan kähmässä soutajat takasi joutu.
Ukko vaesuna totes: "Mulle riitti nyt soutu!"

Ja se sano, että jos muita hupsuja riittää,
ni hää aenakii väestyy ja kaoniisti kiittää.
Ja ohan noeta hupsuja riittänä vielä,
ni että ne on jo iha toenen toeseesa tielä.

Se ei veskansa kummia lystiä varroo,
mutta suaren kiertoon ne hupsuja narroo.
Sanon hupsuja, sillä ne maksaa aevan,
että suavat kärsiä sen tuskan ja vaevan,
että päevän venneessä aeroja kiskoo,
porotti helle tae taevaalta vettä viskoo.

Se on kesälä Saemaan ves nii sekasi että,
ku tuhannet aeroparit sotkoo vettä,
että ku sitä kunnan putkesta kannuun valuttaa,
ni se vieläkii kuohuu ja vuahtovaa.

Se soutuha se meijjä seorannii rahoessa pittää,
ku tiälä ei muute hankkis mittää.
Mutta naeset ku soppoo ja kahvia keittää,
niilä talakoopalakoela ne pienet kulusa peittää.

Kuha siäntöjä ronkkis ei herrat suotta,
näehi soutuihi ettee on tehty monta talakootyövuotta.
On souvvuista kuulu koko Sulokavan pittää,
ja ileman soutuja tiälä ei tapahtus mittää.

Mirja Lignell (1998)